

FENIDINIE

ANA

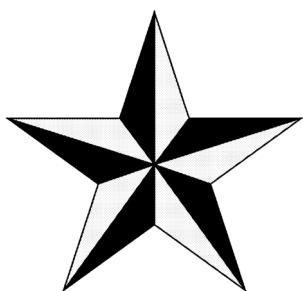
COM

LIB

/

Ilustrația originală de pe copertă: Flavio Constantini

Revista *Tendențe*, nr. 1, martie 2026.

Tema centrală a acestui număr este: comunismul libertar

Revista poate fi descărcată gratuit de pe pagini-libere.ro

Colectivul editorial este format din R.P. și C.D.G.

Urmărește-ne pe instagram: [instagram.com/comlibro](https://www.instagram.com/comlibro)

Scrive-ne un e-mail la: comlib@proton.me

EDITORIAL-MANIFEST

De ce această revistă?

Suntem două persoane care, de o vreme bună deja, discutăm despre organizare și teorie. Analizând evenimentele politice care au loc într-o lume tot mai tensionată, reflectând asupra tradițiilor locale de organizare, revizitând acțiunile de eliberare ale revoluționarilor din trecut, am început să ne gândim la moduri prin care putem pune mai concret în practică ideile libertare. Așa s-a născut ideea acestei reviste, gândită împreună cu alte proiecte de informare și educație politică la care lucrăm în paralel.

Demersul nostru nu este, bineînțeles, unul singular, ci se înscrie într-o lungă tradiție a publicisticii și organizării anarhiste^A. Astfel, în România putem găsi de-a lungul vremii diverse încercări și practici anarhiste: de la primele reviste anarhist-comuniste, precum *Răzvrătirea* (1891)¹, *Revista Ideei* (1900–1916)² sau *Pagini Libere* (anii 1920)³, până la grupurile anarho-punk ale anilor 1990 și 2000 și zinele pe care acestea le publicau⁴, sau la colectivele anarhiste mult mai recente.

Actualmente putem observa mai multe tendințe socialiste în România. Printre ele se află și anarhismul bazat (ponderent) pe organizarea în grupuri mici și pe afinitate^B, care istoric și-a dovedit limitările. Prin asta nu încercăm să sugerăm că acest tip de organizare nu ar avea un anume impact imediat în comunitățile în care, sau pentru care, a apărut și s-a dezvoltat. Sau că i-ar lipsi o anumită viziune strategică ori un scop bine definit.

Ceea ce încercăm să punctăm, mai degrabă, este limitarea pe care ar putea să o aibă în afara acestor comunități imediate. Și că aceste grupuri ar putea lucra împreună nu

^A **Anarhismul** poate fi înțeles ca un set de principii ideologice, strategii de bază și o viziune asupra unei societăți libere. În plus, **a.** este o tendință revoluționară, de luptă de clasă a mișcării socialiste. Principiile centrale sunt anticapitalismul, federalismul și încercarea de a găsi cea mai armonioasă soluție posibilă între mijloace și scopuri. Aceste principii conduc la un set de strategii bazate pe lupta de clasă, autogestiune, acțiune directă și organizare în afara formelor tradiționale ale democrației reprezentative. Scopul este o societate condusă direct de clasele oprimate, liberă de orice formă de exploatare și coerciție. **A.** este, în cele din urmă, o metodologie. Scopul metodei **a.**, compusă din principiile și strategiile sale, este de a avansa spre obiectivul final, comunismul, sinonim cu anarhia însăși.

Autogestiunea este principiul prin care oamenii controlează direct, democratic propriile vieți, comunități și locuri de muncă. Libertarii o văd ca pe o practică esențială în lupta anticapitalistă, opusă modelelor ierarhice de socialism. Formele democratice (mandate, adunări populare etc.) permit claselor oprimate să formuleze revendicări proprii. În economie, **a.** presupune controlul muncitorilor asupra muncii și producției, pentru a evita apariția unei clase manageriale. Criticile privind riscul ca **a.** să nu garanteze automat un conținut socialist sunt valide. De aceea, strategia anarhistă vizează nu doar formele (preluarea controlului asupra mijloacelor de producție), ci și conținutul revoluționar (transformarea completă a societății). Astfel, economia poate fi orientată spre socializare și solidaritate colectivă.

Acțiunea directă este o formă esențială de luptă pentru anarhiști, care leagă mijloacele de scopul unei societăți fără capitalism și stat, bazată pe autogestiune.

Ea presupune ca oamenii din clasele oprimate să acționeze colectiv, fără a apela la instituții burgheze sau legale, pentru a-și atinge scopurile. Termenul a fost introdus de anarho-sindicalistul Émile Pouget, care vedea **a.d.** ca pe o expresie a conflictului de clasă și a conștiinței claselor oprimate ca producători ai societății. Libertarii subliniază caracterul colectiv, de masă și de clasă al acțiunii directe, evitând reducerea acesteia la acțiuni individuale simbolice.

1. Puteți afla mai multe aici: <https://anarhiva.com/exhibits/show/xix/razvrătirea-1891>.

2. **Mai multe despre *Revista Ideei*** puteți afla de aici: <https://anarhiva.com/exhibits/show/xx/revista-ideei>.

3. **Despre *Pagini Libere***, a doua serie, puteți citi aici: <https://anarhiva.com/exhibits/show/xx/pagini-libere-seria-ii>.

4. **Un astfel de exemplu este zina *Slogan***, despre care puteți afla mai multe aici: <https://anarhiva.com/exhibits/show/xx/slogan-anarho-punk>.

B Grupurile de afinitate sunt o formă descentralizată și non-ierarhică de organizare, popularizată în cadrul mișcării anarhiste din Spania secolului al XIX-lea. Acestea sunt colective mici și autonome, formate pe baza valorilor comune, care iau decizii de regulă prin consens. Ele pot fi temporare, create pentru acțiuni specifice, sau pot exista pe termen mai lung, ca structuri de bază pentru susținerea unor mișcări revoluționare mai ample.

C Materialismul istoric este un concept filozofic utilizat de anarho-comuniști și marxiști pentru a analiza condițiile materiale concrete ale societății. Este un instrument de gândire ce susține că ideile sociale nu apar izolat, ci sunt rezultatul direct al interacțiunilor practice și materiale ale oamenilor cu mediul lor într-un anumit moment istoric. Istoria este structurată în etape definite de moduri de producție (feudalism, industrialism, capitalism etc.), care generează relații de clasă și contradicții interne ce determină schimbarea socială prin conflict. Marile ciocniri, precum revoltele populare sau muncitorești, și dezvoltarea tehnicilor de producție transformă societatea și influențează direcția istoriei. Spre deosebire de alte curente, care consideră obligatorie trecerea succesivă prin niște stadii fixe, anarhiștii resping această viziune. Ei consideră că transformările istorice sunt influențate de voința individuală și spontaneitatea revoluționară a maselor. Totodată, acest cadru explică modul în care diversele forme de opresiune, precum rasismul sau sexismul, sunt modelate de relațiile productive specifice fiecărei epoci.

D Dialectica este un concept filozofic esențial pentru socialismul revoluționar, avându-și originile în triada hegeliană: **teză** (starea prezentă), **antiteză** (negația sau opusul său) și **sinteză** (rezultatul conflictului ce absoarbe elemente din ambele). Marx a adaptat acest model claselor sociale, unde lupta dintre burghezie și proletariat conduce spre sinteza reprezentată de comunism. În cadrul anarhismului, **d.** funcționează ca un instrument teoretic ce subliniază caracterul dinamic al realității, arătând că societatea se transformă constant prin echilibrarea și ciocnirea forțelor aflate în opoziție. Deși gânditori precum Bakunin au utilizat acest cadru, alții, precum Kropotkin, l-au privit cu scepticism, considerând că poate distorsiona legile naturale. În esență, **d.** oferă o metodă de analiză a condițiilor materiale, explicând progresul istoric prin prisma rezolvării contradicțiilor sociale.

doar punctual, în anumite momente specifice, ci constant, pe un termen nedefinit. Astfel s-ar crea un context în care ar putea să-și folosească cunoștințele, capacitățile, resursele pentru multiple scopuri comune, mai vaste, care să încorporeze nu doar grupurile, ci și societatea mai largă din care fac parte (cartierul, orașul, regiunea etc.). Această organizare nu le-ar periclita autonomia; din contră, le-ar extinde capacitățile și practica printr-un acces mai vast nu doar la resursele proprii, ci și la ale altora.

Prin urmare, considerăm că este nevoie să punem bazele unei noi tendințe anarhiste, mai organizate, centrate pe o înțelegere mai bună a istoriei^C, precum și a lumii curente^D. Una care să poată veni în ajutorul aceluia care doresc să facă parte din structuri de lungă durată, orientate pe mai mult decât afinitatea imediată, personală. A vorbi despre experimentele trecute, a vorbi despre teorie, despre pedagogie, despre organizare este important. A pune bazele unei tendințe mai organizate este la fel de important, cu atât mai mult cu cât observăm că există un interes crescând pentru curente precum **especificismo**, platformism, comunism sau socialism libertar. Toate acestea reprezintă surse de inspirație pentru noi, din care putem învăța pentru a crea o mișcare locală mai organizată. Ne propunem, deci, să revitalizăm acele curente anarhiste care au pus accentul pe lupta de clasă și pe inserția socială. Revendicăm o tradiție anarhistă a organizării colective, în vederea construirii societății comunist-libertare.

Prin urmare, primul număr al **Tendințe** se concentrează asupra prezentării a ce este anarho-comunismul / comunismul^E anarhist / comunismul libertar. Și a explica de ce este important atât să revizităm trecutul în care curentele anarhiste și marxiste au apărut, cât și să vedem ce legături există între ele. Desigur, nu vom omite critica la adresa eșecurilor acestora, mai ales atunci când au fost aplicate în realitate, în cadrul unor revoluții^F eliberatoare. Având în vedere acestea, menționăm că paginile care vor urma din prezentul editorial sunt, mai mult sau mai puțin, un manifest, prin care încercăm să clarificăm baza conceptuală și terminologică cu care lucrăm. Promitem, de asemenea, că următoarele numere vor avea editoriale mult mai scurte.

Anarhismul – o poziție împotriva statului

Istorica Zoe Baker, în cartea sa *Means and Ends The Revolutionary Practice of Anarchism in Europe and the United States*, definește anarhismul dintr-o perspectivă istoricistă,

privindu-l nu ca pe o filozofie abstractă, ci ca pe o formă de socialism revoluționar antistatal/antietatist apărut în contextul luptelor sociale de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Dar de ce este anarhismul o formă de socialism antieta-
tist? Ce înseamnă statul pentru anarhiști?

Dezvoltarea ideii de stat, așa cum îl cunoaștem noi astăzi (fie că-i spunem „burghez” sau „național”) a fost legată de perpetuarea privilegiilor unei minorități (a unei clase care deținea pământuri și moduri de producție) în detrimentul majorității populației (a acelor care nu dețineau nimic sau foarte puțin). Astfel, odată cu trecerea de la state feudale la cele moderne, au apărut instituții coercitive precum poliția, armata, sistemul legal și carceral, cu rolul de a menține ordinea dominantă și, mai ales, de a împiedica orice fel de acțiune care ar putea crea fisuri în acest sistem. Și când spunem fisuri nu ne referim la acte de violență anti-socială, precum violențele împotriva altor ființe vii. Ci mai degrabă la acele fisuri care ar putea crea situația unor condiții mai bune de trai pentru toată lumea. De altfel, așa am ajuns să avem unele dintre părțile „bune” ale statului, precum sistemul sanitar, educațional etc.: prin luptele asumate și de lungă durată ale claselor oprimite.

În cele din urmă, clasele dominante dintr-un stat sunt conectate cu cele economice: scopul lor este de a gestiona populații întregi pentru a extrage cât mai multe resurse naturale și profit. Dar aceste clase dominante statale au și interesul de a uniformiza populațiile și societățile care trăiesc pe teritoriul unui stat, cu scopul de a putea controla mai ușor diferențele, pe cine este perceput drept „Celălalt”⁶. Exemple în acest sens sunt multe: supremația albă, rasismul, xenofobia, sexismul, colonialismul sunt numai câteva dintre mecanismele cele mai vizibile și accesibile tuturor, de cele mai multe ori promovate din chiar inima sistemelor politice statale.

Asta spune și Yásnaya Elena Aguilar Gil în *A We Without a State*, unde critică vehement conceptul de stat-națiune modern, pe care îl consideră o monocultură sociopolitică artificială și impusă, ce distruge diversitatea naturală a formelor de viață umane. Așa cum agroindustria folosește erbicide pentru a menține monoculturile, statul folosește violența ideologică și instituțională pentru a suprima pluralitatea politică, epistemică⁵ și culturală. Marea iluzie pe

5. Epistemologia este o ramură a filozofiei concentrată pe procesele cunoașterii. Ontologia reprezintă studiul existenței, al ființei.

^E **Esența comunismului** este surprinsă în celebrul dicton „de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi”. **C.** este o stare în care toate relațiile sociale capitaliste au fost abolite: munca salariată, comodificarea (transformarea bunurilor și serviciilor în mărfuri) și valoarea de schimb (raportul de schimb al mărfurilor cu alte mărfuri; diferită de valoarea de întrebuințare, care reflectă utilitatea unui lucru). **C.** este construirea unei noi societăți, descrisă de diverși revoluționari ca fiind „libera asociere a producătorilor” și un set de metode și principii colective care, la rândul lor, garantează cea mai deplină realizare a individului. Într-o societate **c.**, fiecare va avea acces la tot ceea ce este necesar pentru a trăi, la cel mai înalt grad de participare democratică în toate aspectele vieții și la toate oportunitățile posibile de a se dezvolta ca individ. În plus, **c.**, abolind relațiilor de exploatare, va duce și la eliminarea diferențelor de clasă.

^F **Revoluția** reprezintă un moment insurecțional în care masele răstoarnă puterea clasei stăpânitoare. Anarho-comuniștii fac o distincție clară între **r. politică**, ce schimbă doar guvernanta, și **r. socială**, care transformă radical societatea. Aceasta din urmă presupune abolirea proprietății private și a statului, inclusiv a poliției, armatei și sistemului judiciar. Procesul nu este unul național, ci internațional, vizând înlocuirea exploatării capitaliste cu un socialism autogestionat. Prin distrugerea autorității centrale, **r.** instaurează o federație de comunități libere, organizate de jos în sus, unde deciziile aparțin producătorilor, asigurând astfel tranziția către o societate bazată pe solidaritate, libertate și egalitate socială deplină.

^G **Celălalt** (în eng. *the Other*) este un concept filozofic și etic central în teoria alterității, care face referire la acele persoane sau grupuri considerate diferite față de un model sau grup dominant, cărora le este negată propria subiectivitate. Din acest punct de vedere, forme de discriminare precum rasismul reprezintă nu doar un refuz al diferenței, ci se bazează și pe o întregă violență ontologică, prin care alteritatea este obiectivată și demonizată.

^H **Nicolas Trifon** (1949–2023) a fost un militant și teoretician anarhist de origine română și etnie aromână, stabilit în Franța la mijlocul anilor 1970. Format sub influența Primăverii de la Praga și a filozofiei lui Herbert Marcuse, el a practicat inițial un anti-conformism social riscant în România lui Ceaușescu, fiind etichetat drept „hippie”. După emigrare, a devenit o figură cheie în Organisation Combat Anarchiste, scriind influentul manifest „Repere pentru un anti-statism militant”. Între 1983 și 1991, a coordonat revista *Iztok*, oferind o critică libertară regimurilor estice, pe care le-a definit drept capitalism de stat totalitar, și susținând sindicatele independente precum Solidarność. Trifon a fost, de asemenea, un apărător al identității aromâne, teoretizând conceptul de „comunitate împotriva națiunii” prin prisma antropologiei lui Pierre Clastres. Până la sfârșitul vieții, a rămas dedicat idealurilor internaționaliste, sprijinind activ anarhiștii din Ucraina după invazia rusă din 2022.

^I **Puterea duală** este un termen conceptualizat de către Lenin pentru a descrie situația rezultată în urma Revoluției din Februarie, când sovietele coexistau cu guvernul provizoriu burghez. Folosit inițial pentru a descrie o stare tranzitorie de tensiune politică, termenul a fost extins apoi în sfera libertară și reinterpretat ca o strategie pe termen lung de creare a unor structuri democratice în paralel cu instituțiile statului.

care o promovează statele moderne este identificarea cu „națiunea” sau cu „poporul”, o echivalență falsă care stă la baza logicii lumii contemporane. Statul, ca „idol cu picioare de lut”, este fragil, iar crizele (precum pandemiile și cutremurele) îi expun vulnerabilitățile și incapacitatea de a oferi îngrijire personalizată.

De asemenea, autoarea susține că în acest moment există în jur de 7000 de națiuni diferite pe planetă, bazându-ne pe numărul de limbi distincte. În timp ce numărul statelor este de nici 200. Cum putem spune atunci că statul este națiunea sau poporul, deși numărul națiunilor este de 35 de ori mai mare decât cel al structurilor statale? Care națiune are dreptul de a avea un stat și care nu?

O viziune asemănătoare o avea și anarhistul franco-român de origine aromână, Nicolas Trifon^H. Odată ajuns din România în Franța anilor 1970, acesta descoperă lucrările antropologului Pierre Clastres, în special volumul *La société contre l'État (Societatea împotriva statului)*.

Pentru Trifon, influențat de Clastres, anarhia nu era un proiect idilic sau o simplă întoarcere la o stare naturală preexistentă statului. El a început să vadă societatea libertară nu ca pe ceva „fără stat”, ci ca pe o „societate împotriva statului”, o entitate aflată într-o stare de „alertă” permanentă, care se dezvoltă în paralel cu statul. Am putea spune că este o formă de putere duală^I pe durată lungă, deoarece statul nu este doar o instituție, ci o tendință perpetuă de dominare care trebuie neutralizată prin efortul conștient al comunității. El a folosit această lentilă teoretică și în explorarea propriilor rădăcini aromâne. Privind istoria poporului său, acesta a formulat o ipoteză fascinantă: aromânii nu au „eșuat” în a-și construi un stat-națiune, ci au manifestat un refuz deliberat de a sacrifica structura lor comunitară pe altarul instituțiilor naționale. El se întreba retoric dacă tradiționala comunitate aromână nu este, în esență, o „comunitate împotriva națiunii”, caracterizată printr-o ostilitate instinctivă față de orice autoritate exterioară cadrului local.

În plan practic, această perspectivă l-a condus pe Trifon către un anti-statism militant, unde revoluția nu era văzută ca un eveniment unic, o „noapte plină de baricade”, ci ca un proces revoluționar continuu. El susținea că menținerea libertății este rodul unor lupte neîncetate ale societății pentru a identifica și a anihila dorința minorităților de a monopoliza puterea. Pentru el, viața unui anarhist era o căutare constantă a unor forme de colaborare la scară mică, care să servească drept piloni pentru o societate globală fără stat.

Mișcarea anarhistă s-a cristalizat inițial în cadrul Primei Internaționale⁶ și a Internaționalei de la Saint-Imier⁷, răspândindu-se ulterior la nivel global prin rețele transnaționale, presă și fluxuri migratorii. Un element definitoriu al perspectivei, conform lui Zoe Baker, este **unitatea indisolubilă dintre scop și mijloace**^L. Asta înseamnă că anarhismul nu poate fi definit doar prin obiectivul final al unei societăți fără stat, ci și prin strategiile folosite pe parcurs, respingând categoric cucerirea puterii de stat ca instrument de emancipare.

Teoria^K și practica^L anarhistă, ne spune tot ea, sunt construite pe cinci piloni fundamentali care includ un **cadru teoretic** pentru înțelegerea schimbării sociale, un **sistem de principii etice**, o **critică riguroasă a structurilor existente**, o **viziune asupra unei societăți alternative** și o **strategie clară pentru tranziție**. Valorile centrale (libertatea, egalitatea și solidaritatea) sunt considerate interdependente, realizarea uneia fiind imposibilă în absența celorlalte. În acest context, libertatea este înțeleasă atât ca absența dominării, cât și ca posibilitatea reală de dezvoltare personală prin accesul la condițiile materiale și sociale necesare. Un alt concept esențial este **teoria practicii**, care susține că oamenii se transformă pe ei înșiși în timp ce transformă lumea prin activitățile lor (ceva ce cunoaștem și drept „prefigurare”^M). Această idee fundamentează necesitatea ca mișcările eliberatoare să se organizeze în prezent prin structuri care prefigurează societatea liberă a viitorului. Astfel, anarhismul este prezentat ca un ansamblu de tendințe revoluționare aflate în dialog constant, născut direct din lupta claselor^N exploatate împotriva capitalismului și a autorității⁸ statale. Se concentrează pe acțiunea colectivă a tuturor acelor care-și vând corpul, forța, timpul, sănătatea, viața, pentru a supraviețui^O.

6. **Asociația Internațională a Muncitorilor**, cunoscută mai degrabă sub numele Prima Internațională, a fost o coaliție de sindicate, grupuri socialiste și colective anarhiste, fondată în 1864 la Londra, cu scopul sprijinirii și coordonării luptelor muncitorilor din Europa. De la început, Internaționala a fost marcată de conflicte între marxiști și mutualiștii lui Proudhon, apoi între marxiștii centralizatori și anarhiștii colectivști influențați de Bakunin; organizația s-a dizolvat în 1876 din cauza sciziunilor interne și a represiunii după susținerea Comunei din Paris.

7. **Internaționala de la Saint-Imier** sau **Internaționala antiautoritară** a apărut în 1872, după expulzarea anarhiștilor din Prima Internațională. Aceștia s-au întâlnit în satul Saint-Imier, în Elveția, și au adoptat câteva rezoluții pentru crearea unei mișcări socialiste antiautoritare. Acestea pot fi citite aici: <https://libcom.org/article/st-imier-congress-anti-authoritarian-international>.

8. Poziționarea împotriva oricărei forme de autoritate este una din modalitățile principale prin care anarhiștii se deosebesc de marxiști.

^J **Mijloacele** trebuie să reflecte și să prefigureze societatea liberă pe care ne-o dorim, în timp ce influențează **scopurile**, cu care nu pot fi în contradicție.

De exemplu, nu se poate construi o societate liberă prin autoritarism. Deși violența împotriva opresiunii poate fi justificată în unele cazuri, mijloacele nu trebuie să ducă la un regim militarizat. Practicile anarhiste (autoorganizare, federalismul, acțiunea directă) promovează autonomia claselor oprimate și capacitatea acestora de a decide forma transformării sociale. Etica mijloacelor e esențială în construcția unei lumi libere.

^K **Teoria** este un demers rațional și obiectiv de înțelegere a realității, bazat pe fapte, logică și ipoteze testabile. **Ideologia**, în schimb, este un set de principii care motivează acțiunea politică și exprimă dorința conștientă de schimbare socială. Deși **t.** și **i.** sunt diferite, ele sunt complementare: valorile ideologice alimentează dezvoltarea teoriei, iar teoria sprijină acțiunea. Cum libertarii nu cred că socialismul este inevitabil, transformarea socială necesită voință colectivă și conștientizare politică izvorâtă din lupta de clasă.

^L **Practica**, cunoscută și drept **praxis**, este un concept esențial în politica libertară. Reprezintă împletirea teoriei cu acțiunea și procesul prin care cunoașterea devine transformare socială. Inspirat de Marx și Bakunin, acest principiu subliniază că teoriile revoluționare trebuie validate prin acțiune concretă. Libertarii promovează o relație reflexivă între analiză și practică, evaluând acțiunile în funcție de rezultate, nu doar de intenții. **P.** transformă atât societatea, cât și pe cei care îl practică. De aceea, accentul este pus pe mobilizarea maselor și autoactivarea indivizilor, nu pe conducerea de către elite sau o avangardă (un grup restrâns care să direcționeze procesul revoluționar). Adevărata acțiune revoluționară sporește autonomia și solidaritatea colectivă.

^M **Prefigurarea** este un concept fundamental în anarhismul contemporan, desemnează necesitatea alinierii mijloacelor de acțiune cu scopurile vizate. Astfel, acțiunile prezente trebuie să întruchieze deja relațiile sociale și valorile din societatea viitoare. Practic, **p.** înseamnă „crearea instituțiilor noi societăți în carapacea celei vechi”, transformând utopia dintr-un vis abstract într-o realitate palpabilă a prezentului. **P.** respinge viziunile autoritare care justifică folosirea oricăror mijloace (inclusiv a celor opresive) pentru atingerea scopului dorit, fundamentându-se pe o etică a virtuții: „fii schimbarea pe care vrei să o vezi în lume”. Exemple concrete includ adunările generale bazate pe consens și structurile de ajutor reciproc (precum bucătăriile sau clinicile comunitare), care modelează o societate orizontală și non-ierarhică.

N În sensul tradițional, **lupta de clasă** descrie conflictul fundamental dintre două clase: cea care deține mijloacele de producție și cea care își vinde forța de muncă pentru a supraviețui. Societatea actuală este, însă, mai complexă și nu mai poate fi redusă la această binaritate. Putem spune că lupta de clasă actuală nu mai este concentrată strict la nivel economic (proletariat vs. burghezie), ci și la nivel structural mai amplu, încorporând și alte forme de opresiune (rasism, sexism, colonialism etc.). Spre a exemplifica complexitatea actuală: un muncitor din Sri Lanka este atât exploatat economic în România (salarii mici, condiții precare etc.), cât și discriminat din punct de vedere rasial/etnic (sunt șanse mai mari să fie agresat verbal sau fizic). Prin urmare, clasele exploatare (care pot diferi geografic și cultural) sunt singura forță capabilă să transforme radical societatea, abolind capitalismul și structurile opresive și restructurând atât producția, cât și întreaga societate.

O **Conștiința de clasă** reprezintă conștientizarea de către persoanele oprimate, a muncitorilor, a minorităților etnice, sexuale etc. a poziției lor în societatea capitalistă, incluzând înțelegerea modului în care sunt exploatați și a posibilităților de a construi un sistem nou. Acest proces este un rezultat organic al conflictului dintre nevoile materiale ale acestora și cele ale claselor exploatare/opresoare. Ea evoluează de la stadiul de clasă „în sine” la cel de clasă „pentru sine” prin intermediul luptei active. Vârful conștiinței este atins atunci când individul își recunoaște capacitatea de a acționa colectiv pentru schimbare. Prin practică și acțiune de masă, oamenii înțeleg că au puterea de a remodela lumea după dorințele lor colective.

Într-un alt text de-al lui Zoe Baker, „What is communism?”, aceasta susține că comunismul nu reprezintă dictatura statului observată în regimurile de tip sovietic sau maoist, ci o societate fundamentată pe libertatea individuală și colectivă. Autoarea structurează această viziune, bazată în principal pe textele lui Marx și ale anarho-comuniștilor, prin șase componente esențiale care definesc o „asociație liberă de producători”.

În primul rând, comunismul este definit prin **autodirecționare și dezvoltare umană**, prin care indivizii își controlează conștient propriile activități pentru a-și atinge potențialul creativ maxim. Aceasta necesită **o societate fără stat și fără clase**, eliminând instituțiile coercitive și diviziunile economice dintre opresori și opresați. Fundamentul economic constă în **proprietatea colectivă și controlul asupra mijloacelor de producție și al pământului**, făcându-se o distincție clară între posesiunile personale și proprietatea burgheză care permite exploatarea.

Mai mult, comunismul presupune **planificarea participativă**, eliminând banii, piețele și dominația forțelor pieței în favoarea unui plan social gestionat de jos în sus de către producători. **Distribuția se realizează după nevoi**, vizând satisfacerea necesităților materiale și apoi a celor artistice sau sociale. În final, se urmărește **abolirea diviziunii ierarhice și sociale a muncii**, fiind eliminată separarea permanentă între cei care conduc și cei care execută, ceea ce le permite indivizilor să desfășoare activități diverse și variate. Zoe Baker concluzionează că acest model reprezintă o alternativă radicală la sistemele de dominație, fiind orientat spre bucurie și timp liber.

În 1981, Daniel Guérin publica textul intitulat „Anarchism and Marxism”, în care a explorat relația complexă și adesea tensionată dintre cele două curente socialiste. El argumenta că, deși sunt privite frecvent ca ideologii opuse, acestea împărtășesc o origine comună și un scop final identic: eliberarea proletariatului (oricare ar fi acela) și abolirea statului capitalist. În timp ce analiza evoluția acestor curente, autorul a subliniat că niciunul nu reprezintă un bloc omogen. Ambele au suferit transformări semnificative de-a lungul timpului sub influența evenimentelor istorice.

Autorul nu s-a sfiit de la critica autoritarismului și a sectarismului manifestate de Karl Marx și Friedrich Engels, în special în perioada Primei Internaționale. Această tendință spre centralizare și control a dus la conflicte cu figuri precum Pierre Joseph Proudhon și Mihail Bakunin, marcând începutul unei rupturi în mișcarea muncitorească care continuă și astăzi. Daniel Guérin evidențiază contrastul dintre viziunea marxistă a unui „stat muncitoresc” de tranziție și avertismentul anarhiștilor că orice formă de stat, indiferent de etichetă, tinde să genereze o birocrăție opresivă care refuză să dispară.

De asemenea, textul pune în lumină diferențele fundamentale dintre cele două curente în ceea ce privește spontaneitatea maselor și

rolul avangardei. În timp ce anarhismul mizează pe capacitatea creativă și autonomă a oamenilor, marxismul acordă adesea o importanță sporită conducerii politice și organizării rigide a partidelor. Totodată, se face o distincție clară între conceptul de naționalizare a mijloacelor de producție și cel de control muncitoresc sau autogestione, acesta din urmă fiind pilonul central al gândirii libertare.

În final, autorul pledează pentru o sinteză necesară și inevitabilă între cele două școli de gândire. Concluzia este că un „comunism libertar”, care să îmbine analiza riguroasă a capitalismului oferită de Marx cu atașamentul profund pentru libertatea individuală și democrația de la firul ierbii specific anarhismului, reprezintă cea mai autentică expresie a aspirațiilor claselor oprimite moderne. Această reconciliere este văzută ca singura cale de a depăși eșecurile modelelor autoritare și de a construi o societate cu adevărat liberă și egalitară.

Cumva, înspre acest ideal tindem și noi. Sub ce formă se poate întreprinde această sinteză nu știm încă. Există mai multe întrupări ale acestor sinteze, fie că vorbim despre ecologia socială sau de municipalismul libertar ale lui Murray Bookchin, de gândirea indigenă zapatistă sau de confederalismul democratic al lui Abdullah Öcalan. Acestea sunt numai câteva din formele prezente de socialism apărute din nevoi locale, ce reflectă idei venite dinspre mai multe tradiții socialiste.

„Libertarian”? „Anarho-capitalism”? Termeni furați de dreapta!

Am tot folosit termenul „libertar” în textul nostru și-l vom folosi foarte des și de acum înainte. Ba mai mult, în ultima vreme, tot mai des vedem cuvântul „libertarian” sau „anarho-capitalist” strecurându-se prin tot felul de colțuri ale discursului public din România. Uneori e fluturat ca un titlu de glorie pentru unii politicieni sau economiști care trag tare spre dreapta – în sensul *hardcore*, al pieței complet „libere”. Alteori, apare în descrieri despre o presupusă stângă „libertariană” – deși, dacă e să ne uităm atent la limba română, termenul mai corect ar fi „libertar”. Cele două cuvinte au intrat în uz în momente diferite: „libertar” la finalul secolului al XIX-lea sau începutul secolului al XX-lea, pe filieră francofonă și de stânga, pe când „libertarian” a intrat în limba română direct pe filieră de dreapta și din zona anglofonă, în a doua jumătate a secolului trecut.

De altfel, de multe ori, multă lume, fie din necunoaștere, fie din rea-voință, aruncă întreaga ideologie anarhistă în curtea liberală (în cel mai bun caz) sau chiar în cea neoliberală^P. E mai ușor să spui că această tendință socialistă este, deci, „greșită”⁹, decât să afli că și

^P **Neoliberalismul** este o ideologie apărută ca răspuns la crizele liberalismului din secolele al XIX-lea și al XX-lea. Născut în urma Primului Război Mondial și a crizelor economice ce i-au urmat, **n.** a abordat ruptura dintre liberalism și capitalism, căutând să redefinească relația dintre stat și piață. **N.** susține intervenția statului în economie, dar doar pentru protejarea și promovarea intereselor celor bogați și puternici. Acest lucru se realizează prin politici care favorizează proprietatea privată, dereglementarea piețelor și expansiunea capitalului. A fost esențial în facilitarea globalizării, creând un sistem de guvernare global bazat pe „piața liberă”. Aceasta a intensificat competiția economică, a crescut inegalitățile și a slăbit puterea statelor naționale.

9. O acuzație, un mod de a vedea promovat, de altfel, de-a lungul întregii perioade socialiste nu doar din România, ci din toate țările presupus „socialiste”. Numai aici

anarhismul a trecut prin zeci de ani de cooperare forțată dinspre cele mai reacționare și de dreapta grupări și personalități. Și măcar dacă anarhismul ar fi fost singular în acest proces. Dar foarte multe practici, termeni sau teorii dinspre vastul spectru al socialismului au fost fie furate/-ți, fie trecute printr-un proces de „denigrare”.

Prin urmare, care este povestea termenului „libertar/libertarian”?

Din introducerea consistentă scrisă de Iain McKay în primul volum din *A Libertarian Reader*, aflăm că termenul francezesc *libertaire* a fost folosit pentru prima dată într-un sens politic modern de către comunistul anarhist Joseph Déjacque. Acesta trăia în New York prin 1858 și publica ziarul *La Libertaire, Journal du Mouvement Social*. Déjacque nu doar că a inventat cuvântul, dar a dus mai departe ideile lui Proudhon, criticându-l pentru conservatorismul său în ceea ce privește familia patriarhală și mai ales pentru misoginismul lui puternic împământat în patriarhat. Într-o scrisoare către Proudhon, Déjacque l-a acuzat că este un liberal și nu un *libertar* – aceasta considerându-se a fi prima utilizare a termenului – cerându-i să militeze pentru abolirea proprietății și a autorității sub toate formele.

Déjacque cerea o formă de anarhism complet, fără compromisuri: fără stat, fără patroni, fără patriarhi. Pentru el, accesul la mijloacele de trai și la produsele muncii ar trebui să fie liber, nu condiționat de „drepturi de proprietate”. Era o poziție revoluționară, cu mult înaintea vremii.

La rândul lui, Proudhon (faimos pentru replica „proprietatea e furt”) vedea cum bogățiile lumii, care ar trebui să fie un bun comun, ajung în mâinile câtorva, în timp ce majoritatea e forțată să-și vândă munca pentru a supraviețui. El credea că muncitorii ar trebui să fie proprietarii propriei munci și că toată bogăția

ar trebui să fie deținută colectiv, nu privat. Propunea o societate descentralizată, bazată pe cooperare liber consimțită între asociații de muncitori.

Déjacque a dus toate acestea mai departe. A spus clar: nu doar proprietatea e problema, ci și ideea că unii pot controla produsele muncii altora. A pledat pentru acces liber la resurse, dar și la roadele muncii colective. Și, spre deosebire de Proudhon, care era mai înclinat spre reformă, Déjacque era gata de rupturi revoluționare.

În timp, cuvântul *libertaire* / *libertarian* a rămas folosit în cercurile anarhiste din Europa și Americi, legat de figuri ca Bakunin, Kropotkin, Emma Goldman sau Malatesta. Au apărut manifeste și ziare cu acest nume, iar termenul a început să fie folosit tot mai des pentru a sugera o poziție antiautoritară.

Totul s-a schimbat, însă, în a doua jumătate a secolului al XX-lea. În SUA, *libertarian* a început să însemne ceva cu totul diferit, mai ales din cauza unor gânditori ca Murray Rothbard, care au amestecat ideile de libertate individuală cu glorificarea pieței libere și a proprietății private. McKay spune că asta e o deturnare completă și că de fapt, acești *right wing libertarians* sunt mai aproape de autoritarism decât de libertate. De exemplu, Rothbard susținea că un rege ar putea împărți tot regatul în proprietate privată și asta ar fi „ok” atâta timp cât e vorba de proprietate. Dar, după cum arată McKay, dacă o persoană controlează pământul, resursele și mijloacele de producție, cei fără acces la toate acestea sunt forțați să accepte ierarhii economice – altfel, nu supraviețuiesc. Unde mai e libertatea atunci? Mai mult decât atât, ideile lui Murray Rothbard sau Robert Nozick nu au, de fapt, nimic de a face cu teoria și practica libertară, ci sunt mai degrabă derivate din gândirea lui John Locke, filosoful iluminist din secolul al XVII-lea care

putem găsi sute de articole academice sau în jurnalele vremii în care se depune un efort colosal în a submina anarhismul ca fiind ceva „mic burghez”, „greșit”, „occidental” etc. și, prin urmare, incorect și de neurmat. Un alt socialism este cel corect, cel științific, cel bun de urmat. Acest mod de a vedea lucrurile continuă în rândul unora dintre marxiștii locali și în zi de azi.

vorbea despre libertățile individului, deși deținea acțiuni în companiile de comerț cu sclavi.

McKay mai punctează și legăturile dintre unii „părinți” ai *right wing libertarianism* și regimuri autoritare. De exemplu, Ludwig von Mises și Friedrich Hayek au avut interacțiuni sau simpatii cu unii dictatori. Tatăl lui Charles Koch (care finanțează masiv mișcarea libertariană americană) a făcut afaceri și cu Stalin, și cu Hitler.

Iar legat de termenul „anarho-capitalism”, aruncat și el când-cum, necritic, chiar și prin revistele de stânga locale? Guillaume Davranche spune următoarele:

Așa că, în loc să pemitem unora să vorbească de „libertarianism” (sau „anarho-capitalism”) ca despre o idee pură a libertății sau într-un sens necritic, poate e mai sincer să numim acest curent „proprietaryism” – un cult al proprietății private, mai presus de orice alt drept sau libertate. Și să ne amintim că încercările de apropiere a conceptelor anarhiste nu reușesc decât să deturneze termeni deja marginalizați și demonizați, pe care avem datoria de a-i clarifica. După cum zicea Daibhidh, „deși noi, (anarhiștii adevărați, spre exemplu, cei care ne opunem conducătorilor) nu putem revendica

În 1983, în Canada, academicianul ultraliberal Pierre Lemieux a publicat Du libéralisme à l'anarcho-capitalisme (De la liberalism la anarho-capitalism), un eseu care lauda puterea neîngrădită a pieței, privatizarea poliției și justiției și concurența generalizată. Utilizarea termenului „anarhism” – înțeles exclusiv ca anti-statism – a fost doar o manevră publicitară. Expresia a eșuat și aproape nimeni nu a folosit-o, liberalii americani preferând să se descrie ca „libertarieni” – un alt neologism.

În ceea ce privește anarhismul de dreapta, acesta nu se situează nici economic, nici politic. Departe de a fi o doctrină, este doar o etichetă aplicată unor artiști nonconformiști – precum cei doi scriitori francezi Céline și Michel Houellebecq – care încearcă să prezinte cinismul ca pe o formă de eleganță.¹⁰

dreptul de proprietate asupra niciunui termen, avem obligația să punctăm inconsistențele evidente în folosirea capitalistă *laissez-faire* a terminologiei anarhiste¹¹. Pentru anarhiștii și libertarii autentici, libertatea nu poate exista acolo unde există ierarhii. Libertatea reală înseamnă absența dominației, nu doar a statului, ci a oricărei forme de autoritate impusă – fie ea economică, socială sau politică.

A lua tot ce e mai bun și a pune în practică

Antropologul anarhist David Graeber a spus, în repetate rânduri, că Marx și Kropotkin pot fi citați împreună. El dădea exemplul

10. Guillaume Davranche, *Ten Questions on Anarchism*, Active Distribution, 2026, p. 20.

11. Daibhidh, *Anarcho-Hucksters: There is Nothing Anarchistic about Capitalism*.

Capitalului, care ne ajută să înțelegem ce se întâmplă în jurul nostru, ca mai apoi să citim **Întrajutorarea: un factor al evoluției**, pentru a vedea ce este de făcut după ce am înțeles cum funcționează lumea din jurul nostru. Așa cum subliniau și Daniel Guérin sau Zoe Baker, nu trebuie să uităm că atât marxismul, cât și anarhismul își trag inspirația, teoria și practica din luptele clasei muncitoare, din revoltele și revoluțiile vremurilor trecute, din lupta împotriva capitalismului. Și că ambele curente urmăresc același scop: comunismul.

Trăgându-și inspirația dintr-un pasaj din Faptele Apostolilor 4:32–35, Marx a descris societatea din perioada comunistă propriu-zisă printr-o variantă seculară și dialectică a acestor principii: **„De la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi.”**

De la Kropotkin putem extrage o formulare asemănătoare, care exprimă mai degrabă latura inerent libertară a comunismului: **„A produce, cu cât mai puține pierderi umane posibile, cele mai multe dintre produsele cele mai necesare bunăstării tuturor.”** Ceea ce se poate citi în această expresie este nevoia de a pune sănătatea socială mai presus de exigențele productiviste.

Atât Marx, cât și Kropotkin concep comunismul ca pe o societate în care predomină bunăstarea pentru toți, iar munca a fost eliberată: aceasta nu mai este nici alienată, nici alienantă și nu mai reprezintă un mediu de exploatare a unora de către alții. Într-o societate comunistă munca a fost eliberată din lanțurile exploatării, iar tot ceea ce a fost creat și produs (și tot ceea ce va fi creat și produs) aparține tuturor și servește binelui comun. Pe scurt, realitatea materială creată de ființele umane va aparține în totalitate tuturor ființelor vii, nu doar unui „grup select” de oameni care dețin atât puterea, cât și mijloacele de producție.

Ceea ce diferă la cei doi gânditori este timpul și modul în care ajungem acolo. Dacă

pentru Marx, în perioada de tranziție socialistă organizarea se face după principiul „De la fiecare după capacități, fiecăruia după muncă”, Kropotkin susține că, de îndată ce a început revoluția socială, sistemul salarial trebuie abolit, iar oamenii ar trebui să muncească cât mai puțin posibil: doar atât cât este necesar pentru a acoperi nevoile comunității. Din acel moment munca nu va mai fi concepută ca actul prin care se produce plusvaloare¹² pentru capitaliști (sau pentru un stat presupus socialist), ci ca activitate menită să genereze bunuri și servicii de utilitate socială. Prin urmare, toată lumea va primi imediat toate cele de trebuință, indiferent dacă „capacitățile” fiecăruia se concretizează într-o muncă cu valoare mai „scăzută” sau mai „ridicată”. Iar după ce își va fi terminat munca de 3–4 ore pe zi, fiecare individ va avea timp să facă orice își dorește: să citească, să se întâlnească cu prietenii, să exploreze, să cerceteze, să facă experimente, să construiască etc.

Indiferent de modul în care este percepută trecerea de la capitalism la comunism, cele două citate funcționează foarte bine împreună. Ele conturează mai clar ceea ce ar trebui să însemne comunismul și arată că înainte de toate, trebuie să înțelegem care sunt nevoile reale, abia apoi să vorbim despre producție. Iar, de cele mai multe ori, aceste nevoi sunt hrana, îmbrăcămintea și locuința, care trebuie oferite tuturor de îndată ce acest lucru devine posibil.

Prin urmare, expresia pe care am reușit să o formulăm, aducând la un loc ideile lui Marx și Kropotkin, sună astfel:

Producția să fie organizată astfel încât, de la fiecare după capacități, să se obțină, cu cât mai puține pierderi (non-)umane posibil, bunurile esențiale pentru bunăstarea tuturor, iar roadele acestei munci să fie împărțite fiecărei ființe vii după nevoi.

12. Cei care dețin mijloacele de producție (patronii, capitaliștii etc.) își însușesc o parte din valoarea produsă de muncitori, numită **plusvaloare**, care reprezintă diferența dintre valoarea reală a muncii, salariul primit și costul de vânzare al produsului. Această plusvaloare este sursa profitului capitalist.

lată, poate, esența unei societăți cu adevărat eliberate, în care solidaritatea (și nu productivismul) devine măsura autentică a valorii. Iată ceea ce încercăm să descoperim, să discutăm și să aplicăm.

Către un comunism libertar

Comunismul libertar nu este, deci, nici o nouă etichetă și nici o ideologie radical diferită față de ceea ce cunoaștem deja. Ci propune mai degrabă un nou mod de a privi mișcări care adesea par complet opuse. Astfel, putem spune că anarhismul social și marxismul anti-stalinist sunt ambele forme de socialism antiautoritar, care s-au intersectat de-a lungul timpului și au făcut parte din aceleași tradiții ale organizării comunist-libertare.

Studiind revoluțiile din trecut, vom observa numeroase puncte de solidaritate și de alianță între purtătorii steagului roșu și cei ai steagului negru. Aceste istorii sunt astăzi fie uitate, fie căzute în umbra unor momente de conflict și ruptură, care continuă să influențeze mișcarea socialistă. În cartea *Revolutionary Affinities: Toward a Marxist Anarchist Solidarity*, Michael Löwy and Olivier Besancenot își propun să reconstituie această istorie comună, pentru a face apoi apel la o poziționare marxist-libertară. Aceasta este înțeleasă „nu ca o doctrină sau ca un corp finit de teorie”, ci mai degrabă ca „o dorință împărtășită de a înlătura, prin mijloace revoluționare, dictatura capitalului pentru a construi o societate nealienată, egalitară, eliberată de cătușele autoritare ale statului”¹³.

Spre o astfel de societate tindem și noi, dar la momentul actual, lumea în care trăim se află într-o stare continuă de criză, resimțită pe mai multe niveluri și accentuată pe zi ce trece. Urgența și gravitatea războaielor, genocidelor, contrarevoluțiilor, fascismului în ascensiune fac necesară o organizare temeinică pentru

lumile pe care vrem să le construim. Auzim tot mai des acest îndemn sau apel la organizare și este adevărat – organizarea serioasă nu mai poate fi amânată! Dar contrar unei prejudecăți asociate adesea cu anarhismul, organizarea nu înseamnă doar luare de acțiune. Organizarea înseamnă mai mult decât praxis. Ea are nevoie simultan de piloni teoretici și de o bună cunoaștere a istoriei, pe lângă ancorarea în principii și valori revoluționare, care să ne ghideze acțiunile.

Pentru a rezista în fața acestui prezent tot mai marcat de agresivitatea imperialiste și războaiele interstatale, e nevoie să reflectăm, în primul rând, asupra cum putem construi solidaritate cu oamenii oprimați din toată lumea. Căci în spatele declarațiilor de putere și a conflictelor pornite de liderii politici, sunt masacrați oamenii de rând. Războaiele înseamnă violență și moarte pentru ființele vii, fie ele umane sau non-umane. Și pentru a depăși – sau măcar pentru a putea forma opoziție serioasă – în fața claselor conducătoare, trebuie să articulăm o poziție coerentă, non-elitistă, lucidă și cât de cât unitară, care să reflecte luptele actuale, și să poată fi transpusă în acțiuni de rezistență. O astfel de poziție nu se formează regurgitând *mot-a-mot* dicțione vechi de acum mai bine de un secol, ci analizând cât își păstrează acestea actualitatea. Daniel Guérin a formulat aceeași idee într-un text din 1969, unde susținea clar că a te numi astăzi comunist libertar nu înseamnă să privești înapoi (deși acesta este, totodată, un istoric desăvârșit), ci „să proiectezi o schiță a viitorului”¹⁴. Pe scurt, avem nevoie, simultan, de educație politică și de formarea unei conștiințe critice, dar și de speranță și optimism revoluționar.

Marxiștii au multe de învățat de la poziționarea anarhiștilor împotriva tuturor formelor de oprimare, spre exemplu, la fel cum anarhiștii

13. Michael Löwy și Olivier Besancenot, *Revolutionary Affinities: Toward a Marxist Anarchist Solidarity*, trad. David Campbell, PM Press, 2023, p. 158.

14. Daniel Guérin, „Libertarian Communism, the Only Real Communism”, în David Berry (ed.), *For a Libertarian Communism*, trad. Mitchell Abidor, PM Press, 2017, p. 127.

au multe de învățat din analiza marxistă materialistă și dialectică. Să învățăm, deci, împreună. Cu certitudinea că „revoluția timpurilor noastre va fi făcută de jos în sus – sau nu va fi făcută deloc”¹⁵.

Câteva (ultime) precizări

Prin această revistă ne-am propus să popularizăm teoria și practica anarho-comunistă într-o manieră cât mai accesibilă pentru că vrem ca ideile expuse să ajungă la cât mai mulți oameni. Deoarece nu ne dorim ca lectura

în texte istorice, adaptându-ne realităților mai apropiate nouă, când am preferat să folosim termeni precum clase oprimate/exploatate vs. clase opresive/exploatatoare.

Totuși, teoria și practica politică sunt interconectate. În timp ce tendințele anti-teoretice sau anti-intelectuale ajung să lucreze tocmai în detrimentul unei organizări serioase, recunoaștem și că instituționalizarea teoriei a dus adesea la deradicalizarea și transformarea acestuia într-un demers elitist, accesibil doar celor din mediul universitar. Prin urmare,

să fie îngreunată de prezența unor termeni încărcăți ideologici, am încercat să explicăm conceptele politice cu care lucrăm sau să portretizăm anumiți gânditori importanți, atunci când a fost cazul.

Pentru că practicile trebuie adaptate constant, am ales să nu folosim constant terminologia clasică (burghezie vs. proletariat, spre exemplu). Credem că aceasta este ușor romantizată în unele grupuri de stânga, dar și insuficientă pentru a descrie complexitățile lumii actuale. Am păstrat totuși acești termeni

teoria revoluționară ar trebui să fie accesibilă tuturor și să ofere astfel instrumentele necesare educării politice. De aceea ne asumăm deschiderea înspre găsirea unui echilibru între popularizarea ideilor într-o manieră accesibilă și în a limita, pe cât posibil, diluarea acestora.

De altfel, și lansarea acestei reviste face parte dintr-un program mai amplu de educație politică pe care ni l-am asumat în ultimul timp. Spre exemplu, am organizat seri ale filmului politic, prin care ne-am propus, pornind de la documentare și prezentări scurte, să

15. Daniel Guérin, „Three Problems of the Revolution”, în David Berry, *op. cit.*, p. 78.

contextualizăm istoric mișcări revoluționare. Aceste prezentări vor fi incluse în al treilea număr al revistei *Tendințe*, dedicat istoriei revoluțiilor libertare. Dacă primul număr este deci teoretic, iar cel de-al treilea mai degrabă istoric, al doilea va fi unul metodologic, axat în jurul pedagogiilor eliberatoare. Va urma firesc un număr patru dedicat practicilor mai concrete de organizare. Ne asumăm programatic aceste patru numere, urmând să vedem apoi ce direcție va lua revista, în funcție de interesul pe care îl stârnește și de comunitatea pe care o construiește.

Precizăm, de asemenea, că și noi încă suntem în proces de învățare și nu ne-am angajat în acest proces pentru că ne considerăm experți. Motivația noastră este de a împărtăși din ceea ce noi am învățat până acum și de a porni un dialog despre curentele libertare de organizare. Este important de amintit și că demersurile revoluționare anarhiste s-au confruntat mereu cu provocări istorice, având ca obstacole simultan istoria dominantă și istoria marxist-leninistă¹⁶, ale cărei proiecte de „socialism” de stat s-au bazat adesea pe deturnarea unor revoluții populare. În aceste condiții, este greu de revendicat o victorie istorică anarhistă, care să inspire organizarea viitoare. Dar asta nu înseamnă că nu putem învăța din eșecurile trecutului și nu ne putem lăsa inspirați de modele contemporane de organizare revoluționară.

În articolul „Defeat as Method. Thinking from within the Ruins”, Șahram Khosravi ne spune că trebuie să vedem eșecurile și înfrângerile ca pe un punct de plecare etic pentru gândirea critică. Rolul acestora este de a genera cunoaștere din vulnerabilitate și de a demasca nedreptatea pe care victoria o legitimează. În timp ce succesul conservă ordinea actuală, eșecurile și înfrângerile dezvăluie „greșelile” sistemului, deschizând

spațiu pentru imaginația radicală. Acestea permit o „speranță pesimistă”, oferind resurse pentru a produce sens în mijlocul ruinelor. Astfel, înfrângerea și eșecurile devin condiția luptei, transformând trauma într-o practică politică activă de rezistență și transformare a conștiinței. Acestea fac parte oricum din demersul revoluționar, care nu este niciodată unul clar stabilit sau predeterminat, în ciuda planificărilor noastre. Oricât am studia teoria și istoria revoluțiilor, nu vom putea concepe o soluție unică pentru înfăptuirea acesteia, ci va trebui să încercăm, să greșim, să ne adaptăm la condițiile materiale și istorice și să învățăm din acest proces imperfect.

Sau, ca să concluzionăm în cuvintele uneia dintre autoarele noastre preferate, Ursula K. Le Guin:

Nu avem nimic în afară de libertatea noastră. Nu avem nimic să-ți oferim decât propria ta libertate. Nu avem nicio lege în afară de principiul unic al ajutorului reciproc între indivizi. Nu avem niciun guvern în afară de principiul unic al asocierii libere.

RP și CDG,
martie 2026

16. Câteva clarificări: prin „marxism” înțelegem întreaga ideologie care s-a dezvoltat pe bazele scrierilor lui Marx și Engels. Gândirea, evoluția și scrierile lui Marx se încadrează la „marxian”. Prin „leninism” și „bolșevism” înțelegem varianta de marxism propusă, dezvoltată și aplicată de Lenin și bolșevici. Prin „marxism-leninism” și „stalinism” înțelegem varianta degenerată de marxism propusă, dezvoltată și aplicată de către Stalin, în încercarea acestuia de a arăta că face parte din lunga tradiție pe filiera Marx – Engels – Lenin.

ISTORIE

O scurtă istorie a organizărilor comunist libertare

^A **Rosa Luxemburg** (1871–1919) a fost o revoluționară poloneză-germană și o teoreticiană marcantă a marxismului umanist, care a pus accent pe democrație și pe acțiunea revoluționară a maselor. Născută într-o familie evreiască, ea a obținut doctoratul în economie politică la Zürich înainte de a se stabili la Berlin în 1898. S-a remarcat rapid prin combaterea revizionismului, argumentând în lucrarea *Reformă sau Revoluție?* că parlamentarismul este doar un paravan burghez. Experiența centrală a vieții sale a fost Revoluția Rusă din 1905, care i-a fundamentat teoria despre greva de masă ca instrument spontan și esențial pentru victoria socialistă. Deși a împărtășit scopuri comune cu Lenin, Luxemburg a criticat aspru metodele dictatoriale ale bolșevicilor și centralismul democratic, pledând pentru internaționalism și autodeterminare democratică. În timpul Primului Război Mondial, a cofondat Liga Spartacus, opunându-se participării Germaniei la conflict. A fost arestată și asasinată pe 15 ianuarie 1919 de trupele paramilitare Freikorps, în urma Revoltei Spartachiste din Berlin.

În cele ce urmează, dorim să vă prezentăm o fracțiune din diversitatea de evenimente, idei și tactici libertare care au apărut, de-a lungul vremii, în sânul mișcărilor socialiste. Încercăm să punctăm momentan câteva evenimente sau personalități cheie din geografii mai degrabă apropiate nouă, urmând ca, într-un număr ulterior al revistei, să analizăm mai bine desfășurarea unor revoluții libertare, precum și succesele și eșecurile acestora.

Istoria conflictelor, a rupturilor și a trădărilor dintre marxiști și anarhiști este bine cunoscută, iar divergențele continuă să se manifeste în diverse momente. Dar pe lângă aceasta, există și o istorie a punctelor de convergență, a alianțelor și a solidarităților. Teoreticienii libertari precum Daniel Guérin, Michael Löwy și Olivier Besancenot au încercat să reconstituie această istorie aducând împreună ceea ce adesea sunt prezentate ca istorii divergente. Asta vom încerca să facem și noi în următoarele pagini, expunând câteva momente când practicile marxiste și anarhiste s-au intersectat pentru un scop mai mare, în fața unor inamici comuni. Marxismul nu este un monolit, cum nici anarhismul nu este. Credem că putem învăța multe unii de la alții și, mai ales, din vulnerabilitățile acestor momente revoluționare din trecut. Asta nu înseamnă că milităm pentru crearea unei coaliții între toți marxiștii și toți anarhiștii. Vrem mai degrabă să reimaginăm ideea de alianță, așa cum a existat ea în trecut între unii (!) marxiști și anarhiști. Pentru că, după cum ziceau Michael Löwy și Olivier Besancenot, „speranța noastră este că *viitorul va fi roșu și negru*”¹.

Marxism mai degrabă libertar decât autoritar

Rosa Luxemburg – o marxistă... libertară?

De-a lungul timpului, am văzut în bibliotecile mai multor tovarăși anarhiști și cărți semnate de Rosa Luxemburg^A. Și a răsărit întrebarea: ce legătură are Rosa cu curentul libertar? Care sunt punctele de intersecție dintre cele două tradiții?

1. Michael Löwy și Olivier Besancenot, *Revolutionary Affinities: Toward a Marxist Anarchist Solidarity*, trad. David Campbell, PM Press, 2023, p. 2.

Aceste puncte sunt vizibile în special prin accentul pus pe spontaneitatea creatoare a maselor și pe rolul fundamental al consiliilor muncitorești. Luxemburg a reușit să dea o formă teoretică unei intuiții mai vechi a lui Bakunin, sugerând că tensiunea dintre nevoia unei avangarde și acțiunea spontană se dizolvă atunci când poporul atinge o conștiință deplină. Într-o astfel de etapă, masele nu mai au nevoie de conducători care să le dicteze pașii, ci doar de organe executive care să pună în practică propria lor voință conștientă. De altfel, și greva de masă propusă de Luxemburg se aseamănă covârșitor de mult cu greva generală propusă de către anarho-sindicaliști^B. Ba mai mult, aceasta a fost acuzată de Karl Kautsky, un marxist ortodoxist din cadrul Partidului Social Democrat din Germania, că propune „teze anarho-sindicaliste” în textul său din 1906, *Massenstreik, Partei und Gewerkschaften (Greva de masă, partidul politic și sindicatele)*, și că a realizat „o sinteză între concepte anarhiste și social-democrate”.

O altă legătură esențială cu tradiția libertară îl reprezintă programul Ligii Spartachiste, propus de Rosa Luxemburg și Karl Liebknecht^C. Acesta era bazat pe sistemul consiliilor (sau al sovietelor, așa cum au fost ele înainte de preluarea forțată și de impunerea centralismului de către Lenin în cadrul Revoluției Ruse).

Această formă de organizare este considerată de ambele părți singura capabilă să asigure auto-eliberarea clasei muncitoare, evitând capcana unui partid autoritar care să exercite puterea de sus în jos. Mai mult, ideile lui Luxemburg despre acțiunea conștientă au influențat direct curentul comunismului de consilii, despre care veți putea afla mai multe peste câteva paragrafe.

Deși a rămas atașată metodei de analiză marxistă, Rosa Luxemburg s-a apropiat de obiectivele anarhismului constructiv prin respingerea parlamentarismului burghez în favoarea democrației directe. De asemenea, critica ei la adresa lui Lenin și a centralismului exagerat aplicat de către acesta este un alt exemplu al unei tendințe mai degrabă libertare. Viziunea ei propune o sinteză în care educația și lupta se contopesc, oferind o soluție teoretică pentru depășirea contradicțiilor care au marcat mișcările revoluționare ale vremii sale.

Datorită tuturor acestor intersecții dintre marxism și anarhism vizibile în gândirea Rosei Luxemburg, figura acesteia a fost recuperată de gânditori libertari precum Daniel Guérin sau Michael Löwy și integrată în tradiția comunismului libertar. Merită să ne întrebăm ce alte idei ale unor revoluționari marxiști pot constitui puncte de reflecție și învățare pentru comuniștii libertari.

Comunismul de consilii

Această tendință socialistă a apărut la sfârșitul anilor 1910, începutul anilor 1920, în special în Germania și Olanda, ca o alternativă radicală atât la social-democrația reformistă, cât și la modelul bolșevic.

^B Anarho-sindicalismul este un curent al anarhismului care pune accentul pe necesitatea organizării muncitorilor în cadrul unui sindicat. Acesta se deosebește de sindicalismul tradițional, întrucât nu urmărește doar atingerea unor revendicări economice, ci însăși distrugerea sistemului actual și crearea unei societăți libere și non-ierarhice. În plus, organizarea se face după principiile anarhiste, precum respingerea autorității centralizate, guvernarea de jos în sus, înlăturarea acțiunilor directe.

^C **Karl Liebknecht** (1871–1919) a fost un politician și revoluționar socialist german, cunoscut pentru opoziția sa fermă față de militarism și război. Membru al Partidului Social-Democrat din Germania, a devenit celebru când a votat împotriva finanțării Primului Război Mondial în Reichstag, fiind unul dintre puținii care s-au opus. Ulterior a cofondat Liga Spartachistă alături de Rosa Luxemburg, o mișcare revoluționară de stânga. În timpul Revoluției Germane din 1918–1919, a susținut instaurarea unui stat socialist. În ianuarie 1919, după revolta spartachistă, a fost arestat și executat de forțe paramilitare. A rămas un simbol al mișcării socialiste și comuniste europene.

P **Petru Arșinov** (1887–1937) a fost un revoluționar ucrainean cu o viață tumultuoasă, marcată de arestări, exil și schimbări ideologice. Născut într-o familie proletară, s-a alăturat facțiunii bolșevice a Partidului Muncitoresc Social-Democrat și a editat un ziar destinat muncitorilor, ceea ce i-a adus urmărirea poliției. S-a întors în Ucraina, unde s-a apropiat de mișcarea anarhistă și a format un grup de luptă armată, care organiza atacuri împotriva autorităților locale. După ce și-a împușcat șeful pentru că denunțase muncitori implicați în revolta din 1905, a fost condamnat la moarte, a evadat și a fugit în Franța. Revenit în Rusia, a fost arestat de mai multe ori pentru propagandă anarhistă și arme, primind în final o condamnare de 20 de ani de închisoare. În această perioadă, l-a cunoscut pe tânărul Nestor Mahno, devenind mentorul său. Ambii au fost eliberați în 1917, iar Arșinov a devenit unul dintre fondatorii Federației Grupurilor Anarhiste din Moscova și a editat mai multe publicații anarhiste, alăturându-se ulterior mișcării mahnoviste. După înfrângerea acesteia de către bolșevici, a emigrat inițial la Berlin, unde a scris o istorie a mișcării, apoi la Paris, unde s-a alăturat grupului Dielo Truda. Izolat și deziluzionat, s-a întors în URSS, sub promisiunea unui lider sovietic, fost tovarăș de celulă, că va fi bine primit dacă se va rupe de anarhism. Ceea ce a și făcut, oficial cel puțin, prin publicarea câtorva texte care criticau anarhismul. La întoarcerea în URSS, a fost împușcat mortal pentru că ar fi încercat să „reinstituie anarhismul”.

Teoreticienii precum Anton Pannekoek, Herman Gorter și Otto Rühle au susținut că adevărata eliberare a clasei muncitoare nu poate fi realizată prin parlamentarism, prin sindicate birocratice sau prin partide de avangardă care să preia puterea în numele maselor. În centrul acestei viziuni se află consiliile muncitorești, apărute spontan în timpul perioadelor de luptă intensă, pe care acești gânditori le-au considerat singura formă autentică de organizare capabilă să răstoarne capitalismul și să administreze o societate comunistă. O idee fundamentală a acestui curent este viziunea propusă asupra revoluției, care nu este văzută ca un eveniment izolat sau o lovitură de stat, ci ca un proces lung de autoeducare și organizare a întregii clase muncitoare. Revoluția se naște din necesitatea practică a luptei cotidiene, unde muncitorii învață prin propria experiență că vechile structuri de organizare au devenit frâne care îi integrează în sistemul capitalist. Astfel, consiliile sunt văzute ca organe democratice de bază, formate din delegați aleși direct de la locul de muncă și revocabili în orice moment, asigurând controlul direct al producătorilor asupra societății.

Comuniștii de consilii au dezvoltat o critică severă la adresa Uniunii Sovietice, argumentând că Revoluția Rusă s-a transformat dintr-o mișcare proletară într-una burgheză sau de capitalism de stat. Ei au considerat că birocrăția de partid a înlocuit pur și simplu vechea clasă capitalistă, menținând exploatarea sub o nouă etichetă.

În contrast, aceștia propun o societate fără piață, fără bani și fără stat, în care producția și distribuția sunt gestionate democratic de federații de consilii, eliminând orice separare între conducători și conduși. În cadrul acestei teorii, rolul organizațiilor politice este redefinit: acestea nu mai trebuie să caute puterea, ci să acționeze ca grupuri de agitație și claritate teoretică, oferind o „busolă” în interiorul mișcării maselor. Totodată, se face o distincție clară între „consiliism”, privit ca o obsesie formală pentru structura de consiliu care poate duce doar la un capitalism autogestionat, și comunismul de consilii autentic. Acesta din urmă insistă pe necesitatea unei conștiințe revoluționare care să vizeze abolirea totală a relațiilor de producție capitaliste, punând bazele unei lumi în care administrarea lucrurilor înlocuiește guvernarea oamenilor.

Ar putea textele produse în cadrul acestei tendințe să ne ofere o imagine a ce ar fi putut să se întâmple dacă acest mod de a privi socialismul ar fi fost concretizat în proiecte revoluționare de lungă durată? Dacă da, ar fi fost acele revoluții mai apropiate de idealurile unui comunism libertar?

A cui este Revoluția din Octombrie 1917?

Revoluția Rusă este considerată adesea unul dintre marile momente de ruptură dintre anarhiști și marxiști. Totuși, în ciuda evoluției sale ulterioare, la început Revoluția din Octombrie 1917 „nu aparținea nimănui, cu excepția poporului” și prezenta „toate caracteristicile unei revoluții sociale cu tendințe libertare”², conform lui Daniel Guérin.

De aceea, Petru Arșinov^D vorbește despre două perioade diferite, despre două „octombrie” pe care le cuprinde Revoluția Rusă. Există un „octombrie” al muncitorilor, care au pus capăt puterii claselor exploatoare, expropriind fabrici și colectivizând pământul, astfel încât să se apropie de idealul unei revoluții sociale. Dar există și un „octombrie” deturnat de bolșevici, care au capturat aspirațiile muncitorilor, trădând caracterul revoluționar al insurecției lor.

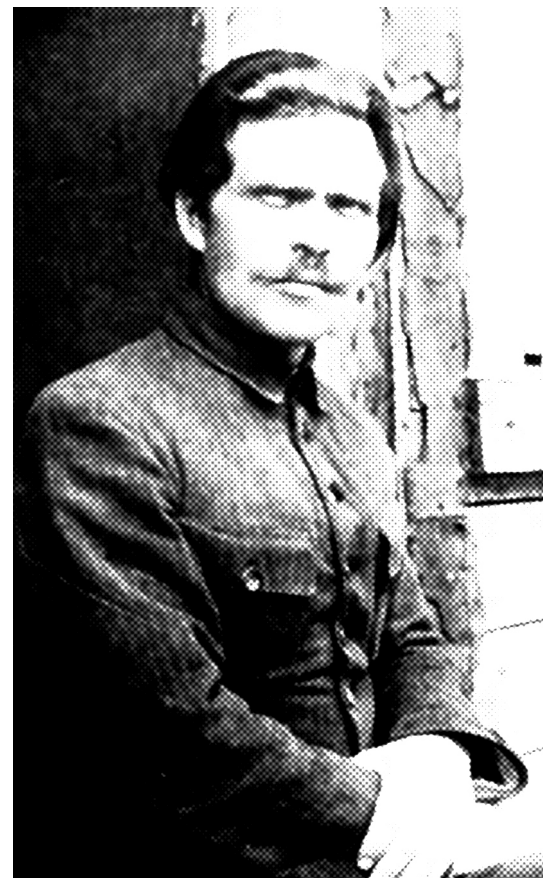
În cadrul Revoluției Ruse din 1917, anarhiștii din Rusia propriu-zisă au jucat un rol important, dar erau destul de divizați și insuficient de bine organizați încât să poată influența traseul revoluției. Încetul cu încetul, cu cât puterea era centralizată în mâinile bolșevicilor, cu atât creștea represiunea împotriva anarhiștilor. Mulți au fost uciși, întemnițați, trimiși în exil.

Dar nu același lucru îl putem spune despre alte teritorii din cadrul Imperiului Țarist, unde rezistența la centralizare a durat ceva mai mult.

Mahnovșcina, un experiment anarhist revoluționar

Nestor Mahno^E, figură legendară a anarhismului, a fost liderul unei mișcări insurecționale masive în Ucraina în timpul Războiului Civil Rus. În 1917 acesta a format Uniunea țăranilor săraci, care avea ca scop exproprierea fabricilor și colectivizarea pământurilor. Situația acestora s-a schimbat odată cu semnarea Tratatului de la Brest-Litovsk (1918) între guvernul bolșevic și Puterile Centrale. Tratatul marca ieșirea Rusiei din război și cedarea unor teritorii, inclusiv a Ucrainei, care intra astfel sub ocupație germană. Pentru țărani, asta însemna și întoarcerea marilor proprietari de terenuri și anularea câștigurilor revoluționare, așa că nu au acceptat pasiv situația și au început să organizeze un grup de gherilă.

Mahno a devenit figura centrală a Armatei Insurgente Revoluționare, cunoscută sub numele de Armata Neagră. Această forță, formată în mare parte din țărani, a reușit să apere un teritoriu vast în sud-estul Ucrainei, unde s-a încercat construirea unei societăți fără stat. În această regiune, viața era organizată prin comune agricole și consilii muncitorești autonome, punându-se un accent deosebit pe educația

^E **Nestor Mahno** (1889–1934) s-a născut într-o familie săracă de foști șerbi din Huliaipole, Ucraina. Mahno a fost radicalizat de Revoluția din 1905, iar la 17 ani făcea deja parte din grupul anarho-comunist din orașul natal, implicându-se în acțiuni radicale precum incendierea terenurilor marilor proprietari sau încercări de asasinat asupra șefului administrației locale. Aceste fapte i-au adus ani grei de detenție în închisoarea Butirskaia din Moscova, perioadă care a fost însă decisivă pentru formarea sa intelectuală, deoarece acolo l-a întâlnit pe Petru Arșinov și a aprofundat teoriile lui Piotr Kropotkin.

2. Daniel Guérin, *Anarchism: From Theory to Practice*, introducere de Noam Chomsky, traducere de Mary Klopfer, New York, Monthly Review Press, 1970, p. 82.

liberă de influența religioasă sau statală. Politica sa era radicală: respingea orice formă de dictatură, suspenda partidele politice și promova autogestiunea ca formă supremă de organizare socială.

Doar că relația mahnoviștilor cu bolșevicii a fost una marcată de trădare. Deși inițial au luptat împreună împotriva armatelor „albe” pro-țariste, bolșevicii au început să vadă în succesul acestui model libertar o amenințare la adresa puterii lor centralizate. În cele din urmă, liderii anarhiști au fost declarați contrarevoluționari și vânați de Armata Roșie, ceea ce a dus la colapsul mișcării.

În august 1921, Mahno, soția sa Galina Kuzmenko și alți insurgenți au trecut Nistrul în România pentru a scăpa de urmărire, dar au fost internați în lagăre de autoritățile române, care doreau să-l păstreze pe Mahno ca pe o piesă de schimb tactică împotriva bolșevicilor. Acesta a trăit sub supraveghere în București, lucrând pentru o perioadă într-o fabrică de cherestea și încercând să organizeze o rețea subversivă.³

Amenințat permanent de agenții poliției secrete sovietice, el a părăsit România în aprilie 1922, trecând în Polonia și ajungând ulterior la Paris. S-a stins din viață în capitala Franței în 1934, măcinat de tuberculoză.

Mahnvșcina a rămas unul dintre cele mai dureroase capitole în istoria relațiilor dintre marxiști și anarhiști, continuând să ridice dezbateri și să declanșeze noi tensiuni. Cum ar putea fi însă privit acest episod dintr-o perspectivă libertară? Având în vedere că la început a existat un moment de solidaritate între luptătorii revoluționari anarhiști și cei marxiști, care a fost deturnat de autoritățile bolșevice. Transformarea foștilor aliați în „bandiți” și „contrarevoluționari” prin decrete de partid și masacrarea acestora a devenit o moștenire tragică, stârnind și astăzi neîncredere față de ideea colaborării cu marxiștii autoritari.

Mahnvșcina nu a fost nici o utopie anarhistă perfectă, nici o contrarevoluție, ci mai degrabă o încercare de a crea o societate libertară, care a avut propriile limitări. Acest experiment revoluționar a stârnit de-a lungul timpului numeroase critici, mai ales din zona marxistă, dar nu numai. Considerăm că toate luptele istorice trebuie să fie supuse reflecției, pentru a învăța din lecțiile lor, așa că nu respingem vehement critica. Totodată, ca anarhiști, nu ne propunem să urmăm modele și nu glorificăm persoane individuale, deci acceptăm unele critici la adresa lui Mahno. Să reluăm, însă, câteva dintre discuțiile din jurul acestui episod.

Petru Arșinov, istoric anarhist al mișcării mahnoviste, notează⁴ în lucrarea sa dedicată acestei perioade câteva dintre motivele care, crede acesta, au dus la eșecul revoluției anarhiste. Un astfel de motiv a fost optimismul pe care mulți mahnoviști l-au avut, în mod eronat, față de Armata Roșie. Aceștia credeau că, odată ce aceasta va întâlni mișcarea lor, soldații vor înțelege falsitatea propagandei oficiale și se vor uni cu ei. Liderii mișcării au sperat că lupta cu bolșevicii va rămâne în sfera ideilor, eșuând să realizeze că au de-a face cu „stațiști desăvârșiți și violenți” care nu vor tolera nicio mișcare independentă „de jos”.

Un alt motiv care merită amintit este că, deși îl consideră un geniu militar și un lider înnăscut, Arșinov afirmă că Mahno ducea lipsă de cunoștințe teoretice în domeniul istoriei și al științelor politice. Din acest motiv, el nu a putut formula întotdeauna generalizări revoluționare largi, ceea ce a avut repercusiuni asupra întregii mișcări.

Ne putem întreba oricum, pornind de la propriile frustrări, dezamăgiri și de la eșecurile pe care le observăm constant în propria organizare (care nu este deocamdată în stadiu revoluționar): cum s-au simțit militanți precum Mahno sau Arșinov văzând evoluția Revoluției Ruse? Ne schimbă această perspectivă mai

3. Dacă sunteți curioși să aflați mai multe despre perioada în care Mahno a stat în România, vă recomandăm să citiți: C. Ganait, *Nestor Mahno în România (1921–1922)*, Pagine Libere, 2022.

4. Peter Arshinov, *History of the Makhnovist Movement (1918–1921)*, Black & Red, 1974 (original publicat în 1923).

empatică înțelegerea asupra traseului ideologic al lui Arșinov sau asupra unor evenimente precum Mahnovșcina?

Platformismul

Platformismul a apărut ca o necesitate istorică în 1926, fiind cristalizat în documentul *Platforma organizațională a comuniștilor libertari*, publicat de grupul de exilați Dielo Truda (Cauza Muncii), din care făceau parte, printre alții, Nestor Mahno și Petru Arșinov. Această inițiativă a fost un răspuns direct la eșecul mișcării anarhiste în timpul Revoluției Ruse. Autorii au identificat o stare de „dezorganizare generală cronică” cauzată de o interpretare greșită a libertății individuale, care fusese confundată cu absența oricărei responsabilități. „Anarhismul nu este o utopie frumoasă, nici o idee filozofică abstractă; este o mișcare socială a clasei muncitoare”, scriau Dielo Truda în manifestul lor.

Pentru a corecta aceste deficiențe, platformismul propune o structură organizatorică riguroasă, bazată pe patru piloni fundamentali. În primul rând, **unitatea teoretică** asigură împărțirea aceluiași principii de către toți membrii. În al doilea rând, **unitatea tactică** permite concentrarea forțelor și evitarea confuziei prin adoptarea unei linii de acțiune comune. Al treilea pilon, **responsabilitatea colectivă**, respinge individualismul izolat și stabilește că organizația este responsabilă pentru fiecare membru, la fel cum fiecare membru răspunde în fața colectivului. În cele din urmă, **federalismul**^F este reinterpretat ca o metodă de a armoniza voința personală cu acțiunile democratice convenite de grup. Din perspectivă politică, platformismul urmărește instaurarea imediată a comunismului libertar, respingând categoric orice formă de „perioadă de tranziție”⁵ care ar menține structurile statale. Statul trebuie distrus definitiv încă din prima zi a victoriei, fiind înlocuit cu structuri de autogestiuie. În viziunea autorilor, producția industrială și agricolă, precum și consumul, ar trebui gestionate de consilii muncitorești federate de jos în sus, asigurând proprietatea comună asupra pământului și a mijloacelor de producție.

O componentă esențială a acestui curent este și recunoașterea necesității de a apăra revoluția împotriva rezistenței claselor privilegiate. Prin urmare, platformismul susține crearea unor forțe militare organizate și disciplinate, formate din voluntari, dar subordonate permanent organelor democratice ale maselor. Prin această abordare, mișcarea caută să transforme anarhismul dintr-o filozofie

5. Acesta a fost unul dintre punctele principale semnalate de criticii Platformei: faptul că autorii manifestului resping declarativ perioada de tranziție, dar o acceptă factual. Astfel, în mai multe paragrafe ale textului, se face referire la „primele zile de după revoluție”. Inclusiv Georges Fantenis, platformist care a scris un manifest al comunismului libertar, deconstruiește toate argumentele marxiste în sprijinul așa-zisei perioade de tranziție, dar admite că revoluția nu va reuși să instaureze imediat o societate perfectă și că în primele zile vor exista unele limitări materiale.

^F **Federalismul** (conceptual) este o trăsătură esențială a anarhismului, propunând o organizare „de jos în sus”, bazată pe cooperare voluntară și responsabilitate colectivă. În acest model, grupurile autonome formează federații fără ca nivelurile superioare să dețină putere executivă asupra celor inferioare. Spre deosebire de centralism, care concentrează decizia și reproduce inegalități, **f.** încurajează inițiativa, egalitatea și controlul direct al muncitorilor asupra producției. Practicat în organizații ca Asociația Internațională a Muncitorilor, **f.** reprezintă „socialismul de jos”, o alternativă revoluționară la structurile ierarhice ale capitalismului și statului.

⁶ **Dualismul organizațional** este un concept teoretizat pentru prima oară de către Mihail Bakunin, ce susține necesitatea coexistenței a două tipuri de organizare distincte. Primul nivel este organizația politică specifică, formată din militanți cu o unitate teoretică și strategică ridicată, având rolul de a coordona activitatea și de a propaga ideologia anarhistă. Al doilea nivel este organizația de masă (nivelul social), formată din structuri largi precum sindicatele, unite prin nevoi materiale imediate. Strategia presupune ca organizația specifică să acționeze în interiorul mișcărilor de masă prin „insertie socială”, promovând acțiunea directă și autogestionarea, fără a impune o conducere ierarhică sau a dicta linia politică.

fragmentată într-o forță politică și socială capabilă să ghideze masele către o societate fără clase și fără stat.

În același an, în 1926, au fost puse bazele Federației Comuniștilor-Anarhiști din Bulgaria (FCAB), o organizație cu rădăcini în 1919, care s-a cristalizat sub influența directă a documentului organizațional propus de grupul Dielo Truda. Federația promova un model de comunism anarhist care viza desființarea statului, a capitalismului și a influenței bisericii, propunând în schimb socializarea completă a pământului, fabricilor și resurselor. Viziunea lor înlocuia autoritatea centrală cu o federație de comune libere, organizate de la nivel local până la cel internațional, și o structură complexă de producători și consumatori care să gestioneze economia prin planificare participativă.

O trăsătură distinctivă a acestui curent este **dualismul organizațional**⁶, care impune o separare strategică între organizația anarhistă ideologică și sindicatele de masă. Organizația specifică are misiunea de a oferi claritate teoretică, de a face agitație și de a pregăti din punct de vedere militar și tehnic insurecția generală. În paralel, sindicatele muncitorești și țărănești se concentrează pe luptele imediate pentru condiții mai bune de viață, servind totodată ca școli de autogestiuie unde masele învață să preia controlul asupra producției și distribuției fără medierea partidelor politice.

Tactica susținută de platforma bulgară se baza exclusiv pe acțiunea directă, precum grevele, boicotul și sabotajul, refuzând orice formă de participare la democrația burgheză sau colaborare cu partidele socialiste de stat, pe care le considerau generatoare de capitalism de stat. În plus, programul lor a inclus și măsuri de tranziție menite să răspundă nevoilor urgente ale populației, cum ar fi accesul universal și gratuit la sănătate și educație, și crearea de consilii ale muncitorilor și țăranilor total independente de stat, garantând astfel că puterea rămâne în mâinile celor care produc.

Platformismul continuă să influențeze astăzi mișcărilor libere, devenind baza de organizare a unor federații anarhiste din toată lumea, precum Alternativa libertară în Franța, Colectivul media Bikisha din Africa de Sud sau Congresul unificării anarho-comuniste din Chile⁶.

O întrebare pe care ne-o punem este mai degrabă istorică: cum de platformismul nu s-a răspândit și în România, având în vedere nu doar proximitatea Ucrainei, ci și a Bulgariei? Ce a lipsit local de nu a permis ca această tendință antiautoritară să se răspândească și la noi?

6. Despre acestea, precum și despre răspândirea globală a platformismului, puteți citi mai multe aici: <https://theanarchistlibrary.org/library/northeastern-federation-of-anarcho-communists-the-global-influence-of-platformism-today>.

Revoluția Spaniolă

Revoluția Spaniolă este revendicată adesea ca un exemplu istoric de revoluție anarhistă, opus modelului Revoluției Ruse⁷. Cum ar fi însă dacă am privi înspre Spania din 1936 (și) ca un model de organizare comunist-libertară revoluționară?

Pentru început, un rol important în această perioadă l-a avut Confederația Națională a Muncii (*Confederación Nacional del Trabajo* sau CNT), o uniune anarho-sindicalistă fondată în 1910. Radicalizați de experiența Primului Război Mondial și a Revoluției Ruse, muncitorii se alăturau în masă CNT, al cărui scop era, conform unui congres din 1919, direcția „adevărăteii revoluții sociale, organizate sub auspiciile comunismului libertar”. Confederația a fost la scurt timp declarată ilegală de către regimul dictatorial al lui Miguel Primo de Rivera, care a condus Spania în perioada 1923–1930. În 1927 se formează și Federația Anarhistă Iberică (*Federación Anarquista Ibérica* sau FAI), care va avea, de asemenea, un rol semnificativ în timpul revoluției.

După victoria electorală din februarie 1936 a Frontului Popular⁸, un grup de extremă dreaptă, condus de Generalul Franco, a încercat o lovitură de stat. CNT s-a mobilizat rapid și a pornit o revoltă populară armată pe 19 iulie 1936 care s-a extins în toată Spania. Pregătirea revoltei a avut în spate ani întregi de muncă de organizare, fiind influențată de experiențele multiplelor greve și proteste reprimite, de ascensiunea extremei drepte și de revoluția eșuată din octombrie 1934. Trupele militare ale lui Franco s-au mobilizat imediat pentru a înăbuși revolta, dar CNT a declarat grevă generală și toți muncitorii s-au alăturat

rebeliunii, construind baricade și capturând cazărmile jandarmilor.

Această revoltă populară a fost începutul unui război civil care a durat până în 1939, dar revoluția în sine a fost înăbușită în 1937. În această perioadă de un an, muncitorii au reușit totuși să exproprieze fabricile, să colectiveze pământul și să propună, în general, un model revoluționar de organizare socială de jos în sus. În revoluție au luptat atât militanți anarhiști din rândul CNT și FAI, cât și membri ai Partidului Muncitoresc de Unificare Marxistă (*Partido Obrero de Unificación Marxista* sau POUM), un partid anti-stalinist, format în 1935 prin fuzionarea a două organizații comuniste. Iar în rândurile lor au venit sute și mii de voluntari internaționali: printre ei a fost și Mechel Stanger, originar din Cernăuți, atunci încă parte din România.

Revoluția Spaniolă avea să fie, însă, distrusă prin alianța guvernului republican burghez cu Partidul Socialist Unificat al Cataloniei (*Partit Socialista Unificat de Catalunya* sau PSUC), de orientare stalinistă. Regimul din Moscova își dorea menținerea stabilității regionale, așa că a acționat în consecință, iar agenții NKVD l-au răpit și torturat pe Andreu Nin, una dintre figurile cheie a luptei marxiste anti-staliniste, apoi l-au ucis anul următor.

Și CNT a făcut o greșală fatală în vara lui 1936, acceptând să colaboreze cu guvernul lui Largo Caballero, în speranța că acesta va pune în aplicare deciziile luate la firul ierbii, fără să ia în considerare că guvernul și PSUC erau împotriva lui Franco, dar nu susțineau nici revolta populară a maselor. Astfel, contrarevoluția a prins avânt. A urmat în septembrie dizolvarea comitetul milițiilor antifasciste, organul luptei armate a revoluției, iar puterea s-a întors astfel către guvernul republican.

7. De altfel, și Revoluția Rusă din 1917 a fost inițial o revoltă populară de masă, la care au participat și anarhiști, chiar dacă această parte a istoriei sale este rareori invocată. Pentru a diferenția, însă, între modul de evoluție a celor două evenimente istorice, Iain McKay spune că Revoluția Spaniolă a devenit să creeze o formă de socialism bazată pe controlul (adică puterea) muncitorilor, pe când Revoluția Rusă a devenit un „socialism” al muncitorilor controlați. Emma Goldman, care a vizitat Spania în perioada aceea, povestea despre discuțiile sale cu muncitorii, care îi spuneau mereu că preluând controlul asupra mijloacelor de producție, au câștigat „o libertate mai mare”, idee pe care nu a auzit-o niciodată exprimată de muncitorii ruși.

8. *Frente Popular* a fost o coaliție de socialiști, comuniști și republicani care a câștigat alegerile din Spania în februarie 1936.

^H **Buenaventura Durruti** (1896–1936) este, de altfel, și un exemplu de trecere de la un anarhism individualist sau insurecțional spre moduri de organizare îndreptate mai mult spre social. Născut într-o familie proletară, acesta a fost radicalizat de mic observând grevele reprimare violente de autorități la care participa și tatăl său. A început să muncească ca ucenic mecanic încă de la 14 ani și s-a implicat în lupta sindicală, trecând treptat la acțiuni mai radicale, precum jefuirea băncilor. Mereu pe fugă, urmărit de autorități, arestat, acesta a petrecut un timp în America Latină și o altă perioadă în Paris, unde în 1927 l-a cunoscut pe Nestor Mahno, după ce acesta lansase Platforma, care milita pentru un anarhism mai organizat. S-a întors în Spania în 1931 pentru a lua parte la lupta revoluționară, după ce își regândise strategia, abandonând tacticile anarhiste individualiste, despre care a zis că țin de trecut, nu sunt eficiente și pot chiar deturna lupta colectivă a muncitorilor: „Există peste un milion de muncitori sindicalizați în CNT – care așteaptă momentul potrivit pentru a face marea expropriere colectivă – și aceștia ne cer o conduită care să fie în acord cu nevoile luptei. Nu mai există loc pentru acțiuni individuale. Singurele care contează sunt acțiunile colective, de masă.”

În noiembrie a fost ucis în circumstanțe suspecte anarhistul José Buenaventura Durruti^H, faimos, printre altele, pentru rostirea cuvintelor: „Purtăm o lume nouă în inimile noastre”, care continuă și astăzi să răsună ca un simbol al luptei anarhiste din perioada Revoluției Spaniole.

În mai 1937 a avut loc o demonstrație în Barcelona împotriva încercării statului de a prelua o centrală telefonică controlată de muncitori. Revolta a fost înăbușită, parțial din cauza apelurilor la calm venite dinspre conducerea CNT, iar acesta e considerat episodul decisiv în victoria contrarevoluției. Într-o ultimă încercare de continuare a luptei, POUM propune unificarea cu CNT, FAI și stânga socialistă, dar conducerea CNT, care avea cea mai mare influență asupra muncitorilor, refuză, decizia fiind contestată ulterior de mai multe organizații anarhiste.

Michael Löwy și Olivier Besancenot propun o lectură a Revoluției Spaniole ca „istorie împărțită”, reprezentată simbolic de figurile liderilor revoluționari Durutti, un anarhist deschis la principiile de organizare marxistă, și Andreu Nin, activ inițial în CNT, apoi convertit la marxism sub influența Revoluției Ruse. Un exemplu istoric de solidaritate între anarhiști și comuniștii anti-staliști, Revoluția Spaniolă continuă să ofere speranță pentru organizările libertare din viitor.

De altfel, dacă doriți să aflați mai multe despre această perioadă revoluționară, vă recomandăm să citiți o traducere în limba română a cărții lui Murray Bookchin, *Să ne amintim de Spania*, apărută la Pagini Libere în 2023⁹.

Ungaria 1956

Revoluția Maghiară din 1956 este considerată o expresie a socialismului libertar deoarece a reprezentat prima încercare majoră a clasei muncitoare dintr-un așa-numit stat „al muncitorilor” de a prelua puterea în mod direct și de a instaura un sistem bazat pe autogestiuie. Această mișcare a oferit o alternativă atât capitalismului occidental, cât și capitalismului de stat sovietic, punând bazele unei democrații care pornea mai degrabă de la firul ierbii. Inima acestei transformări a fost crearea spontană a consiliilor muncitorești și studențești, nu doar în Budapesta, ci în toate marile centre industriale, precum Miskolc, Győr, Pécs și Debrecen. În timp ce structurile oficiale de stat se prăbușeau, muncitorii și studenții au format consilii revoluționare care au preluat administrarea fabricilor, minelor și a centralelor electrice, cerând ca producția să fie condusă de cei care muncesc. Aceste consilii nu s-au limitat la aspecte economice, ci au organizat și distribuția de bunuri esențiale și hrană pentru populație, asigurând funcționarea serviciilor publice necesare supraviețuirii în

9. Puteți citi cartea în format digital aici: <https://pagini-libere.ro/carti/sa-ne-amintim-de-spania-murray-bookchin/>.

timpul grevei generale, în ceea ce observatorii vremii au numit „acțiuni voluntare de stabilire a unei anarhii”.

Din punct de vedere politic, consiliile au devenit purtătorii de cuvânt ai revoluției, formulând revendicări clare care au zguduit fundațiile birocrăției: retragerea trupelor rusești, desființarea poliției secrete detestate (AVO), libertăți civile depline și amnistie pentru revoluționari.

Caracterul libertar a fost vizibil și prin tendința rapidă spre federalism, consiliile locale începând imediat să se unească pentru a forma o structură națională a „republicii consiliilor”. În mediul rural, țărani au respins colectivizarea forțată, alungând conducerea colhozurilor și optând fie pentru redistribuirea pământului, fie pentru păstrarea colectivelor sub propria administrare voluntară. Ei au înțeles că munca în comun este benefică doar dacă rezultă din propria dorință și inițiativă, nu din decretele statului.

În fața trădării și a atacurilor Armatei Roșii, consiliile au rămas ultimul pilon al rezistenței. Ele au coordonat greva generală care a paralizat industria și au format miliții pentru a apăra ordinea revoluționară împotriva tancurilor sovietice. Chiar și după încetarea luptelor armate la scară largă, consiliile au continuat să negocieze cu noul guvern Kadar, refuzând să se lase transformate în simple organe economice inofensive și menținându-și cererile politice. Rolul lor s-a încheiat abia în 1957, când guvernul a recurs la arestarea masivă a delegaților, execuții și, în final, la abolirea și interzicerea oficială a tuturor consiliilor muncitorești rămase.

Alături de Primăvara din Praga¹⁰ (1968), Revoluția Maghiară din 1956 a arătat lumii adevărata față a „socialismului” de stat, ai cărui lideri nu au ezitat în a trimite tancurile sovietice pentru a zdrobi o revoltă populară de masă. Aceste două momente sunt în continuare un punct de ruptură între socialiștii autoritari și cei libertari și sunt invocate adesea ca exemple ale deturnării unei revoluții făcute de jos în sus.

Especifismo

Especifismo sau, pe românește, specificismul, este un curent libertar dezvoltat în America Latină în anii 1950. Acesta pune accentul pe nevoia inserției sociale, adică a implicării active a organizației specific anarhiste în mișcări sociale populare. *Especifismo* este centrat, deci, în jurul **dualismului organizațional**, întrucât organizația specific anarhistă, cu un program coerent și bazată pe unitate tactică, strategică și ideologică, intră în contact cu mișcările sociale sau organizațiile de masă. La fel ca platformiștii, specifiștii se opun sintezei

10. Primăvara din Praga a fost denumirea sub care au ajuns cunoscute un val de proteste care s-au răspândit în Cehoslovacia socialistă în anul 1968, pentru democratizarea economiei. Acestea au fost reprimite violent de către autoritățile staliniste.

anarhiste, adică încercării de a aduce la un loc toate curentele diferite ale anarhismului.

Prima organizație care a popularizat ideile **especificismo** a fost Federația Anarhistă din Uruguay (*Federación Anarquista Uruguaya* sau FAU), fondată în 1956, care avea deja o tradiție a organizării anarhiste de jumătate de secol. La momentul acela, în Uruguay nu exista neapărat o tradiție anarhistă individualistă sau bazată pe grupuri de afinitate, ci erau cunoscute și influente modelele de organizare anarho-sindicalistă. Ulterior, **especificismo** s-a răspândit în toată America Latină și au fost create mai multe federații care au adoptat aceste principii organizaționale.

de la început, FAU a adoptat o poziție antiimperialistă, care se opunea atât imperialismului rus, cât și celui american.

După ce a acționat mai mult în clandestinitate în timpul regimului dictatorial din Uruguay (1973–1985), FAU a început să lucreze mai mult în a răspândi ideile especificiste și a intra în contact cu alte grupuri anarhiste din America Latină. Cu sprijinul FAU, au apărut astfel în Brazilia *Federação Anarquista Gaúcha* (FAG), *Federação Anarquista Cabocla* (FACA) și *Federação Anarquista do Rio de Janeiro* (FARJ). FAU și FARJ sunt astăzi două dintre cele mai influente modele de organizare especificistă, care continuă să influențeze mișcările libertare globale.

Câteva dintre ideile lui Errico Malatesta și ale lui Mihail Bakunin au influențat viziunea ideologică a **especificismo**, dar militanții au susținut încă de la început că scopul lor este să creeze un instrument de analiză a condițiilor materiale specifice spațiului în care trăiesc. Un alt punct de referință a fost și un text al lui Georges Balkanski, militant platformist din cadrul Federației Comuniștilor Anarhiști din Bulgaria. Din punct de vedere ideologic, încă

Deși **especificismo** este văzut adesea ca o mișcare anarhistă, în ultimii ani a început să fie (re)încadrat în tradiția mai largă libertară. Troy Andreas Araiza Kokinis, unul dintre istoricii FAU, accentuează politica hibridă a organizației, care cuprinde atât principii marxiste, cât și anarhiste. În acest sens, FAU a susținut critic Revoluția Cubaneză¹¹, ceea ce a creat diverse tensiuni cu alte organizații anarhiste. Aceștia au declarat că sunt deschiși creării unui

11. Revoluția Cubaneză (1953-1959) a fost o mișcare armată care a răsturnat regimul dictatorial al lui Fulgencio Batista și a instaurat un partid marxist-leninist, condus de Fidel Castro. Noul regim comunist a implementat reforme sociale și politice, dar a fost criticat de unii libertari pentru că s-a angajat – așa cum s-a întâmplat adesea în istorie – în suprimarea grupurilor anarhiste care luptaseră, de asemenea, pentru revoluție.

program socialist libertar și că această revoluție nu este una populară, dar că poate deschide calea către socialism în America Latină.

Federația anarhistă din Rio de Janeiro (FARJ), fondată în 2003, afirmă mai clar că obiectivele sale sunt revoluția socială și socialismul libertar. Prin revoluție nu înțeleg o insurecție bruscă, o evoluție logică a contradicțiilor capitalismului sau preluarea puterii de către un nou stat, ci „un episod care marchează o ruptură și este produs de voința claselor exploatate organizate”. Resping perioada de tranziție postrevoluționară în favoarea construirii directe a unor structuri de federații autoadministrate. O societate libertară va fi astfel organizată în jurul unor principii precum proprietatea colectivă, consiliile autogestionate, munci echilibrate, plăți egale, planificare economică descentralizată, procese decizionale colective și o luptă constantă împotriva discriminării.

Atât FAU, cât și FARJ revendică un anarhism social, bazat pe lupta de clasă, delimitându-se de viziunea marxistă tradițională, care definește subiectul revoluționar (muncitorul industrial) strict în termeni economici. Acestea susțin că în lumea actuală, lupta de clasă este mai complexă și nu mai poate fi redusă la dihotomia burghezie-proletariat, ci are nevoie de unitatea tuturor claselor oprimite.

Programul politic al FARJ redefinesc clasele exploatate prin prisma relațiilor centru-periferie. Scopul este transformarea acestor relații de dominare. Astfel, categoria celor exploatați include toate zonele și grupurile periferice dominate de centru. În această categorie intră:

- a.** culturile și societățile complet separate și îndepărtate de centru, cum ar fi indigenii din Amazonia;
- b.** societățile care depind economic de centru, dar care luptă să își păstreze propria identitate, precum comunitățile indigene, inclusiv țărani și micii producători amenințați de expansiunea centrului;

c. clasele devenite periferice după inovațiile tehnologice, precum lumpenproletariatul, muncitorii informali precarizați, șomerii;

d. clasele și grupurile sociale care aparțin centrului din punct de vedere economic, dar sunt periferice din punct de vedere social, cultural și/sau politic, precum clasele muncitoare, proletariatul din societățile industriale emergente, femeile, persoanele de culoare și minoritățile sexuale;

e. relații politice de tip colonial, imperialist sau de colonizare internă.

În plus, este respinsă o viziune individualistă și reduționistă, care ar presupune că orice persoană din zonele periferice este automat exploatată. Cei care teoretic sunt într-o zonă periferică, dar stabilesc relații de dominație față de alții, tind să se îndrepte spre centru. De aceea, spre deosebire de militanții autoritari care au ca scop accesarea spre centru (identificat cu statul, partidul etc), libertarii propun construirea unor forțe revoluționare dinspre periferie. Acestea vor crea o societate egalitară, unde conceptul de clasă va dispărea.

FARJ definește anarhismul ca o poziție ideologică vie, care nu are nicio legătură cu reflecțiile abstracte ale unor intelectuali, nici cu modul de viață individualist. Preluând critica lui Bookchin asupra creării unei nișe a anarhismului ca *lifestyle*, FARJ susține că acesta nu poate fi un instrument de emancipare a claselor exploatate și că este necesar ca anarhismul să redevină o mișcare socială puternică, cu o strategie și un program politic bine construite. Într-o manieră similară, FAU analizează traseul anarhismului, care a căpătat de-a lungul timpului o conotație negativă, ajungând să fie asociat cu spontaneitatea, individualismul sau tendințele antiorganizaționale, așa că are nevoie de o reconstrucție, pentru a putea din nou să fie motorul unei mișcări sociale mai largi care să ducă spre revoluția societății actuale.

Prin urmare, putem spune că *especificismo* este o formă de anarhism organizat, îndreptat

Murray Bookchin (1921–2006) a fost un teoretician și activist influent, pionier al ecologiei sociale și un critic marcant al capitalismului. Născut în New York din părinți imigranți ruși marxști, a lucrat ca muncitor industrial și organizator sindical înainte de a se rupe definitiv de comunism în anii 1950, căutând forme de organizare mai puțin opresive. În 1971, a co-fondat Institutul pentru Ecologie Socială în Vermont, unde a predat câteva decenii întregi. Prin lucrări precum *Our Synthetic Environment* (1962) și *The Ecology of Freedom* (1982), Bookchin a integrat criza mediului cu critica ierarhiei sociale. El a apărat ferm anarhismul social, intrând în conflict cu susținătorii „anarhismului ca stil de viață”, pe care îl considera o retragere individualistă și burgheză din fața responsabilității sociale. Spre finalul vieții, și-a definit viziunea sub numele de comunism, pledând pentru democrație directă prin adunări cetățenești locale. A murit în 2006, rămânând o figură centrală pentru mișcările anti-globalizare și ecologice.

spre social, axat pe lupta de clasă și pe crearea unei societăți libertare, prin intermediul acțiunilor organizațiilor specifice, integrate în mișcările sociale. Dar ar putea acest mod de organizare dezvoltat într-un context specific să fie adaptat și în geografia noastră? Sau este nevoie să dezvoltăm propriul nostru cadru, plecând de la teoria și practica anarhistă universală, trecută prin experiențele istorice, sociale și economice locale?

Municipalism libertar, ecologie socială, confederalism democratic

Municipalismul libertar, fundamentat pe teoriile ecologiei sociale ale lui Murray Bookchin¹, propune o transformare radicală a societății prin reconstruirea politicii de la firul ierbii. Această viziune pornește de la premisa că distrugerea mediului înconjurător este o consecință directă a structurilor sociale autoritare, argumentând că dominarea naturii de către om este strâns legată de dominarea omului de către om. Pentru a corecta această derivă, proiectul urmărește redescoperirea sensului original al politicii ca gestionare directă a comunității de către cetățenii săi, eliminând medierea partidelor birocratice și a aparatului de stat coercitiv. Nucleul acestei organizări este adunarea cetățenească față în față, unde membrii comunității decid în mod democratic și direct asupra politicilor publice, ghidați de o etică a solidarității și a complementarității.

Spre deosebire de sistemele reprezentative actuale, municipalismul libertar face o distincție clară între procesul de luare a deciziilor politice, care rămâne exclusiv la nivel local, și administrarea acestora. Coordonarea pe scară largă se realizează printr-o structură confederală, în care delegați mandatați și permanent revocabili asigură legătura între municipalități, formând o veritabilă „comună a comunelor”.

Din punct de vedere economic, acest curent susține municipalizarea resurselor, plasând pământul și mijloacele de producție în custodia comunității și nu în mâinile statului sau ale unor entități private. Strategia politică presupune crearea unei puteri duale care să conteste legitimitatea statului-națiune prin democratizarea treptată a structurilor civice existente și transformarea lor în organe de autogestiuie. În final, procesul nu vizează doar schimbarea instituțională, ci și o transformare umană profundă, educând indivizii să devină cetățeni activi și responsabili, capabili să construiască o societate rațională, ecologică și cu adevărat liberă.

Municipalismul libertar nu a rămas o teorie abstractă, ci a fost integrat într-un program politic mai larg, confederalismul democratic, și pus în practică prin Revoluția din Rojava. Astfel, confederalismul democratic este soluția propusă de Abdullah Öcalan pentru a soluționa problema kurdă¹². Criticând statul-națiune, care are nevoie de

12. O prezentare mai detaliată despre istoria luptei pentru autodeterminare a kurzilor va apărea în nr. 3 al revistei *Tendințe*.

acumulare de capital și de războaie de expansiune, Öcalan susține că a crea un nou stat-națiune pentru kurzi nu este o soluție eficientă, căci statul nu reprezintă interesele și aspirațiile oamenilor, de fapt, este tocmai inamicul lor principal al acestora, prin tendința sa de centralizare, pentru a asigura interesele celor care monopolizează puterea. În schimb, în federațiile organizate democratic, oamenii au ei înșiși puterea de a-și gestiona viețile.

În plus, mișcarea kurdă consideră că statul-națiune este intrinsec masculinist și hegemonic, funcționând ca un mecanism care reproduce în mod activ patriarhatul. Din această perspectivă, o pace durabilă și o societate liberă sunt imposibile fără disoluția sistemului de state și combaterea directă a sexismului. Această viziune este susținută teoretic de „jineologie” sau „știința femeii”, o filozofie care critică feminismul occidental pentru cooptarea sa de către modernitatea capitalistă. Jineologia urmărește să redea femeilor rolul de actori politici autonomi prin educație și producția de cunoaștere în propriile academii și centre de cercetare.

În plan practic, confederalismul democratic garantează egalitatea de gen prin mecanisme instituționale riguroase. Un element central este sistemul de administrare duală, care impune existența unui co-președinte de sex masculin și a unuia de sex feminin la fiecare nivel administrativ, de la comună până la canton. În plus, toate structurile de decizie sunt obligate să respecte o reprezentare minimă de 40% a femeilor, asigurând astfel că vocea acestora nu este marginalizată în procesul de guvernare.

O componentă esențială a autonomiei feminine în acest sistem este redistribuirea mijloacelor de autoapărare. Formarea Unităților de Protecție a Femeilor (YPJ), forțe militare feminine independente, reprezintă o democratizare a forței și o garanție împotriva abuzurilor. Aceste unități nu doar că luptă împotriva amenințărilor externe, dar simbolizează capacitatea femeilor de a-și proteja propria libertate fără a apela la protecția statului. Acest efort de eliberare se extinde și în sfera ecologică prin proiecte precum Jinwar, un sat administrat exclusiv de femei, unde viața în comun și autosuficiența demonstrează posibilitatea unei existențe eliberate de constrângerile capitalismului patriarhal. Confederalismul democratic apare astfel ca un experiment radical de democrație, în care eliberarea femeii este piatra de temelie a întregului edificiu social.

Am observat cum municipalismul libertar, un produs al contextului nord-american, a putut fi reinterpretat pentru nevoile locale din Kurdistan. Dar am putea și noi, la rândul nostru, reinterpretate teoriile și practicile confederalismului democratic, într-un mod prin care să ne fie nouă benefice și funcționale? Cum ar funcționa critica statului-națiune, precum și jineologia în contextul românesc?

TEORIE

Împotriva dominației. Pentru puterea populară

Împotriva puterii (?)

Discuțiile despre ce înseamnă puterea au creat mereu dezbateri în rândul anarhiștilor și al altor grupuri politice. Foarte des se spune despre anarhiști că sunt împotriva puterii, fără ca acest lucru să fie, însă, contextualizat sau definit foarte clar. Prin urmare am considerat necesară abordarea acestui subiect pentru deconstruirea unor prejudecăți legate de putere sau nuanțarea unor trăsături ale sale.

Credem că puterea în sine nu este ceva inerent pozitiv sau negativ. O mișcare de masă, pentru a fi victorioasă, are nevoie de putere. O revoluție are nevoie de putere. Vedem în astfel de situații cum puterea se manifestă la un nivel social amplu, colectiv. Putem vorbi aici despre putere populară. Puterea oamenilor adunați pentru un scop comun.

Problema apare, însă, când o revoluție răstoarnă ordinea actuală, dar nu reușește să creeze apoi o societate (mai) egalitară. Atunci când puterea rămâne concentrată în jurul unor lideri politici și nu se întoarce către oameni. Am văzut asta de nenumărate ori în istorie: revoluții ale maselor, deturnate de câțiva auto-proclamați conducători; insurecții organizate de jos în sus, dar centralizate apoi; revolte populare înăbușite. Se naște astfel firesc întrebarea: dacă avem nevoie de putere (populară) pentru a organiza o mișcare de masă capabilă să răstoarne sistemul actual, ce facem apoi cu puterea?

În cartea *Change the World Without Taking Power: The Meaning of Revolution Today*, John Holloway susține că revoluția timpurilor noastre trebuie să își asume eșecurile din trecut și să țintească tocmai spre abolirea puterii. Pare un lucru destul de evident, cel puțin dintr-o perspectivă anarhistă. Dar să vedem prima dată ce (nu) înseamnă puterea.

Mai jos am extras câteva idei importante despre putere – așa cum este ea teoretizată de Felipe Corrêa¹ în textul *Power and Anarchism: Approximation or Contradiction?*, care credem că pot ajuta la clarificarea acestor dezbateri.

Dezbaterile despre putere

Corrêa analizează câteva dintre problemele din jurul dezbaterii despre relația dintre anarhism și putere. Prima ar fi că de multe ori, această dezbateră devine un concurs de anarhism. Astfel, cei care susțin puterea populară sunt acuzați că nu sunt suficient de anarhiști sau că se apropie de o formă de autoritarism. În plus, adesea nu se face diferența între formă și conținut. În rândul anarhiștilor, dezbateră despre putere este mai degrabă una terminologică, termenul fiind unul încărcat ideologic și destul de vag. În cele din urmă, Corrêa susține că e nevoie să distingem între strategiile pe care le vom folosi în organizarea viitoare și sensul istoric al unor concepte. În istoria largă a anarhismului, nu a existat o definiție omogenă a „puterii”,

1. Felipe Corrêa este un teoretician anarhist brazilian care se înscrie în curentul politic anarhist *especificismo*, despre care puteți citi mai multe la pp. 22-27.

iar gânditorii revoluționari care s-au poziționat împotriva acesteia nu au făcut referire la puterea populară, ci mai degrabă la puterea statului și la alte forme de dominație.

Discuția se complică și când vine vorba de a defini conceptul **dominație**, care este adesea echivalat cu **autoritatea**. Corrêa susține că puterea nu ar trebui definită doar în acești termeni și că poziționarea istorică a unor anarhiști împotriva oricărei forme de putere a dus la izolarea acestora de mișcările de masă sau la adoptarea unor strategii greșite, care au avut consecințe dezastruoase.

Din punct de vedere metodologic, teoria și practica anarhistă despre putere urmăresc să lucreze nu doar împotriva dominației și a autorității opresive, dar și cu principiul libertății, însă nu ca mijloc, ci ca scop final. Să considerăm libertatea ca fiind un „dat”, un mijloc, ar însemna să o percepem ca fiind o caracteristică naturală a individului, o idee de altfel criticată de Bakunin. Dimpotrivă, dacă libertatea este cucerită și construită social, atunci puterea nu poate doar pleca de la ea, ci trebuie să ajungă la ea.

Drept urmare, **libertatea** (precum este concepută de către unii ca Isaiah Berlin) are două fațete: negativă („libertate de la”), adică eliberarea de opresiuni precum statul, capitalismul, rasismul etc.; și pozitivă („libertatea de a”), adică capacitatea de a-ți atinge potențialul uman. Aceasta necesită acces echitabil la resurse, educație și o societate sănătoasă și solidară. Libertatea reală nu e individualistă, ci colectivă: numai în cadrul societății indivizii își pot realiza libertatea. Așa cum spune Bakunin, societatea nu limitează libertatea, ci o creează, fiind rădăcina din care crește libertatea personală. Iar de la libertate pleacă și puterea, atât cea individuală, cât și cea colectivă.

Pe un model similar, John Holloway stabilește o altă diferențiere utilă: între **puterea-să**

(înțeleasă drept capacitate) și **puterea-asupra** (cu sensul de dominație). Prima se referă la abilitatea de a face un lucru și este mereu o formă de putere socială, căci orice acțiune a noastră se bazează pe muncile celor care au sprijinit, sub o formă sau alta, realizarea acestei acțiuni. În plus, orice acțiune umană implică o relație de identitate între proiecția (sau conceperea) acelei acțiuni și execuția sa. Când această relație este ruptă și cei care concep o acțiune nu o și execută, apare **puterea-asupra**, folosită de „cei puternici” pentru a-și asuma individual meritul pentru muncile colective, dar invizibilizate ale altora. Exemplul lui Holloway este cel al unui electrician care trebuie să repare un sistem electric. Acesta are **puterea să** repare ceea ce este stricat, are o anumită autoritate care îi este conferită de ceea ce el a învățat și practicat în meseria sa și nu de anumite structuri politice care au decis că acesta are autoritate asupra altora doar datorită unor presupuse „drepturi” sau „privilegii”.

Și Rosi Braidotti distinge între cele două dimensiuni interconectate ale puterii: **potentia** (capacitatea noastră relațională) și **potestas** (protocoalele controlului instituțional). În timp ce prima este mai degrabă una afirmativă, ce împuternicește, cea de-a doua face referire la partea represivă a puterii, care duce la senzația lipsei de putere într-un context opresiv. Relațiile de putere sunt unele complexe, unde se manifestă atât viziunea transformatoare, cât și cea represivă a unui subiect aflat într-un proces de devenire².

Tipuri de putere

Puterea împotriva căreia sunt anarhiștii se referă mai degrabă la relațiile care apar între persoane sau grupuri, bazate pe dominația unuia asupra celuilalt. Astfel, puterea poate fi conceptualizată, în cuvintele lui Felipe Corrêa, „ca o relație care se stabilește în lupte și

2. **Devenirea** este un concept filozofic cu o largă tradiție istorică. Îl folosim aici în sensul conceptualizat de Gilles Deleuze, „devenirea-minor”, adică încercarea de a vedea dincolo de perspectiva pe care majoritatea o marginalizează și un proces de a destabiliza ordinea dominantă și normativă. Devenirea minoritară devine un act cu potențial revoluționar, căci presupune subminarea structurilor de dominație din interior.

conflicte între diverse forțe sociale, când forța unuia este impusă asupra altora. Aici este utilă și distincția lui Daniel Colson între sensul liberatar al cuvântului putere (sau *puissance*) și sensul de zi cu zi, de putere ca dominație (*pouvoir*). Prima este o putere subiectivă, activă, interioară, spontană și specifică fiecărei ființe umane sau non-umane. Cea de-a doua face referire la constrângerile impuse din exterior asupra unei ființe; este o forță exterioară mai mare decât propria putere și duce la pasivitate. Colson reamintește că dominația este doar o formă specifică și negativă de putere, care nu reprezintă toate sensurile acestui concept.

Dacă vrem, însă, să nuanțăm și mai mult discuția, este utilă o clasificare a lui Tomás Ibáñez, care, pornind de la polisemia termenului, definea puterea în trei moduri distincte, în ceea ce am putea spune că reprezintă un sens ontologic, unul social și unul structural:

1. puterea drept capacitatea unui element (viu sau neînsuflăit) de a fi cauza directă sau indirectă a unui set de efecte, pe care le produce sau le inhibă. Este sensul cel mai general al puterii și primul folosit din punct de vedere diacronic³.

Putem observa că, deși această capacitate este inerentă oricărui element, puterea este definită relațional, ca potențial ce se concretizează doar în interacțiune. În lipsa unor nuanțe, de multe ori în discuțiile despre perspectiva anarhistă asupra puterii, aceasta este prezentată oarecum în vid, ca un lucru destul de abstract, la care „aspiră” cineva sau care „așteaptă”, gata să fie accesat. Dar în accepțiunea lui Ibáñez, puterea sub formă de capacitate este relațională, universală și consubstanțială vieții, întrucât prin însăși existența sa, o ființă va produce efecte asupra lucrurilor din jurul său. Altfel zis, puterea este a noastră, a tuturor.

2. puterea ca relație asimetrică între agenți sociali. Aici este vorba de o capacitate inegală a unei părți de a provoca efecte asupra celeilalte părți. Discuția se poate ramifica, analizând cum sunt produse aceste efecte astfel încât să putem vorbi despre putere, dacă sunt cauzate în mod intenționat, eficient, dorit etc.

Și aici se observă că puterea este relațională, dar și dezechilibrată. E vorba de o relație specifică și nu de o capacitate generală.

3. puterea ca structuri și mecanisme macrosociale de reglare și control. Aici intră aparate ale puterii, dispozitive ale puterii, structuri sau centre ale puterii etc.

Putem vorbi astfel despre puterea statului sau despre forme instituționalizate de putere, dar și despre puterea societății ca un sistem.

Chiar dacă puterea ca potențial individual nu este așa de evidentă în cazurile 2 și 3, Ibáñez susține că nici măcar atunci când vorbim despre putere ca relație disproporționată sau ca sistem de control al societății, nu trebuie să urmărim desființarea sa, sub toate formele, căci puterea e o realitate socială. Dacă desființăm puterea drept capacitate, asta creează o lume unde nimeni nu poate face nimic, o lume incapabilă de acțiune. Apoi dacă eliminăm puterea înțeleasă ca relații sociale asimetrice, asta înseamnă desființarea relațiilor sociale în sine, căci orice relație socială generează efecte care sunt, prin dinamica lor, inegale, iar ideea de a proiecta o societate total armonioasă, unde nu există niciun tip de conflict, este una totalitară. Nu în ultimul rând, puterea înțeleasă ca sistem poate face referire inclusiv la puterea societății de a fi un sistem coerent, ceea ce implică a-și ține la un loc elementele componente.

Asta nu înseamnă, însă, că nu putem lupta pentru lumi în care puterea să fie distribuită

3. **Diacronia** definește o metodă de studiu sau o perspectivă care analizează fenomenele (în special cele lingvistice, culturale sau istorice) în evoluția lor, pe axa timpului. Spre deosebire de sincronie, studiul diacronic urmărește schimbările, transformările și succesiunea etapelor istorice.

într-un mod mai echitabil. Dar puterea socială sau structurală nu este în mod inerent coercitivă în sens opresiv, deși are întotdeauna o dimensiune constrângătoare (orice sistem își constrânge elementele pentru a exista) și nici nu este opusul libertății. Ba dimpotrivă, așa cum relațiile de putere (înțeleasă ca dominație) îngrădesc libertatea uneori, ele pot simultan să o amplifice. La aceeași concluzie ajunge și Todd May, după ce diferențiază între puterea structurală și cea conspirativă. Puterea face parte din structura societății, spune acesta, și a încerca să o eliminăm cu totul este imposibil. Ce putem face mai degrabă este să analizăm cum funcționează puterea în societate, putere care poate fi și represivă, și creativă. Astfel, putem să îi observăm efectele și să reflectăm asupra formelor prin care devine opresivă. Oricum, puterea poate fi folosită și într-un mod pozitiv, pentru a deconstrui modul în care am fost constrânși să facem unele lucruri sau să fim într-un anumit fel – să fim antreprenori în societatea neoliberală, spre exemplu. Puterea poate fi, deci, revendicată printr-un exercițiu de subiectivizare, în care din victimă devii agent, subiect activ al propriilor acțiuni.

În plus, Ibáñez încearcă să redefinească și conceptul de putere politică, văzută într-un sens mai larg, ca „procesele și mecanismele decizionale care permit unui grup social să aleagă între diversele alternative cu care se confruntă, precum și la procesele și mecanismele care garantează implementarea eficientă a deciziilor luate”⁴. Asta înseamnă că inclusiv noi, anarhiștii, avem nevoie de putere politică pentru construirea și gestionarea lumilor pe care le dorim. Rezistența în fața opresiunii este o formă de putere.

A vorbi despre distrugerea puterii la modul general reprezintă, ne spune Ibáñez, o eroare de tip metonimic⁵, căci înseamnă a folosi o parte pentru a vorbi despre întreg, adică a ne referi de fapt la dominație și oprinare, dar a folosi termenul foarte generic „putere”, care are și alte accepțiuni.

Puterea populară

Puterea poate fi, însă, revendicată de pe o poziție libertară. Și de-a lungul timpului, anarhiști clasici, precum Bakunin, Kropotkin sau Malatesta, au făcut referire la forța socială^A, la necesitatea organizării unei puteri capabile să răstoarne sistemul actual, dar au rămas critici față de folosirea unor mecanisme coercitive în noua lume creată.

Ceea ce Ibáñez numea putere politică libertară, Felipe Corrêa a definit ca putere populară. A construi putere populară înseamnă „a crește forța claselor exploatate și a le organiza, astfel încât puterea

^A **Forța socială**, cunoscută și ca **forță colectivă**, este capacitatea oamenilor de a acționa împreună, realizând mai mult decât individual. Acest concept central în gândirea anarhistă respinge ideologia liberală a meritului individual și subliniază caracterul colectiv al muncii și al progresului uman. Chiar și munca solitară se sprijină pe eforturile altora din trecut. Anarhiștii consideră **f.s.** esențială în mobilizarea grupurilor oprimate pentru a se organiza și a lupta împotriva statului și a capitalismului. Scopul este de a transforma această capacitate colectivă într-o putere revoluționară care sprijină schimbarea socială profundă.

4. Tomás Ibáñez, *Por un poder político libertario. Consideraciones epistemológicas y estratégicas en torno de un concepto*, Libros de Anarres, Terramar Ediciones, p. 13.

5. **Metonimia** este o figură retorică și stilistică, ce constă în inversarea unor termeni logici. Astfel, întregul este înlocuit prin parte, cauza prin efect, abstractul prin concret șamd.

lor să aibă un impact”⁶, ceea ce necesită și o strategie și un program politic bine organizat. Aici intervine și problema organizării, o altă prejudecată construită în jurul anarhismului. Se spune foarte des despre anarhiști că sunt „dezorganizați” sau „împotriva organizării” și, deși nu negăm existența unor tendințe antiorganizatorice, în special în rândul anarhismului mai individualist, asta nu definește toate curente politice anarhiste, care sunt unele diverse. *Especifismo* este unul dintre aceste curente care susțin tocmai nevoia unei organizări riguroase.

Chiar și în cazul puterii populare, pot fi trasate unele distincții. Astfel, într-un interviu despre dezvoltarea socialismului libertar în America de Sud, Enrique Guerrero-López diferențiază între puterea populară obținută „de sus”, prin democratizarea unor instituții ale statului (ceea ce s-a întâmplat în cazul unor guverne socialiste, precum cel al lui Hugo Chávez în Venezuela), și puterea populară construită „de jos”, prin autoorganizarea muncitorilor și a celor oprimați, așa cum s-a întâmplat în timpul revoluțiilor libertare din tre-

La tradiția specifistă latino-americană face referire și Corrêa când vorbește despre putere populară. Menționează că acest concept a existat și înainte, în scrierile anarhiste clasice, chiar dacă nu a fost numit neapărat astfel, dar sub această denumire a început să fie popularizat prin anii 1960, odată cu dezvoltarea Federației Anarhiste din Uruguay (FAU) și cu apariția Mișcării Stângii Revoluționare (*El Movimiento de Izquierda Revolucionaria* sau MIS) din Chile.

Aceste distincții sugerează că nici măcar acest concept, puțin mai specific decât vastul „putere”, nu se limitează la o definiție strictă și poate fi interpretat în moduri distincte.

O revoluție fără preluarea puterii?

Am observat mai sus cum accepțiunile anarhiste asupra conceptului de putere sunt unele variate, iar termenul în sine nu poate fi

6. Felipe Corrêa, *Create a Strong People: Discussions on Popular Power*.

definit în abstract. Credem că este important să reflectăm asupra acestui concept și a modurilor prin care îi dăm sens în practicile noastre politice și pentru a reuși astfel să clarificăm alți termeni strânși legați de acesta, dar asupra cărora planează prejudecăți similare. Un astfel de concept este cel de revoluție, infantilizat adesea de criticii anarhismului care pun mereu întrebarea: „cum adică, vreți să faceți o revoluție fără să preluați puterea?”.

Răspunsul simplu este *nu*. Dacă înțelegem puterea în sensul ei structural, de dominație a unor grupuri minoritare asupra altora majoritare, atunci este clar că avem nevoie să destrămăm această dominație în procesul de construcție a unei societăți libertare. Există însă o distincție între clasele oprimare împuternicite (eng. *empowered*) versus omnipotența statului, spre exemplu. De aceea, anarho-comuniștii cred în revoluție ca transformare completă a societății, printr-un proces (cel mai probabil) violent, întrucât clasele conducătoare nu vor renunța pașnic la autoritatea pe care o dețin. Această viziune se deosebește atât de cea marxist-leninistă, care păstrează încrederea în capacitatea Statului de gestionare a noii societăți, dar și de cea de a anarhiștilor „reformiști” – în cuvintele lui Wayne Price – care se opun oricărei viziuni asupra „preluării puterii”. Aceștia preferă să dezvolte, pe modelul puterii duale, alternative în societatea existentă, precum cooperativele, care ar transforma gradual societatea, astfel încât să se ajungă treptat la socialism. Wayne reamintește că statul nu este un cadru neutru, care să permită pur și simplu această transformare.

O critică similară dezvoltă Michael Löwy și Olivier Besancenot, pornind de la cartea lui John Holloway, *Change the World Without Taking Power*, care cade tocmai în capcana definirii puterii într-un mod abstract, fără să țină cont de exemple istorice. Momentele revoluționare din trecut arată că puterea trebuie „preluată”, cu atenție însă la direcționarea acesteia spre un nou grup conducător. Un alt concept important pe care îl aduc în discuție

cei doi este democrația (înțeleasă nu într-un sens electoral, ci ca un proces cu adevărat participativ, direct), care este, de fapt, o formă de putere a unei majorități asupra unei minorități. Bineînțeles că e o formă de putere cu anumite limitări și că trebuie respectată demnitatea celorlalți, dar reprezintă până la urmă modul de organizare a multor societăți revoluționare, inclusiv zapatistii. De altfel, cei doi istorici libertari îl critică pe Holloway pentru că și-a dezvoltat teza cărții pornind de la sloganul zapatist „Nu vrem să preluăm puterea”, fără să-l analizeze în relație cu alte slogane, precum „Pentru toată lumea, totul. Pentru noi, nimic”. Citite împreună, acestea pot sugera tocmai dorința de a evita preluarea puterii de către un grup și distribuirea acesteia către toată lumea. Un lucru similar îl spune și Albert Meltzer prin afirmația „Putere pentru toți înseamnă putere pentru nimeni în mod special”.

Dezbaterile despre putere se lovesc adesea de truismul „puterea corupe”. Wayne Price susține că și lipsa puterii corupe în egală măsură. Persoanele oprimare care nu se simt împuternicite să ia acțiune vor ajunge automat la demoralizare și cinism. Poate că în situația aceasta scopul nostru, ca militanți libertari, este să ne concentrăm mai puțin pe discuții abstracte despre „dorința de putere”. Putem, în schimb, să ne clarificăm ce relație se stabilește concret între capacitatea revoluționară, dinamicele interpersonale și structurile de dominație. Astfel, vom putea să creăm și acel context în care clasele exploatare își dezvoltă autonomia și simt că au puterea de a transforma radical societatea.

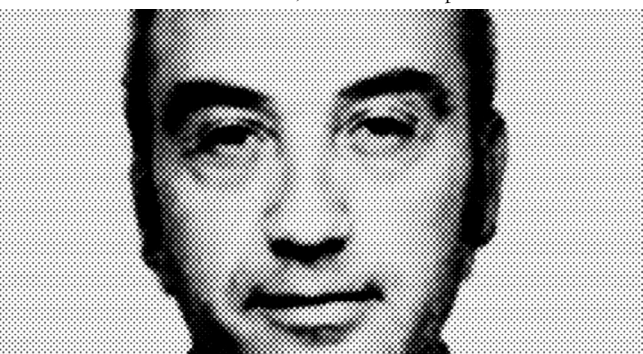

DOSAR

Comunismul libertar

^A **Piotr Kropotkin** (1842–1921), cunoscut drept „prințul anarhist”, a fost un teoretician fundamental al anarhismului clasic. Originar din nobilimea rusă, a renunțat la privilegiile și averea pentru a se dedica cauzei revoluționare, făcând parte din „cercul Ceaikovski” înainte de a se alătura Asociației Internaționale a Muncitorilor în 1872. Ca om de știință și geograf, a participat la expediții riguroase, experiență ce i-a permis să formuleze teoria întrajutorării, care vede sociabilitatea și cooperarea ca factori esențiali ai evoluției, contrazicând astfel darwinismul social. În lucrări precum *Cucerirea pâinii*, Kropotkin a promovat comunismul libertar, vizând o societate fără stat, bazată pe înțelegeri libere și distribuirea bunurilor după nevoi. Viața sa a fost marcată de arestări, exil și o integritate morală care i-a atras renumele de „sfânt” al anarhiei. El a definit anarhismul ca o metodologie științifică aplicată vieții sociale, rămânând o figură centrală a rezistenței antiautoritare până la moartea sa.

^B **Georges Fontenis** (1920–2010) a fost o figură centrală a anarhismului francez de după al Doilea Război Mondial, combinând cariera de pedagog cu militantismul radical. Născut într-o familie cu tradiții socialiste, s-a implicat încă din adolescență în mișcările

Introducere

Dosarul din acest număr are ca temă centrală comunismul libertar, plecând de la trei texte care nouă ni s-au părut relevante.

Primul este format din primele trei capitole din cartea lui Piotr Kropotkin^A, *The Conquest of Bread*, publicată în 1892, ulterior apărute sub denumirea de *Anarchist Communism*, apărut la Penguin Books în 2020. În România, cartea completă a fost tradusă sub titlul de *Pâine și libertate* și a apărut la Editura Alexandria în 2022. Cele trei capitole pot fi găsite la paginile 65–106 și sunt intitulate: „I. Bogățiile noastre”, „II. Bunăstare pentru toți” și „III. Comunismul anarhist”. Vă recomandăm să citiți toată cartea, pentru a înțelege mai bine care este viziunea și raționamentul lui Piotr Kropotkin atunci când propune comunismul anarhist, precum și o biografie amplă a autorului.

Cel de-al doilea este *Manifest al comunismului libertar*, scris de către Georges Fontenis^B în 1953, în cadrul Federației Anarhiste Libertare din Franța. Aceasta a căpătat o orientare politică mult mai clară datorită publicării *Manifestului* și creării unei structuri interne secrete, numită Organizația Gândire și Luptă. Mișcarea anarhistă tradițională a devenit astfel mult mai scindată, iar manifestul a fost criticat pentru că ar utiliza prea mulți termeni „marxiști”. Cu toate acestea, rămâne o contribuție importantă în platformism¹ și un text fundamental pentru anarhismul social, care admite necesitatea organizării de masă.

Iar cel de-al treilea este *Trei probleme ale revoluției*, de Daniel Guérin^C, scris în 1958 și publicat ulterior în cartea din 2017 editată de David Berry, *For a Libertarian Communism*. În acest text, autorul prezintă diferențele dintre cele trei mari curente socialiste: autoritar, antiautoritar sau libertar și „științific”. După aceea, analizează tensiunea creată înainte de

1. Puteți citi mai multe despre platformism la secțiunea Istorie, pp. 21-22.

revoluție între spontaneitate și conștiință politică, precum și problema statului și administrarea economiei în societatea postrevoluționară.

Folosim aceste texte și ca o scuză atât pentru a dezvolta câteva dintre principiile centrale ale comunismului libertar, cât și de a aduce în prim plan alte idei și curente aferente, precum platformismul. Acesta s-a bazat pe experiența, eșecul și autocritica care au urmat Revoluției Mahnoviste din cadrul Revoluției Ruse din 1917.

Comunismul libertar

Cum a apărut comunismul libertar?

În *Manifest*, Fontenis arată cum în secolul al XIX-lea a început să se dezvolte o doctrină socială numită **socialism revoluționar**, care se distingea de socialismul reformist sau de cel etatist. Ulterior, a fost cunoscută și sub numele de socialism antiautoritar, colectivism, anarhism, anarho-comunism sau comunism libertar. Acest curent a fost teoretizat de gânditori și militanți precum Mihail Bakunin, James Guillaume^D, Piotr Kropotkin, Élisée Reclus^E, Jean Grave^F, Errico Malatesta^G.

Deși ulterior a ajuns să fie văzut mai degrabă ca o filozofie sau o etică umanistă, independentă de lupta de clasă, **anarhismul se naște ca o analiză a condițiilor istorice ale dezvoltării claselor sociale**. Modul în care este cooptat într-o formă moralizatoare de liberalism pierde din vedere rădăcinile sale materialiste, istorice și revoluționare. La această cooptare se referă și Murray Bookchin când vorbește despre „anarhismul ca stil de viață” (*lifestyle anarchism*). Aceste tendințe reduc anarhismul la o formă de rebeliune personală și estetică, ignorând lupta socială colectivă. Adoptarea acestui curent devine o preocupare de sine excesivă, specifică claselor privilegiate – un narcisism care prioritizează autonomia individuală în fața libertății comunitare. În loc de organizare politică și programe revoluționare, sunt promovate misticismul primitivist, gesturile simbolice inofensive și „insurecția personală”. Această abordare transformă anarhismul într-o subcultură sigură pentru sistem și se opune perspectivei propuse de anarhismul social, care urmărește transformarea totală a societății prin solidaritate și democrație directă.

Într-o manieră similară, Alexander Berkman^H distinge între anarho-comuniști și ceilalți anarhiști (mai degrabă individualiști), prin două trăsături fundamentale. În primul

de stradă și în Uniunea Anarhistă. În timpul ocupației naziste a activat clandestin în Rezistența franceză, prin structuri sindicale și rețele pedagogice revoluționare. După război, a contribuit decisiv la refacerea mișcării libertare și a devenit în 1946 secretar general al Federației Anarhiste. În 1969, împreună cu Daniel Guérin, a fondat Mișcarea comunist-libertară, care în 1971 s-a transformat în Organizația comunist-libertară. Cei doi au definit marxismul libertar ca o sinteză vie și nu o simplă fuziune între tradiții diferite. Viața sa a inclus și acțiuni directe: implicarea într-un complot împotriva dictatorului Francisco Franco și sprijinul acordat luptătorilor pentru independența Algeriei, ceea ce i-a adus persecuții și arestarea la sfârșitul anilor 1950. După evenimentele din Mai 1968 din Franța, a rămas activ în organizații comunist-libertare precum Alternative Libertaire până la moartea sa.

^C **Daniel Guérin** (1904–1988) a fost un prestigios istoric francez al anarhismului și un militant dedicat luptei împotriva capitalismului, fascismului și imperialismului. Parcurusul său ideologic a început în organizații socialiste, a continuat cu troțkismul anti-stalinist, iar din anii 1950 s-a orientat decisiv spre anarhism. Valul revoluționar din 1968 i-a consolidat viziunea asupra socialismului libertar, implicându-se activ în grupuri de orientare comunist-libertară. Printre lucrările sale fundamentale se numără *Fascismul și marele capital* (1936), unde a definit fascismul ca instrument al marii industrii monopoliste, și *Anarhismul: de la teorie la practică* (1965). Guérin a analizat relația dintre anarhism și marxism, căutând o sinteză între cele două și pledând pentru un „anarhism constructiv”. Dincolo de istoriografie, el a fost un pionier în apărarea drepturilor minorităților sexuale și un critic acerb al represiunii statale, lăsând o operă militantă vastă ce a marcat gândirea politică a secolului al XX-lea. Puteți citi o scurtă biografie a acestuia, intitulată „Daniel Guérin: o operă militantă împotriva capitalismului, fascismului, statului și imperialismului” (Poór Péter) în *Buletinul Anarhivei* nr. 2/2024, paginile 36–38.

D James Guillaume (1844–1916) a fost un istoric, gânditor și militant anarho-comunist. Acesta a făcut parte din secțiunea anarhistă a Primei Internaționale, fiind un apropiat al lui Bakunin, și a jucat un rol important în crearea Internaționalei de la St. Imier. Spre finalul vieții, și-a orientat activitatea politică mai degrabă spre sindicalism, dedicându-se în același timp scrierii istoriei mișcării internaționale muncitorești.

E Élisée Reclus (1830–1915) a fost un geograf și militant anarhist, faimos în mod special pentru scrierile despre călătoriile sale și participarea la Comuna din Paris. A contribuit la scrierea unui manifest al Asociației Naționale a Muncitorilor împotriva guvernului de la Versailles și a făcut parte din Garda Națională aflată în revoltă. În 1882, pozițiile sale publice împotriva instituției căsătoriei au stârnit un mare scandal.

F Jean Grave (1854–1939) a fost un militant și teoretician francez implicat activ în munca de propagandă anarhistă. Acesta a editat trei reviste importante ale mișcării și a scris numeroase broșuri și lucrări teoretice, care i-au adus inclusiv condamnarea la închisoare. A contribuit la dezvoltarea pedagogiei libertare.

G Errico Malatesta (1853–1932) a fost unul dintre cei mai influenți revoluționari anarhiști ai timpurilor sale, fiind implicat în numeroase greve și acțiuni insurecționale. Deși și-a petrecut mare parte a vieții în exil sau închis, a fost un remarcabil editor și militant, ale cărui scrieri continuă să influențeze mișcarea anarhistă.

H Alexander Berkman a fost un teoretician și activist anarhist născut în 1870 în Imperiul Rus și stabilit ulterior în Statele Unite. A devenit cunoscut pentru tentativa de asasinare a industriașului Henry Clay Frick în 1892, în contextul conflictului muncitoresc numit Homestead Strike. A petrecut 14 ani în închisoare, experiență descrisă în cartea sa *Prison Memoirs of an Anarchist* (1912). A fost apropiat de anarhista Emma Goldman și a militat pentru drepturile muncitorilor și libertăți civile. După deportarea din SUA în 1919, a trăit în Europa, unde a continuat să scrie și să promoveze ideile anarhiste până la moartea sa în 1936.

rând, anarho-comuniștii subliniază necesitatea unei revoluții sociale, care să instituie anarhia imediat după abolirea sistemului de guvernare. Anarhiștii non-comuniști cred mai degrabă că societatea se va dezvolta treptat spre o stare de non-guvernare. Ceilalți anarhiști, în schimb, consideră că fiecare trebuie să se bucure de produsul muncii sale, dezvoltând o concepție individualistă asupra proprietății. Aceasta este diferită, însă, de viziunea liberală asupra proprietății, în numele căreia este justificată exploatarea muncii altora și acumularea nelimitată de profit. Anarho-comuniștii, în schimb, consideră munca mereu o acțiune socială și cred că proprietatea trebuie să fie colectivă.

Prin urmare, comunismul libertar nu se adresează oamenilor la modul general, ci propune o recentrare a conceptului de clasă socială. La fel ca în cazul discuțiilor liberale din jurul termenului „cetățean”, Fontenis consideră că a vorbi despre persoane într-un mod vag reprezintă o nivelare a diferențelor de clasă existente între categoriile sociale. Într-un mod similar, a vorbi la modul abstract despre libertate, justiție sau acte de rebeliune – idei cu care anarhismul este adesea asociat – înseamnă a transforma anarhismul într-o filozofie vagă și a-i anula tocmai caracterul militant.

În cazul acesta, putem spune că anarhismul ca doctrină socială și metodă revoluționară se adresează **proletariatului**, forța socială care va înfăptui revoluția. În încercarea sa de a defini proletariatul, Fontenis se poziționează împotriva romanticizării acestui concept, care are loc adesea în grupurile de stânga, fiind conștient de limitările și înfrângerile clasei muncitoare. Acesta definește proletariatul în sens larg ca „masă a indivizilor a căror singură funcție în producție și în ordinea politică este de a executa ordine și care sunt astfel îndepărtați de control”, fiind și singura clasă care „poate răsturna puterea și exploatarea prin poziția sa economică și socială”. Spre deosebire de marxiștii tradiționali, Fontenis nu definește, deci, proletariatul strict în termeni economici. Acesta pune accent pe exploatarea acestor clase, dar și pe forța lor revoluționară.

Muncă, proprietate, bunăstare

În *Pâine și libertate*, Kropotkin pornește de la o întrebare simplă, dar esențială: de ce există atâția oameni săraci? Într-o lume în care invențiile, munca și descoperirile generațiilor trecute ar putea asigura bunăstare pentru toți, beneficiile lor ajung în realitate doar la o minoritate. De ce? Pentru că „tot ce e necesar pentru producție – pământul, minele, drumurile, utilajele, mâncarea, locuințele, educația cunoașterea – toate

au fost acaparate de către cei puțini de-a lungul unei istorii de jafuri, strămutări forțate și războaie, de ignoranță și asuprire”.

Generații întregi de muncitori au lucrat din greu pentru a construi inovațiile care ne fac viața mai confortabilă în prezent. Și totuși, munca și istoria lor sunt adesea uitate, chiar dacă civilizația umană a fost construită prin eforturile a milioane de oameni de rând. Astfel, se poate spune că nicio invenție nu reprezintă ideea unei singure minți scilicet „de geniu”, ci este rezultatul muncii a generații de oameni uitați astăzi. Totul – cunoașterea, inovațiile științifice și tehnologice, arta – reprezintă un proces istoric împărtășit, o proprietate colectivă.

Prin urmare, în spatele fiecărei invenții de astăzi se află o muncă invizibilă și colectivă. În loc să beneficieze de rezultatele acesteia, muncitorii rămân precarizați, pe măsură ce proprietatea este privatizată, iar guvernele investesc tot mai mulți bani în militarizare. Într-o astfel de lume, până și educația devine un privilegiu al unei minorități.

Tot pe filieră kropotkiniană este modul în care prezintă David Graeber conceptul de valoare, în articolul *Value as the Importance of Action*. Aceasta nu începe în bănci sau în piețe, ci în inima acțiunii umane, fiind definită ca importanța pe care o acordăm propriilor noastre fapte. Într-o lume dominată de cifre, tindem să uităm că valoarea reprezintă, în esență, proporția de energie creativă pe care o societate alege să o investească pentru a produce și a menține ceva, fie că este vorba de un obiect sau de o instituție.

În cadrul sistemului capitalist, există o ruptură profundă între „valoare” (acel concept economic abstract și cuantificabil prin bani) și „valorile” umane, precum integritatea, frumusețea sau devotamentul, considerate unice și imposibil de măsurat. Graeber observă că această diviziune maschează faptul că scopul

real al vieții este producția de oameni² și de relații sociale, nu doar fabricarea de obiecte. În majoritatea societăților, munca de a crește, a educa și a vindeca alți oameni este considerată cea mai prețioasă, în timp ce producția materială este doar un moment subordonat acestui proces de creare a ființei umane.

Dacă adevărata valoare este, deci, creată colectiv și constă în producerea de oameni și de relații sociale, înseamnă că totul ne aparține tuturor. Dacă mijloacele de producție reprezintă, de fapt, proprietatea colectivă a omenirii, atunci și produsele lor ar trebui împărțite astfel. Însă, susține Kropotkin, ideea aceasta neliniștește teribil clasele conducătoare, iar un principiu simplu și echitabil precum bunăstarea pentru toată lumea devine de neînchipuit.

Dar bunăstarea colectivă nu este un ideal îndepărtat, ci un lucru foarte concret și realizabil prin exproprierea³ capitaliștilor. Pentru că îmbogățirea elitelor s-a făcut prin apropierea muncii altora, exproprierea este întemeiată și legitimă. Nu există alt mijloc pentru facilitarea accesului la resurse și bunuri. Niciun guvern nu va putea veni cu o soluție. Nicio reformă nu va rezolva complet crizele sociale. Revoluția este singurul răspuns, căci doar ea poate aduce bunăstare pentru toată lumea. Miza supremă a politicii și a economiei, ne spune Graeber, ar trebui să fie nu doar acumularea de capital, ci lupta pentru a defini ce este cu adevărat important în viață. Într-o societate autentic liberă, fiecare individ ar avea puterea de a decide ce anume oferă sens existenței sale. Sistemul economic creat ar permite astfel tuturor să își urmărească propriile viziuni despre ceea ce este valoros.

Abolirea proprietății private

După abolirea proprietății private, Kropotkin susține că societatea se va organiza după principiile comunismului anarhist, fără o formă

2. Prin producția de oameni Graeber nu se referă strict la reproducerea biologică, ci la întregul proces prin care „ființele umane se formează și se modelează constant unele pe altele, se antrenează și se socializează reciproc pentru roluri noi, se educă, se vindecă, se împrietenesc, rivalizează și se curtează unele pe altele”.

3. Exproprierea reprezintă procesul prin care clasele oprimate revendică proprietatea deținută de burghezi pentru uzul comun.

de guvernare așa cum o înțelegem noi astăzi. Într-o astfel de societate, trebuie să dispară și toate formele de salarizare, deoarece sistemul salarial este rezultatul proprietății individuale asupra pământului și a mijloacelor de producție. Acesta contribuie la dezvoltarea capitalismului, dar influențează și exploatarea oamenilor. Salariul menține dominația, așa că Kropotkin propune în schimb comunismul bazat pe nevoi.

Comunismul anarhist este comunismul celor liberi, unde oamenii se pot autoorganiza, fără constrângerile unui guvern. Astfel, indivizi și grupuri se adună laolaltă și formează mici unități teritoriale, autonome, bazate pe ajutor reciproc și asociate în federații libere.

Într-o societate în care bogăția capitaliștilor vine din sărăci(re)a și exploatarea țăranilor și a altor grupuri sociale, exproprierea devine o necesitate. Exproprierea nu ar trebui, însă, să se limiteze la confiscarea bunurilor individuale, ci să implice și crearea unui sistem care să asigure un trai decent pentru toată lumea.

În plus, exproprierea nu poate fi parțială, ci trebuie implementată în toate ariile sociale. Trebuie expropriate nu numai mijloacele de producție (terenurile, minele, morile și fabricile), ci și bunurile de consum (mâncarea, hainele și locuințele). Pentru că îndată ce va fi înfăptuită revoluția, oamenii vor avea nevoie să își asigure locuire decentă, fără a plăti pentru aceasta, și mâncare suficientă.

Capitalismul și statul

Scopul comunismului libertar este, precum am văzut, o societate fără clase, unde toată lumea este pe cât de liberă cu putință de exploatare, opresiune, alienare. Pentru a ajunge acolo, însă, este necesar prima dată să analizăm starea curentă a lucrurilor.

Deși nici la momentul scrierii *Manifestului* (și cu atât mai puțin astăzi), nu există granițe exacte, se poate discuta, precizează Fontenis, despre două mari clase sociale opuse: proletariatul și burghezia (capitaliștii, birocrății ș.a.). Față de acestea, clasele de mijloc se

apropie diferit în situații de criză, deși nu au nici puterea revoluționară a proletariatului, nici controlul burgheziei asupra societății.

Având în vedere aceste diferențe economice și sociale, Fontenis subliniază, în finalul primei părți a manifestului său, importanța luptei de clasă:

A priva anarhismul de caracterul său de clasă ar însemna să-l condamni la lipsă de formă, la un conținut gol, astfel încât ar deveni o distracție filozofică inconsistentă, o curiozitate pentru burghezii inteligenți, un obiect de simpatie pentru oameni care tânjesc după un ideal, un subiect de discuție academică.

Lupta de clasă există și se formează în cadrul capitalismului. Acest conflict între două clase antagonice este motorul istoriei omenirii. Dacă burghezia s-a format ca o clasă de sine stătătoare, contradicția ei este clasa muncitoare, care s-a format din cauza, pentru și împotriva ei. Această luptă de clasă este resimțită la toate nivelurile societății: legi, moralitate, cultură, economie, politică. În toate aceste domenii, burghezia își exercită influența pentru a-și păstra privilegiile, prin violență organizată.

Teoreticienii marxiști ai secolului al XIX-lea au analizat nașterea și dezvoltarea capitalismului, dar nu au pus suficient accent pe rolul statului în perpetuarea inegalităților. Evoluția capitalismului face necesară o nouă perspectivă, care să ia în considerare opresiunea sistemică. Această intuiție a lui Fontenis devine cu atât mai validă astăzi, la 70 de ani distanță de publicarea *Manifestului*. Prin urmare, vom dedica secțiunea următoare a textului unei analize a evoluției capitalismului.

În **sistemul capitalist**, clasa exploatatoare deține și controlează mijloacele de producție, transformând totul în marfă, inclusiv munca. Scopul este maximizarea profitului (plusvalorii), nu satisfacerea nevoilor oamenilor. Pentru a maximiza profitul, este nevoie de a scădea costurile de producție (costurile materiei, ale muncii etc), dar și de a extinde atât producția, cât și accesul la piețe de desfacere. Dar creșterea productivității generează și o

contradicție internă (tendința de scădere a ratei profitului), ceea ce duce la diferite crize (șomaj, distrugerea produselor, războaie). Pentru a exemplifica: dacă există o saturație pe piață cu produsul X, cel mai probabil se vor face disponibilizări, deoarece nu mai este nevoie de atâția muncitori care să producă acel produs. De asemenea, dacă există posibilitatea de a vinde produsul X pe o piață nouă, se vor folosi tot felul de mecanisme (de la presiuni economice, impunerea unor tratate sau chiar război) pentru a putea „deschide” acea piață către diverși producători.

Deci, care este, pe scurt, istoria capitalismului?

1) Perioada pre-capitalistă

Povestea evoluției capitalismului este evoluția unor transformări ale condiției umane și materiale, pornind de la un model al Antichității în care civilizația și progresul erau rezervate unei elite, fiind susținute în întregime de munca forțată a milioane de sclavi. Această structură a fost urmată de feudalism, o perioadă marcată de tensiuni în care țărani și eretici au încercat să recupereze „bunăstarea comună”, forțând Biserica și statul să inventeze o nouă armă ideologică: prezentarea muncii ca o activitate spirituală, rânduie de divinitate.

Începând cu sfârșitul Evului Mediu, în interiorul economiei feudale începe să se dezvolte burghezia comercială și bancară, pregătind treptat apariția relațiilor economice capitaliste. Schimbarea decisivă a venit odată cu Reforma și calvinismul, care au transformat acumularea de avere dintr-un păcat într-un semn al favorii divine. Această „etică a muncii” a pregătit terenul pentru capitalism, convingând oamenii că este mai bine să fie „sclavi salariali liberi” aflați la mila unui stăpân, decât iobagi medievali.

Apar noile imperii maritime, precum Spania, Portugalia, Olanda, Anglia. Tot în perioada aceasta se concretizează cei trei piloni pe care se va crea capitalismul așa cum îl cunoaștem astăzi:

a) **Acumularea primitivă de capital:** expansiunea capitalistă se bazează pe o acumulare inițială de capital obținută cel mai adesea prin jaf, expropriere și genocid în colonii. Începând cu secolul al XV-lea, acesta a fost unul dintre principalele moduri prin care imperiile, mai ales cele europene, și-au construit bogățiile.

b) **Rolul statului:** statul joacă un rol esențial în imperialism, furnizând armatele necesare pentru cucerirea și menținerea controlului asupra coloniilor, protejând interesele capitaliștilor și facilitând exploatarea.

c) **Naționalismul ca instrument al imperialismului:** naționalismul este folosit pentru mobilizarea populației în sprijinul expansiunii imperialiste, creând o falsă dihotomie „superior / inferior” cu privire la unele populații, precum și o falsă unitate națională bazată pe rasism, xenofobie și mituri ale superiorității.

2) Capitalismul clasic/ liberal/ privat

Se extinde rapid la scară globală după acumularea inițială de capital, realizată prin expropriere, jafuri, distrugerea populației țărănești etc. Dezvoltarea sistemului este facilitată de revoluțiile burgheze, care distrug restricțiile feudale. Trecerea de la burghezia comercială a secolelor al XV-lea, al XVI-lea și al XVII-lea la burghezia capitalistă industrială are loc prin industrializare și progres tehnic. Prin urmare, dominația a fost asigurată prin sistemul fabricilor, care a deposedat muncitorii de mijloacele de producție și de controlul asupra valorii muncii lor. Această etapă a impus munca salariată ca fiind „normală”, transformând șomajul dintr-o problemă socială într-una morală.

În această perioadă, crizele economice sunt relativ rare și mai puțin severe, iar statul are un rol limitat, lăsând economia să funcționeze prin „jocul liber” al competiției.

Perioada se caracterizează **tehnic** prin utilizarea gazului și cărbunelui; **economic** prin proprietate privată, șefi individuali, competiție și piață liberă; **politic** prin parlamentarism; iar **social** prin exploatarea intensă și sărăcirea muncitorilor.

3) Capitalismul de monopol sau imperialismul

Productivitatea crește, dar piețele nu se extind în același ritm, ceea ce duce la scăderea ratei profitului și la supra-acumularea capitalului. În acest context, competiția este treptat înlocuită de acorduri monopoliste (trusturi, carteluri), iar patronatul individual cedează locul societăților pe acțiuni. Creditul financiar și exportul de capital devin tot mai importante.

De asemenea, la începutul secolului al XX-lea, s-a introdus „managementul științific”, cunoscut drept **taylorism**, pentru a maximiza eficiența prin controlul absolut al timpului. Henry Ford a revoluționat sistemul prin liniile de asamblare⁴ și conceptul de „valoare adăugată relativă”, creând „muncitorul în serie”. Fordismul a ajuns astfel să reprezinte noua ordine industrială din capitalism.

Se formează astfel capitalul financiar, rezultat prin fuziunea capitalului bancar și cel industrial, care ajunge să influențeze și să controleze statul, susținând expansiunea imperialistă. Potrivit Federației Black Rose, imperialismul este un sistem prin care statele și clasele dominante din anumite țări folosesc puterea economică și militară superioară pentru a domina și exploata ființele umane și non-umane precum și resursele altor țări. Dintr-o perspectiva anarhistă, imperialismul este văzut ca o consecință firească a logicii de acumulare capitalistă, a expansiunii economice și a dominației statale. Imperialismul

este o formă de extindere a capitalismului dincolo de granițele naționale, având ca scop exploatarea resurselor și a forței de muncă din alte teritorii.

Această fază se caracterizează **tehnic** prin utilizarea petrolului și electricității; **economic** prin monopoluri, protecționism, supra-acumulare de capital, tendința de scădere a ratei de profit și crize financiare; **politic** prin imperialism, războaie (care „rezolvă” crizele prin distrugere) și un rol tot mai important al statului; iar **social** prin sărăcirea clasei muncitoare, chiar dacă apar și primele legi sociale menite să limiteze unele forme ale exploatarei.

4) Capitalismul de stat

Trăsăturile capitalismului monopolist sunt accentuate. Se dezvoltă o veritabilă economie de război, în care sunt investite sume uriașe pentru extinderea industriei militare, ceea ce amplifică presiunea asupra unei piețe deja saturate.

Statul preia controlul asupra sectoarelor economice esențiale și asupra pieței muncii, devenind totodată client, furnizor și supraveghetor al economiei. În acest proces se extind birocrăția și mecanismele de disciplinare socială.

Capitalismul de stat se manifestă în forme diferite: **în regimuri totalitare**, precum nazismul și stalinismul (pe care Fontenis le considera variante de „socialism național”)⁵, dar și **prin creșterea controlului statal în puterile occidentale colonizatoare**. În aceste din urmă cazuri, acumularea de capital se bazează în mare parte pe plusvaloarea extrasă din colonii, în timp ce în metropole este menținută aparența unui regim democratic.

Etatismul ajunge astfel să pătrundă în toate sferele societății: **economic**, prin finanțe publice, economie de război, lucrări publice de

4. Un lucru mai puțin cunoscut despre liniile de asamblare ale lui Ford este că acestea au fost create având ca sursă de inspirație procesul din abatoarele din Chicago din 1913. Inversând logica dezasamblării „carcaselor” de animale, Ford a creat un sistem în care piesele sunt asamblate pentru a forma un produs finit.

5. Având în vedere modul în care extrema stângă este adesea echivalată cu extrema dreaptă în discursul neoliberal, simțim nevoia să precizăm aici că Fontenis **nu echivalează idealul comunismului cu fascismul**, ci critică practica stalinistă a unui stat totalitar, de pe o poziție anarhistă. Idealul comunismului anarhist rămâne crearea unei societăți fără clase și fără stat. Astfel, comparația sa nu echivalează ideologiilor distincte, ci mai degrabă critică rolul unor structuri de putere în perpetuarea in justițiilor.

amploare și muncă forțată; **politic**, prin lagăre de concentrare și strămutări forțate ale populației; **cultural**, prin ideologii menite să justifice dominația totală, precum reinterpretarea comunismului în URSS, rasismul în Germania nazistă sau mitologia imperială a Romei în Italia fascistă.

5) Capitalismul neoliberal și statul-națiune

În ultimii 60-70 de ani am trecut prin mai multe faze ale capitalismului. Ca de exemplu, în perioada anilor 1960-1970, modelul japonez, cunoscut drept *Toyotism*, a introdus producția „la momentul oportun” (*just-in-time*) și a subminat acordurile colective prin contracte individuale. La câteva mii de kilometri distanță, McDonaldizarea a segmentat și analizat procesele de muncă pentru a elimina creativitatea și gândirea independentă a angajatului.

Mai aproape de noi apar post-fordismul și turbo-capitalismul, când capitalismul a devenit extrem de mobil, utilizând tehnologia comunicațiilor pentru a exploata proletariatul la nivel global. Această perioadă se caracterizează printr-o forță de muncă hiper atomizată, precaritate și o stabilitate politică extrem de fragilă, în care Statul nu mai garantează protecția socială pe care o făcea cu doar câteva decenii în urmă.

Federația Black Rose, în programul politic *Turning the Tide*, definește capitalismul ca fiind un **sistem social, politic și economic** complex, a cărui esență constă în **proprietatea privată sau controlul asupra mijloacelor de producție și reproducție**, cum ar fi fabricile, terenurile și clădirile de locuințe. Iar neoliberalismul, conform lui David Graeber, este o teorie economică și politică bazată pe minimizarea intervenției statului și prioritizarea pieței libere. Susținătorii săi consideră că firmele private sunt mai eficiente decât instituțiile publice, cerând eliminarea barierelor comerciale și reducerea cheltuielilor sociale pentru săraci pentru a menține bugete echilibrate.

Deși promovează individualismul exacerbant, neoliberalismul a generat prima birocrație globală (Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială etc.), capabilă să impună decizii economice la scară planetară. Rezultatul este adesea un „triaj social”, unde statul favorizează elitele, transformând sărăcia și insecuritatea în responsabilități morale individuale, neglijând protecția comunităților.

Caracteristicile de bază ale capitalismului și statului

Funcționarea capitalismului se bazează pe câțiva piloni fundamentali:

1. Munca salariată și exploatarea — deoarece clasa muncitoare nu deține mijloace de producție, membrii acesteia sunt forțați să își vândă forța de muncă, timpul și mintea în schimbul unui salariu pentru a supraviețui. Capitaliștii obțin profit prin exploatarea muncii, însușindu-și diferența dintre valoarea totală creată de muncitori și salariile plătite acestora, care adesea acoperă doar necesitățile de bază.

2. Motivația profitului și acumularea de capital — forța motrice a sistemului este profitul, procesul de acumulare a capitalului fiind inima operațiunilor sale. Această căutare insașiabilă de profit îi determină pe capitaliști să reducă costurile de producție (adesea în detrimentul siguranței sau mediului) și să transforme tot mai multe aspecte ale vieții umane în mărfuri care pot fi cumpărate și vândute.

3. Munca de reproducere socială — capitalismul depinde în mod critic de nenumărate ore de **muncă nesalariată**, invizibilă, cunoscută sub numele de muncă reproductivă (nașterea copiilor, gătitul, curățenia, îngrijirea). Această sarcină revine în mod disproporționat femeilor și este esențială pentru a produce și menține generații de muncitori docili.

4. Impactul ecologic și lipsa sustenabilității — capitalismul este nesustenabil prin natura sa, deoarece nevoia de expansiune continuă și jefuirea resurselor Pământului devastează

¹ **Heteropatriarhatul** este un termen cheie în teoria feminisă, făcând referire la un sistem social în care heterosexuality este impusă ca normă, iar bărbații *cisgender* dețin în mod structural privilegiul ce duc la oprirea celorlalte grupuri sociale.

capacitatea biosferei de a susține viața, ducând la poluare, despaduriri și catastrofe climatice.

5. În plus, capitalismul este susținut de o **ideologie dominantă** care promovează mituri precum cel al „clasei de mijloc” sau ideea succesului individual, care depinde exclusiv de munca asiduă, mascând astfel realitatea pozițiilor de clasă și interesele divergente din cadrul sistemului. Acest sistem de dominație subordonează viața umană și mediul înconjurător unei dorințe lipsite de sens pentru profit.

6. În cele din urmă, **rolul protector al Statului** este mai mult decât important în cadrul capitalismului. În programul federației, acesta este definit ca o organizație birocratico-militară complexă, formată din totalitatea instituțiilor de legiferare și de aplicare a legii dintr-un anumit teritoriu. Acesta reprezintă un mecanism prin care puterea este concentrată în mâinile unei minorități care conduce peste majoritate. Prin urmare, acesta se distinge prin deținerea monopolului asupra utilizării forței în interiorul granițelor sale, prin intermediul poliției, instanțelor judecătorești și închisorilor, și prin utilizarea armatei pentru a-și asigura interesele în exterior.

Black Rose susține că, indiferent de forma sa, statul funcționează ca un administrator general al capitalismului, adoptând legi care protejează proprietatea privată și utilizând forța (poliția sau armata) pentru a suprima conflictele de clasă sau grevele care ar putea amenința interesele clasei capitaliste. Același lucru îl spune și Fontenis, când afirmă că statul nu mai este un instrument, ci devine în sine o formă de putere unificată. Nu mai este doar suprastructura⁶, ci devine însăși structura societății.

Aducând împreună diferite facțiuni ale burgheziei și unind puterea economică cu cea politică, statul își extinde hegemonia asupra tuturor sectoarelor societății, aservind și mai mult muncitorii. Fontenis se întreabă astfel și dacă se mai poate vorbi aici de capitalism sau de o nouă formă de societate exploatoare.

Pentru a rămâne sustenabil, statul nu se bazează doar pe reprimare, ci și pe obținerea consimțământului populației. Prin educație, partide politice și mass-media, acesta promovează ideea că sistemul actual este „natural” sau reprezintă „bunul simț”. De asemenea, oferă servicii esențiale (precum sănătatea și educația) pentru a cultiva o imagine de neutralitate și binefacere în fața cetățenilor săi.

Statul joacă un rol fundamental în instituționalizarea și impunerea ierarhiilor sociale. Sursele menționează că acesta a fost central în modelarea supremației albe (prin protejarea sclaviei sau a segregării) și a heteropatriarhatului¹ (prin negarea drepturilor femeilor sau ale persoanelor LGBTQ). În cazul specific al SUA, statul este definit ca

6. Engels a folosit termenul *infrastructură* sau *bază*, pentru a face referire la structura economică a societății și *suprastructură* pentru a desemna aparatul legislativ, instituțiile politice, Statul. Marx a definit structura economică a societății ca totalitatea relațiilor de producție, fundație pe care se construiește suprastructura legală și politică.

fiind unul colonizator (*settler-colonial*), clădit pe strămutarea violentă și genocidul popoarelor indigene.

Statul nu este un instrument neutru care poate fi folosit pentru bine sau rău în funcție de cine se află la conducere. Acesta este văzut ca un pilon al sistemului de dominație, ceea ce înseamnă că o societate liberă nu poate fi realizată prin capturarea sau crearea de noi state, indiferent de ideologia acestora. În plus, analizând evoluția revoluțiilor din trecut, nu putem ajunge decât la concluzia susținută și de Daniel Baryon, că statul este în sine contrarevoluționar.

Organizare

Nevoia unui program anarhist revoluționar

Necesitatea existenței unui program revoluționar este amplu dezbătută astăzi în mișcările libertare. Unii anarhiști consideră că un program este lipsit de eficiență, întrucât presupune adresarea unor revendicări către instituțiile pe care vor să le distrugă. Aceștia se concentrează mai degrabă pe crearea unor structuri alternative în societatea capitalistă, după modelul puterii duale. Alți anarhiști, însă, consideră necesară crearea unor mișcări de masă, capabile să răstoarne sistemul actual. Astfel, devine util un program, cu obiective și strategii care să orienteze organizarea. De-a lungul timpului, una dintre problemele fundamentale în organizarea anarhistă a fost tocmai lipsa acestei strategii mai ample.

Fontenis afirmă că o organizație anarhistă are nevoie de un program, definit ca „un ansamblu de analize și propuneri care stabilesc obiective și sarcini”. Programul trebuie să reflecte **unitatea viziunilor militanților** și **nevoile claselor exploatate** și să structureze organizarea viitoare, întrucât nu poate exista organizare revoluționară clădită doar pe

baza unor dorințe sau sentimente comune și vagi. Aceeași idee este sugerată și de Errico Malatesta, care susține că slăbiciunea anarhiștilor a fost adesea lipsa unui program practic, ceea ce i-a făcut să se orienteze mai degrabă spre un ideal⁷.

Viziunea platformistă asupra programului revoluționar se diferențiază de cea „sintezistă” sau leninistă. Astfel, un program anarhist nu înseamnă doar o încercare de nivelare a diferențelor și crearea a unui fals consens, prin sintetizarea unor viziuni distincte. Un program anarhist revoluționar nu înseamnă nici crearea de către câțiva oameni a unei teorii a revoluției pe care masele trebuie să o urmeze. Un astfel de program anarhist revoluționar se formează, de fapt, pornind de la deviza: **clasa înainte de partid**. Astfel, acesta reprezintă nevoile și aspirațiile revoluționare ale claselor exploatate.

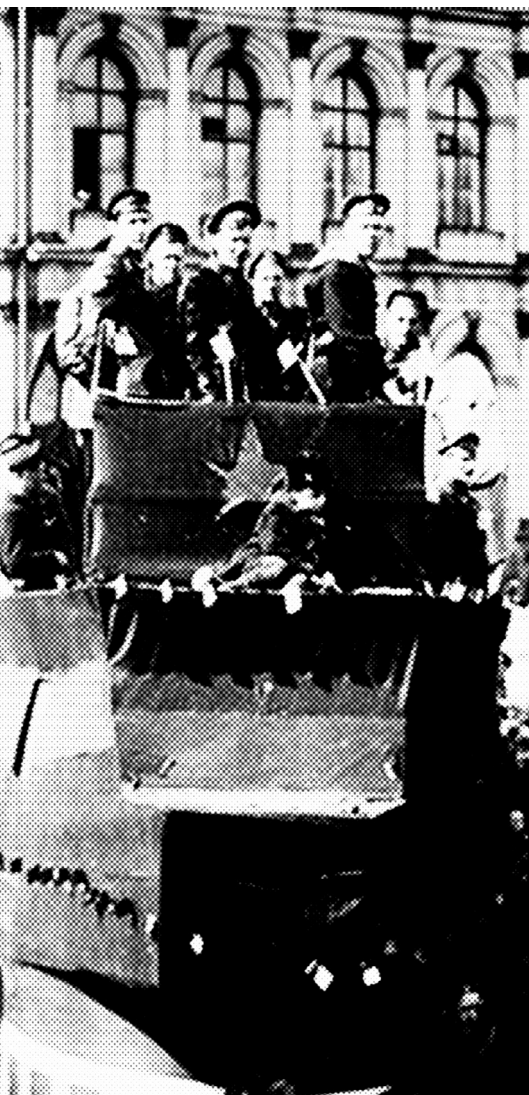
În crearea unui program revoluționar actual și eficient care să direcționeze lupta pentru o societate fără clase și fără stat, Fontenis precizează că trebuie **să învățăm din lecțiile trecutului** – din tot ce au însemnat Comuna din Paris, revoluția populară din Rusia din 1917, mișcarea mahnovistă, realizările din Spania din 1936⁸, grevele muncitorești – dar și să privim spre trădările partidelor politice și spre limitările socialismului de stat.

În plus, acesta subliniază rolul important al experienței directe a celor oprimați în conțurarea programului revoluționar, precum și necesitatea flexibilității militanților:

O revoluție nu va fi posibilă dacă mulțimea oamenilor care o vor crea nu se adună pe baza unei anumite unități ideologice, dacă nu acționează cu aceeași minte. Pentru noi, asta înseamnă că masele vor ajunge să găsească calea comunismului libertar prin propriile experiențe. Asta înseamnă, de asemenea, că doctrina anarhistă nu este niciodată completă în ceea ce privește concepțiile și aplicarea sa detaliată și că se creează și se completează continuu în lumina evenimentelor istorice.

7. Errico Malatesta, *Individualism and Communism in Anarchism*, în Vernon Richards (ed.), *The Anarchist Revolution. Polemical Articles 1924–1931*, Londra, Freedom Press, 1995, p. 19.

8. Despre câteva dintre acestea puteți citi în textul *O scurtă istorie a organizării libertare*, la pp. 16-29.

^J **Minoritatea activă** trebuie diferențiată de avangardismul leninist. Aceasta este o componentă a organizației anarhiste, diferită de modelul centralizat al partidului de avangardă care păstrează ierarhiile între conducători și cei conduși. În schimb, minoritatea activă sau revoluționară are rolul educării majorității neradicalizate încă și este o structură specifică anarhismului pro-organizațional. Wayne Price explică diferența dintre anarhismul cu accent pe organizare socială (unde este inclus și platformismul) și anarhismul anti-organizațional (din care fac parte individualiștii, primitiviștii și „post-stângiștii”). Aceste nuanțe vor fi dezvoltate și de Fontenis pe parcursul *Manifestului* său.

Cum organizezi revoluția?

Programul care direcționează activitatea unei organizații revoluționare are nevoie, pentru a fi pus în practică, de o relație de **cooperare non-ierarhică** între *mase* și ceea ce Fontenis numește **avangarda revoluționară** sau minoritatea activă^J.

Deși admite că organizarea revoluționară are nevoie și de acest rol îndrumător al grupului de avangardă, este pus accentul pe ce înseamnă, de fapt, îndrumarea. Aceasta nu ar trebui să devină o modalitate de a-i controla pe celorlalți, ci un mijloc de a-i ajuta să-și crească capacitatea de organizare.

Conștiința politică a muncitorilor face necesară crearea organizației revoluționare, iar orientarea sa ideologică și tactică – formulată de grupul de avangardă – se va baza pe aspirațiile și experiențele acestora, fiind o „oglină”. Rolul de îndrumare este bazat pe „o luptă prin idei și exemplu” și se opune oricărei forme de manipulare, disciplină militară sau obediență. Este un rol mai degrabă educativ, de fapt, căci presupune ca oamenii să se încurajeze și educe unul pe altul, astfel încât cunoașterea și practicile politice să circule permanent. Această minoritate revoluționară este doar „servitorul oprimatului” și „are responsabilități enorme, dar niciun privilegiu”.

Fontenis accentuează nevoia de **muncă constantă** a unei organizații revoluționare, care va trece atât prin etape de avânt (când avangarda revoluționară coincide cu masele), cât și prin etape mai lente (când avangarda revoluționară este izolată și minoritară). Pericolul constă tot timpul în transformarea proiectului revoluționar într-unul sectarian, elitist sau utopic, detașat de realitate. De aceea, este necesară analiza permanentă a condițiilor materiale, păstrarea viziunii și principiilor care ghidează activitatea revoluționară și menținerea legăturii cu masele, inclusiv prin acțiuni care să atragă atenția, precum actele insurecționale. De asemenea, această minoritate cu rol inițial de îndrumător nu trebuie să uite niciodată că scopul său este să se integreze și dizolve în rândul maselor.

Rolul avangardei: cooperare non-ierarhică (?)

Poate părea contra-intuitivă ideea de avangardă într-o organizație care se vrea non-ierarhică, mai ales având în vedere încărcătura sa ideologică și modul în care termenul este adesea folosit în context marxist-leninist. Ne putem întreba, bineînțeles, dacă inclusiv acest rol de a îndruma și nu neapărat a conduce nu implică în sine o formă de ierarhie, iar asta deschide o discuție amplă despre ce înseamnă ierarhiile și autoritatea dintr-o perspectivă anarhistă.

Pentru a explica mai bine ce credem că vrea să sugereze și Fontenis, este utilă o scurtă paralelă cu un text al lui Errico Malatesta, *Anarhism și organizare*, unde acesta transmite că **originea autorității se află tocmai în dezorganizare**, care face posibilă apariția unui lider

ce promite că va rezolva toate problemele oamenilor. Organizarea anarhistă este cea care distruge autoritatea pentru că împuternicește toți oamenii să ia un rol activ în munca politică. Dacă o organizație anarhistă ajunge să reproducă forme de ierarhie, asta nu înseamnă că trebuie destrămată, ci că anarhiștii trebuie să lucreze mai mult la programul lor ideologic, înainte de a-și propune să construiască o societate anarhistă.

Malatesta s-a împotrivit inițial curentului platformist (din care va face parte și Fontenis câteva decenii mai târziu) acuzându-l de autoritarism. Într-un schimb de scrisori cu Nestor Mahno, Malatesta denunța îndepărtarea platformiștilor de la principii anarhiste fundamentale, deși impresiile sale inițiale legate de Platformă au fost deformatate și de diferențele de traducere a textului.

Credem că *Manifestul* lui Georges Fontenis trebuie citit în continuitatea acestor discuții, pentru a-i înțelege toate nuanțele. Trebuie să ținem cont și de faptul că *Manifestul* său își propune să continue dezbateră inițiată de *Platformă*, text scris pornind de la deziluzionarea anarhiștilor ruși și ucraineni cu privire la revoluția din 1917 și războiul civil care i-a urmat.

Este important, de asemenea, să luăm în considerare că avangarda revoluționară sau minoritatea activă imaginată de Fontenis nu acționează ca o forță exterioară, așa cum o face adesea avangarda leninistă. Rolul său se manifestă mai degrabă în două moduri:

1. prin munca în organizații de masă, precum sindicate, comitete de luptă ale muncitorilor, grupuri de ajutor reciproc, asociații culturale etc. Militanții anarhiști se vor „infiltra” în aceste organizații, adică vor avea o prezență constantă și coordonată. Un alt termen, preluat din spre curentul *especificismo*, ar fi „insertia socială”, prin care militanții vor susține,

în rândul organizației de masă, o structură deschisă și democratică și nu vor încerca să preia controlul, dar nici nu se vor lăsa depolitizați prin preluarea strictă a unor sarcini administrative. Scopul final este ca organizația specifică să capete influență socială majoritară, atrăgând în organizația de masă oameni neorganizați.

2. prin munca directă de propagandă: ziare și reviste, campanii cu revendicări și agitație politică, acțiuni de solidaritate, demonstrații, conferințe, întâlniri publice. Acest tip de muncă are scopul de a ajunge la oameni la care altfel nu ai avea acces și de a câștiga forță socială.

Principiile interne ale unei organizații revoluționare

1. Unitatea ideologică. O organizație anarhistă revoluționară are nevoie de unitate ideologică, de un corp de idei comune exprimate în programul comunist libertar, care să reprezinte aspirațiile claselor exploatate. Programul adună laolaltă membrii, fiind mai important decât orice diferențe individuale. Unitatea nu reprezintă un simplu contract între oameni cu interese diferite, ci ar trebui să funcționeze organic. Aceasta nu presupune nici o „sinteză”⁹ a unor viziuni diferite, aduse împreună forțat, căci acest lucru ar crea confuzie și ar duce la distrugerea grupului respectiv din interior. Unitatea ideologică rezultă mai degrabă din „căutarea unei singure expresii pentru idei similare, cu un sens esențial comun”.

2. Unitatea tactică asigură eficiența și continuitatea muncii organizației revoluționare, prevenind conflictele interne și dezorganizarea. În timp ce programul și principiile organizației sunt acceptate de către toți membrii, tacticile sunt decise în mod **democratic**, prin discuții libere și eventual vot.

9. Oponenții platformismului (printre care Sebastian Faure și Voline) au militat pentru o astfel de metodă, care punea accentul pe *sinteză*, adică pe unirea tuturor curentelor anarhiste.

Decizia majoritară stabilește liniile principale de acțiune, pentru a asigura unitatea tactică, iar dezbateră internă poate continua, când subiectul nu este unul de importanță majoră pentru viitoarele acțiuni.

3. Acțiunea și disciplina colectivă. După ce linia generală de acțiune a fost stabilită în mod democratic, toți membrii organizației se angajează să o respecte. Această **disciplină acceptată liber** nu este o formă de obediență, ci presupune mai degrabă **responsabilitate colectivă**, prin respectarea deciziilor luate împreună și depunerea eforturilor individuale pentru a le duce la capăt.

Unitatea tactică nu anulează autonomia membrilor, care pot face acțiuni individuale, atâta timp cât acestea nu contrazic direcția de acțiune stabilită împreună sau dacă acțiunea respectivă nu implică întreaga organizație, caz în care este necesar ca toți membrii să fie consultați în prealabil.

Scopul rămâne, totuși, **acțiunea colectivă și nu acțiunile individuale** ale membrilor.

4. Democrația internă sau federalismul libertar se opune centralismului, care presupune obediența totală a maselor față de un centru de putere, permițând coordonarea generală, dar și autonomia membrilor.

Federalismul înseamnă asocierea liberă a oamenilor care împărtășesc un scop comun și este bazat pe două principii:

a) responsabilitate colectivă: membrii se angajează să respecte deciziile stabilite împreună și să își îndeplinească responsabilitățile asumate;

b) controlul asupra coordonării: organele de coordonare, precum și atribuțiile acestora sunt stabilite de către întreaga organizație prin adunări colective, pentru a reprezenta voința colectivă, și a nu deveni o formă de conducere detașată.

Revoluția

Către o societate comunist-libertară

Comunismul superior sau complet se bazează pe dictonul: „De la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi”. Acest principiu implică subordonarea economiei în favoarea dezvoltării umane, abundența economică, dispariția claselor și deținerea colectivă a mijloacelor de producție, pentru ca distribuția să se poată face echitabil, în funcție de nevoile comunității.

Pentru Fontenis, acest ideal al comunismului nu poate fi aplicat imediat, ci are nevoie înainte de o perioadă socialistă, care nu trebuie înțeleasă în sens marxist; Fontenis o numește tot o formă de comunism, dar unul „inferior” comunismului complet atins în societatea postrevoluționară.

În faza imediat post-revoluționară¹⁰, condițiile materiale nefavorabile nu vor permite abundența deplină, astfel că distribuția se va face prin mai multe mijloace:

- după principiile egalității venitului sau condițiilor, ceea ce înseamnă rații egale pentru toți;
- printr-un sistem de „bonuri” monetare cu valoare limitată, pentru a distribui bunurile care nu sunt nici extrem de rare, nici extrem de abundente;
- o formulă precum „fiecăruia după munca sa” ar fi una ierarhică, dar ar putea fi adoptată temporar, cu condiția ca diferențele să fie cât mai mici, întrucât o societate comunistă va tinde spre egalizare.

Fontenis dezvoltă o viziune pragmatică asupra revoluției, care „nu va realiza din start o societate perfectă, nici una foarte evoluată, dar care va distruge fundamentele exploatării și dominației”. Chiar și în faza sa de tranziție către comunism, societatea socialistă – care

10. Acesta este unul din punctele *Manifestului* în care Fontenis pare să sugereze existența unei perioade de tranziție după revoluție, chiar dacă teoretic se delimitează de acest concept.

are anumite limitări economice – nu poate justifica exploatarea.

În plus, Fontenis respinge ideea statului proletar, propunând, în schimb, o **societate autoadministrată de muncitori**. Revoluția va aboli exploatarea, iar administrarea lucrurilor va înlocui guvernarea ființelor umane. Este necesar, de asemenea, să fie abolită distincția dintre cei care dau ordine și cei care le execută. Dacă această diferență este anulată în sfera economică, dar păstrată în cea politică – prin intermediul unei dictaturi a unui singur partid sau a unei minorități – atunci acea societate nu va rezista sau va crea imediat un conflict între muncitori și birocrați. Prin urmare, puterea trebuie să aparțină direct oamenilor organizați în comune și înarmați, într-o formă democratică revoluționară.

În final, Fontenis definește comunismul libertar ca pe o formă de umanism, ancorat în lupta de clasă. Spre deosebire de umanismul abstract proclamat de burghezia liberală, care menține exploatarea, umanismul comunismului libertar are ca scop dezvoltarea deplină a potențialului uman pentru toată lumea.

Problema revoluțiilor politice

Trecerea spre o societate fără clase și fără stat nu se va face într-un mod pașnic, căci violența exercitată de sistemele de guvernare și de capitalism va impune necesitatea unei forțe mai mari, care să o răstoarne. După cum spune și Alexander Berkman, niciun grup din istoria umanității care a deținut puterea nu a renunțat de bunăvoie la privilegiile sale, fără să opună rezistență. Orice luptă de eliberare a întâmpinat opoziția forțelor dominante. De aceea, revoluția are nevoie să îndeplinească mai multe condiții pentru a avea succes. Tot Berkman explică o diferență pe care pun deseori accentul militanților libertari: cea între **revoluția politică** (schimbarea unei forme de guvernare cu alta, înlocuind liderii) și **revoluția**

socială (transformarea profundă a societății, abolind sistemul salarial și puterea unor clase de a le domina pe altele).

O revoluție libertară nu poate fi doar una politică, ci trebuie să se manifeste la toate nivelurile societății, pentru a putea construi o nouă lume. În sprijinul aceste idei, Kropotkin ne spune că revoluția are nevoie de pâine, apoi analizează eșecurile unor revoluții din trecut.

Astfel, Revoluția Franceză din 1793 a fost doar o revoluție politică, nu și una economică sau socială. Deși a răsturnat monarhia, nu a reușit să instituie fundamentul egalității și să le asigure tuturor nevoile de bază. Revoluția din Februarie (1848) a adus în centrul atenției revendicările muncitorilor, dar nici aceasta nu a reușit să asigure dreptul la hrană. Ambele evenimente au dus la foamete generală. Nici măcar Comuna din Paris (1871) nu a reușit să rezolve complet această problemă; deși au existat eforturi pentru hrănirea populației (prin crearea de bucătării comunitare), a ezitat să exproprieze total capitalul și să reorganizeze economia. Aceste exemple demonstrează că o revoluție care nu reușește să le asigure oamenilor nevoile de bază va fi întâmpinată reacționar și înăbușită.

Înfăptuirea revoluției necesită totodată punerea în practică a unor idei radicale. O revoluție nu se poate manifesta doar la nivel teoretic, căci ideile care animă adesea discursul revoluționar aparțin clasei de mijloc. Aceasta trebuie să se concentreze pe acoperirea nevoilor oamenilor, căci aceștia au nevoie de hrană, nu de idei glorioase. Nici măcar nu este o idee radicală – toată lumea are dreptul la mâncare și există suficientă mâncare în lume pentru toată lumea. Trebuie doar distribuită echitabil.

Cei din clasa de mijloc dezbat mereu principiile revoluției, dar „noi, **visătorii utopici**”¹¹, va trebui să ne gândim la problema pâinii de zi cu zi”. Revoluția trebuie să le asigure oamenilor mâncare, adăpost și îmbrăcăminte.

11. Kropotkin subliniază acest termen folosit adesea pentru a critica anarhiștii (care sunt **idealiști, naivi**, după spusele multor marxiști), dar inversându-i sensul. Acești **visători utopici** care se gândesc la acoperirea nevoilor oamenilor ajung, de fapt, să dezvolte o analiză cu adevărat materialistă.

Contradicțiile revoluției

Ce alte lucruri putem învăța din marile revoluții din trecut? De ce s-au transformat aceste forme inițiale de revoltă populară în noi mecanisme de dominație? Cum se va desfășura revoluția care va crea o societate fără clase: printr-un proces lent sau printr-o insurecție?

Modul în care au fost deturnate aceste revoluții, spune Guérin, nu ține de o „inevitabilitate istorică” sau de „greșelile” revoluționarilor, ci are legătură cu **o contradicție inerentă revoluției**: revoluția se poate naște doar din răzvrătirea spontană a maselor, răzvrătire care – chiar dacă are o componentă de clasă – necesită încă educație și conștiință politică.

Fontenis respinge ideea blanquistă^K a revoluției spontane, aduse peste noapte insurecțional și fără nicio pregătire preliminară, dar se delimitează și de viziunea troțkistă sau reformistă a revoluției ca proces gradual. Revoluția începe când vechiul sistem intră într-o criză profundă, fiind „o trecere reală și concretă între două lumi”.

Dintr-o perspectivă anarho-comunistă, acesta definește revoluția prin „ideea actului revoluționar pregătit pe o perioadă lungă de timp în cadrul societății burgheze și, la finalul său, prin preluarea și administrarea mijloacelor de producție și schimb de către organizațiile poporului”.

Ca să fie una de succes, susține Fontenis, revoluția trebuie nu doar să înlăture vechii conducători, ci și să distrugă întregul aparat de control al statului: instituțiile sale, legile, obiceiurile, ierarhiile, privilegiile, tradițiile și cultul Statului ca o realitate psihologică colectivă. Deci revoluția trebuie să fie una socială, nu doar politică.

Dar pentru a lupta împotriva clasei opresoare, care este mult mai organizată, Guérin ne spune că oamenii trebuie să învețe să se organizeze serios, chiar dacă astfel își asumă riscurile distrugerii spontaneității sau cooptării mișcării de către o elită conducătoare care va perpetua oprimarea. Același lucru îl sugerează și Berkman când afirmă că revoluția are nevoie de unitatea claselor oprimate, de pregătire prealabilă, precum și de un scop bine definit – altfel, aceasta rămâne doar o formă de rebeliune.

Fontenis analizează limitările a trei perspective asupra luptelor sociale, pe care le-am structurat rezumativ astfel:

- 1. spontaneitatea.** Pentru a avea succes, revoluția trebuie să fie planificată și bine organizată. Spontaneitatea nu este suficientă, ba poate fi chiar reacționară.
- 2. elitismul.** Deseori în lupta revoluționară, rolul maselor este subestimat, iar accentul este pus pe rolul grupului de avangardă, ducând la birocratizare și contrarevoluție etatistă.
- 3. reformismul depolitizat.** Sindicatele „apolitice”, care formulează revendicări economice, fără să își asume un program

^K Blanquismul este o doctrină revoluționară, inspirată de **Louis Auguste Blanqui** (1805–1881), care susținea că distrugerea societății burgheze poate să se facă doar într-un mod violent, de către o minoritate, printr-o lovitură de stat. Ideile sale au inspirat teoria marxist-leninistă a grupului de avangardă.

politic revoluționar, nu reușesc să atingă rădăcina problemelor sociale – capitalismul.

Conform lui Guérin, problema revoluției prezintă, însă, trei aspecte diferite care necesită să fie dezbătute și soluționate:

1. Spontaneitatea vs conștiința politică. Ce rol joacă fiecare dintre acestea? Ce rol joacă masele și liderii?

2. Problema puterii. Odată ce vechiul sistem politic a fost înlăturat, cine și cum îl va înlocui politic și administrativ?

3. Organizarea economiei. Cine și cum va administra sistemul economic după abolirea proprietății private?

Contradicția revoluției a fost dezbătută de socialiștii secolului al XIX-lea, care au plasat demersul revoluționar între doi poli: libertate și ordine. Pornind de la perspectivele lor diverse despre revoluție, aceștia pot fi grupați în trei mari curente:

a. socialiștii autoritari (etatiști și centraliști) sunt inspirați atât de tradiția iacobină^L și blanquistă a Revoluției Franceze, cât și de modelul prusac al disciplinei militare și al statului omnipotent;

b. socialiștii antiautoritari (libertari) sunt inspirați, pe de o parte, de democrația directă din 1793, de comunism și federalism și, pe de altă parte, de modelul apolitic saint-simonian^M, care propunea înlocuirea guvernării politice cu „administrarea lucrurilor”;

c. socialiștii „științifici” (reprezențați de Marx și Engels) au încercat – cu dificultate și inconsecvență, adesea din rațiuni tactice – să reconcilieze cele două curente de mai sus, căutând un compromis între ideile libertare și cele autoritare.

Guérin analizează perspectivele celor trei curente asupra problemelor revoluției, pe care le-am sintetizat mai jos într-un tabel, pentru a fi mai ușor de urmărit.

^L Iacobinismul este o doctrină politică radicală asociată cu Clubul Iacobinilor din timpul Revoluției Franceze. Promova republica, egalitatea și centralizarea puterii. În discursul mainstream, iacobinii sunt considerați adesea subiectul revoluționar din perioada respectivă. Sub conducerea lui Maximilien Robespierre, aceștia au instaurat Teroarea, folosind măsuri extreme pentru apărarea revoluției. Guérin propune o perspectivă asupra Revoluției Franceze „deziacobinizată” pe care o citește ca revoluție burgheză, care conținea semințele unei revoluții proletare. El susține că marxiștii au subestimat adesea caracterul libertar al acestei revoluții (organizarea de jos în sus și democrația directă realizată de *sans-culottes*), pe când anarhiștii i-au idealizat potențialul emancipator. Dar evenimentul în sine reprezintă originea a două dintre curentele socialiste dezvoltate în secolul al XX-lea: un curent iacobin autoritar și un curent libertar.

^M **Claude-Henri de Rouvroy sau Conte de Saint-Simon** (1760–1825) a fost un nobil francez ale cărui scrieri au influențat atât gândirea tehnocratică modernă, cât și unele idei libertare. Analizând eșecurile Revoluției Franceze, el a considerat că lipsea o forță ideologică unificatoare precum cea exercitată în Evul Mediu de biserică. A propus un „nou creștinism”, în care artiștii ar avea rolul unei avangarde spirituale a societății. Considerat fondator al sociologiei și al socialismului utopic, Saint-Simon a anticipat și ideea „dispariției statului”, imaginând în locul său o societate bazată pe „administrarea lucrurilor”, unde oamenii ar urma sfaturile liderilor din încredere, nu prin constrângere. Interpretarea acestei idei este discutată și de David Graeber în eseu *The Twilight of Vanguardism*.

Perspectiva asupra problemei	1. Spontaneitate vs conștiință	2. Problema puterii	3. Organizarea economiei
a. socialiștii autoritari	→ masele au nevoie să fie ghidate spre revoluție de către o elită.	→ „dictatura proletariatului”, care ajunge să perpetueze mecanisme de represiune.	→ extinderea birocrăției; → statul are un rol în socialism.
b. socialiștii anti-autoritari	→ revoluția trebuie să fie făcută spontan de către mase.	→ federații de comune asociate și democrație directă, de jos în sus; → critică supraviețuirea, chiar și temporară, a statului, motivând că odată implementat, ulterior vor fi găsite motive pentru a refuza dispariția totală.	→ Max Stirner a fost printre primii care au criticat etatismul, apoi i s-au alăturat Proudhon și Bakunin; → dar teoriile anarhiste nu propun o alternativă eficientă: Stirner este prea filozofic și instabil, iar Proudhon prea individualist. Bakunin adoptă modelul colectivismului.
c. socialiștii „științifici” (Marx & Engels)	→ sinteză între spontaneitate și conștiință, propusă și de Rosa Luxemburg; → Proudhon și Bakunin au oscilat între cele două perspective; → Troțki a adoptat inițial perspectiva RL, dar apoi s-a raliat concepției blanquiste a lui Lenin și s-a purtat mai autoritar decât acesta.	→ între extremele acestor două tendințe; → Marx și Engels au fost influențați de anarhistul Proudhon, primul care a criticat proprietatea privată. Acest exemplu arată că istoriile marxismului și anarhismului sunt legate și s-au îmbogățit reciproc de-a lungul timpului; → susținători ai abrogării statului, după ce vor fi realizate condițiile materiale care să permită această dispariție.	→ inițial adoptă modelul etatismului, apoi, sub influența Comunei din Paris, încep să vorbească despre autoguvernarea producătorilor. Ulterior se întorc la o perspectivă etatistă și autoritară.

Trebuie să rezolvăm aceste probleme ale revoluției învățând din experiențe practice, pentru că tehnicile revoluționare au fost deja exersate. Dacă este să vorbim de o utopie, aceea este comunismul de stat, un model depășit, care a dat greș în trecut. Istoria ne arată că avertismentele socialiștilor antiautoritari s-au transformat în realitate. Prin urmare, **viitorul nu poate fi decât unul libertar**. Pentru că idealul libertar nu se naște în abstract, nici nu aparține unei elite, ci provine tocmai din aspirațiile adevărate ale maselor.

Cum rezolvăm, deci, cele trei probleme ale revoluției pentru a putea începe să construim comunismul libertar?

În ceea ce privește **problema contradicției dintre spontaneitate și conștiință**, Guérin precizează că proletariatul din vremea sa era mult mai conștient politic, își știa mai bine drepturile și era mai greu de înșelat, astfel încât nu ar mai avea nevoie să-și cedeze puterea unor lideri autoritari¹². În trecut, deficiențele proletariatului (lipsa de experiență, numărul mic, epuizarea) au dus la crearea blanquismului în Franța anilor 1840, la soluția leninismului în Rusia țaristă și la stalinism în URSS în perioada postrevoluționară.

După cum zicea Rosa Luxemburg, rolul militanților socialiști este de a asista masele, chiar dacă nu și-au dezvoltat complet conștiința politică, în procesul de învățare a democrației directe, de jos în sus. Trebuie dezvoltate inițiativele lor, trebuie responsabilizați oamenii, iar inculcarea unui sentiment de inferioritate sau pasivizarea pe care comunismul de stat le-a indus adesea nu ajută. Acest proces de învățare trebuie continuat, în ciuda dificultăților ivite pe parcurs sau a progresului lent.

Perioada de tranziție

Conform lui Fontenis, ideea de revoluție este adesea legată de așa-zisa perioadă de tranziție un, concept destul de ambiguu. Acesta poate înseamna fie trecerea de la o societate cu clase la una fără clase (caz în care termenul este confundat cu însăși revoluția), fie trecerea spre stadiul cel mai înalt al comunismului. În acest caz, termenul nu este unul precis, având în vedere că întreaga perioadă de după revoluție va fi o transformare lentă spre evoluția societății comuniste.

Din punctul de vedere al comunismului libertar, revoluția schimbă radical societatea

actuală, aducând deci o **transformare imediată**, completată de o **transformare progresivă**, întrucât comunismul presupune o evoluție constantă.

Păstrarea, în așa-zisa perioadă de tranziție concepută de socialiștii de stat, a unor elemente din vechiul regim reprezintă o trădare a idealurilor revoluționare, căci aceste elemente din sistemul exploativ nu vor face decât să se extindă și în noua lume.

Legat de **problema statului**, Guérin ne spune că soluția ne este oferită dacă privim spre ce s-a întâmplat după Revoluția Rusă. Eliminarea puterii maselor, crearea unei „dictaturi a proletariatului”, care să reproducă mecanismele vechiului aparat de stat, formarea unei noi clase privilegiate și menținerea structurii statale nu reprezintă un model de urmat către revoluție. Odată reprodus, statul va găsi modalități prin care să-și asigure continuitatea și nu va dispărea pur și simplu. În plus, condițiile materiale de astăzi nu mai justifică reconstrucția statului după revoluție.

Statul totalitar și-a legitimat existența prin sărăcia generalizată, dar industrializarea accelerată de astăzi (chiar dacă inegală de la un stat la altul) nu mai necesită o astfel de centralizare. În ceea ce privește **administrarea economiei**, atât experimentele capitaliste, cât și cele din țările unde a existat „comunism” de stat, demonstrează că în viitor nu va mai fi nevoie de unități de producție gigantice. În trecut se credea că o economie bine planificată are nevoie de gestiunea statului, dar s-a dovedit că birocratizarea și planificarea de sus în jos sunt un eșec. După revoluție, administrarea economiei se poate face, deci, autonom, de către asociațiile de muncitori.

„Comunismul” de stat nu a făcut decât să alieneze muncitorii, fără să le acorde de fapt autonomie reală, iar capitalismul

12. Rămâne de văzut cât își păstrează astăzi actualitatea această afirmație, mai ales în state precum România, unde organizarea muncitorească a fost adesea subminată de interesele de partid, astfel încât a fost foarte dificilă crearea unei tendințe autonome de organizare în rândul muncitorilor. Istoria socialismului de stat a dus, de asemenea, la demonizarea principiilor comuniste, astfel încât constituirea unei alternative libertare rămâne astăzi o provocare majoră. Merită reamintit și că Guérin scria acest text în 1958, într-un context de intensificare a luptelor de eliberare și de răspândire a mișcărilor de stânga.

supraviețuiește astăzi tocmai din cauza acestui eșec. Nu putem să rezolvăm problemele lumii actuale, precum fascismul în creștere, fără să oferim noi alternative. În plus, noile cercetări din domeniul psihologiei arată că productivitatea cea mai eficientă are loc prin cooperare, nu prin coerciție. Atâta timp cât prezintă o variantă etatistă și autoritară, comunismul le sădește muncitorilor neîncrederea. Trebuie să lucrăm cât mai rapid pentru crearea acestei alternative și să ne amintim că *revoluția vremurilor noastre va fi făcută de jos în sus sau nu va fi făcută deloc*, ne amintește Guérin.

Dictatura proletariatului

Și acest termen este unul încărcat semantic, care poate sădi confuzie. Indiferent de sensul care i se acordă, conceptul devine unul ineficient, așa că Fontenis deconstruiește toate interpretările pe care le poate primi.

1. Dictatura proletariatului = dominația minorității asupra majorității

Fontenis respinge viziunea marxist-leninistă asupra termenului, argumentând că deținerea puterii politice de către un grup (chiar dacă pretinde că reprezintă masele) nu va face decât să aducă monopolizarea puterii și să continue exploatarea maselor. Abordarea etatistă reduce dictatura proletariatului la o **dictatură a partidului asupra maselor**.

2. Dictatura proletariatului = dominația majorității asupra minorității (burgheziei învinse)

Marx a folosit termenul și pentru a vorbi despre concepția federalistă a Comunei, făcând referire la ideea de putere colectivă. Dar dacă vorbim despre exercitarea puterii politice de către masele însele, atunci termenul își pierde sensul. Trebuie să ne amintim că scopul nu este de a prelua sau exercita puterea, ci a o desființa cu totul, căci puterea politică înseamnă monopol, exclusivitate și supremație, spune Fontenis.

S-ar putea crede că în acest punct al analizei sale intervine o slăbiciune, pentru că pare că echivalează, într-o manieră anarhistă clasică, orice formă de putere cu oprimarea.¹³ Dar, după cum va fi clar din următoarea secțiune a *Manifestului*, Fontenis este conștient că **revoluția are nevoie și de putere, dar una colectivă**, a maselor care se autoorganizează.

Oricum, a folosi termenul „dictatură” pentru a vorbi despre nevoia de apărare prin organizare socială a clasei muncitoare victorioase împotriva rămășițelor burgheziei este din nou o imprecizie, căci un termen mai precis ar fi mai degrabă autogestiunea.

3. Dictatura proletariatului = supremația clasei muncitoare asupra altor grupuri oprimate

Dacă „dictatura proletariatului” exprimă supremația proletariatului asupra micilor proprietari, meșteșugarilor, țăranilor, atunci termenul nu corespunde realității. Relația dintre proletariat și țăranii nu este una bazată pe dominație, așa așa cum ar presupune conceptul „dictatură”.

Există o diferență semnificativă între clasa burgheză (care are tendința de a-și menține caracterul de clasă, a se contopi cu statul și a se separa de societate) și clasa subordonată, care tinde să-și desființeze caracterul de clasă și să devină una cu o societate fără clase.

Concluziv, nu doar termenul „dictatură a proletariatului” este imprecis și creează confuzie, dar și expresii similare, precum „preluarea puterii”, „stat proletar”, „stat socialist”, „stat muncitoresc”. E nevoie de un alt limbaj radical, care să clarifice problemele revoluționare.

Putere populară, organizare, prefigurare

Puterea directă a muncitorilor

Odată înfăptuită, revoluția trebuie să fie protejată. Asta înseamnă că pe lângă mijloacele de producție, muncitorii trebuie să preia

13. Puteți citi despre cum concepem și înțelegem noi noțiunea de putere la pp. 30-35.

și centrele de administrare și să fie vigilenți în fața posibilelor atacuri din partea celor nehoțărâți sau a contrarevoluționarilor. Experiența Revoluției Ruse, a mahnoviștilor și a Spaniei din 1936 demonstrează clar nevoia de apărare a revoluției.

Fontenis se opune mecanismului statal de exercitare a puterii de către un grup izolat și îl citează pe Camillo Berneri¹⁴ pentru a vorbi despre exercitarea puterii directe a muncitorilor, sinonimă cu auto-organizarea acestora. Puterea directă a muncitorilor înseamnă:

Apărarea revoluției

Dacă revoluția este un fenomen internațional produs când capitalismul își atinge criza finală, atunci problema apărării revoluției este problema dispariției burgheziei drept clasă. După revoluție, vor exista invariabil elemente ale burgheziei care trebuie să fie ținute sub control de proletariatul înarmat și absorbite treptat într-o societate din ce în ce mai omogenă.

La fel ca în perioada prerevoluționară, și după revoluție rolul organizației specific anarhiste este să sugereze modalități de lucru și scopuri,

- » alegerea unor **delegați** responsabili care pot fi revocați în orice moment, plătiți la fel ca ceilalți muncitori. Aceștia înlocuiesc birocrăția ierarhică, specializată și privilegiată.
- » **miliții populare**, controlate de organe administrative precum sovietele, sindicatele și comunele, fără privilegii speciale pentru tehnicienii militari. Poporul înarmat înlocuiește o armată separată și subordonată puterii arbitrară a unui stat sau guvern.
- » **juryile populare** care să rezolve disputele și să înlocuiască sistemul judiciar.

pe care să le pună în aplicare prin lupta ideologică și forța exemplului. Trebuie evitată transformarea într-un mecanism birocratic specializat, separat de restul oamenilor. În plus, minoritatea activă trebuie să urmărească tot timpul să se dizolve în rândul maselor pe măsură ce se consolidează o societate fără clase.

După revoluție, sarcinile organizației anarhiste sunt creșterea capacității oamenilor de autogovernare și dezvoltarea vigilenței revoluționare. Mare parte din succesul revoluției depinde de modul în care organizația anarhistă își vede și își exercită rolul.

14. Camillo Berneri (1897–1937) a fost un filozof, profesor și militant anarhist italian, cunoscut mai ales pentru rolul său în mișcarea antifascistă și în Războiul Civil spaniol.

Fontenis abordează și problema delincvenței sau a elementelor „neasimilabile”. După revoluție vor exista mult mai puțini ucigași decât în sistemul carceral burghez, unde așa-zisa criminalitate este adesea produsă tocmai de injustiție, sărăcie, exploatare. Societatea revoluționară va trebuie să împiedice oamenii să-și facă rău unul altuia, fără să apeleze la mecanisme punitive, ci prin servicii populare de securitate și tratament mai degrabă medical decât judiciar până când se vor putea întoarce în societate.

Fontenis sugerează această soluție, dar nu detaliază ce ar presupune acest „tratament medical” mai exact. Deși propune o abordare reabilitantă, pare că individualizează și psihologizează problema. Nu spune explicit că o crimă este produsă de o boală psihică, dar asta pare să sugereze. În plus, numește trei categorii de „indivizi antisociați”: ucigașii, sabotorii și maniacii, dar nu diferențiază, când propune o soluție, între criminalitate generată social, criminalitate patologică și sabotaj contrarevoluționar asumat. Sunt deja cunoscute asemănările dintre sistemul carceral și cel psihiatric, deci nu vom detalia foarte mult, dar țineam să punctăm această vulnerabilitate a *Manifestului*, care putea fi rezolvată probabil prin oferirea mai multor detalii despre soluția propusă. Desigur, luăm în calcul și perioada în care a fost scris textul, ceea ce ar putea indica și o lipsă de cunoaștere mai aprofundată a acestui domeniu. Multe din aceste teme au fost abordate mai în detaliu începând cu anii 1960.

Revenind la apărarea revoluției, Fontenis admite că aceasta probabil nu va izbucni simultan peste tot, ci vor fi mai degrabă evenimente succesive care se vor tot extinde. Atunci devine necesară și o apărare externă a revoluției, cu sprijinul proletariatului internațional. Pentru succesul revoluției, e nevoie de entuziasm și energie în locul unde a izbucnit, și de solidaritate din exterior.

Totuși, dacă revoluția ajunge să se concentreze doar pe nevoia de apărare și pierde entuziasmul inițial, aceasta va fi înfrântă.

Libertate, valori și politici prefigurative

Revoluția marchează începutul sfârșitului exploatării și al alienării și deschide posibilitatea participării tuturor la viața politică. Într-o societate fără clase, libertatea de exprimare devine un fapt firesc. Totuși, dificultățile apar în etapa violentă a luptei, când forțele care încearcă să restaureze vechea ordine trebuie înfrante și împiedicate să se reorganizeze. După consolidarea revoluției, ideologiile adverse pot continua să existe ca obiecte de dezbatere sau curiozitate intelectuală. Atâta timp cât rămân la nivel de idei și nu se transformă în instrumente de restaurare a dominației, ele nu reprezintă un pericol și nu trebuie interzise. Decizia privind modul de gestionare a unor astfel de situații aparține, în ultimă instanță, proletariatului înarmat.

În societatea burgheză, moralitatea este adesea invocată de grupurile privilegiate pentru a-și justifica și perpetua dominația. Prin

apelul la valori precum obediența și respectul absolut pentru proprietatea privată, moralitatea devine un instrument de legitimare a ordinii existente. De aici apare întrebarea: ce tip de moralitate poate revendica proletariatul revoluționar?

Respingând concepția metafizică asupra moralității, frecvent asociată cu idei abstracte și atemporale, Fontenis propune un ideal moral revoluționar întemeiat pe un **umanism materialist**. Acesta este „un umanism bazat pe o transformare revoluționară a societății și nu un umanism sentimental care nu se bazează pe nimic și camuflează realitățile luptei sociale”.

În această perspectivă, este respinsă moralitatea binară bazată pe opoziții abstracte între bine și rău. Valorile morale ale revoluției se nasc din însăși practica politică a proletariatului conștient. Printre acestea se numără solidaritatea, curajul, responsabilitatea, claritatea gândirii, perseverența, precum și un veritabil spirit federalist sau democratic, capabil să combine disciplina colectivă cu inițiativa individuală și respectul pentru democrația revoluționară.

Revoluționarii nu sunt obligați să-și justifice valorile morale în fața burgheziei. Scopul nu scuză orice mijloace, însă mijloacele și tacticile folosite trebuie alese în funcție de obiectivul urmărit – construirea comunismului libertar – și trebuie să rămână în acord cu valorile morale revoluționare.

Dintre toate aceste valori, cea mai importantă rămâne adevărul. Masele nu trebuie mințite niciodată, deoarece minciuna le umilește și le descurajează. În lupta împotriva inamicului de clasă este considerat legitim să recurgi la înșelarea adversarului, însă între tovarăși și în relația cu ceilalți, adevărul trebuie să fundamenteze morala revoluționară.

În cele din urmă, aceste principii morale trebuie să orienteze practica politică spre realizarea comunismului libertar. Pentru aceasta nu este suficientă formularea unui ideal, ci este necesară și elaborarea unui plan concret. Cu alte cuvinte, „nu este suficient să ai un obiectiv, ai nevoie și de o modalitate de a-l atinge”.

CONCLUZII PENTRU *TENDINȚE* #1

Poate că unele dintre textele pe care le-ați citit anterior se termină brusc. Acest lucru se întâmplă pentru că ne-am dorit să avem la final o serie de concluzii pentru întreg numărul. Suntem conștienți că unele dintre teme se repetă în cadrul celor patru texte mari care formează numărul curent. Dorința noastră a fost ca întreg numărul, citit dintr-un capăt în celălalt, să poată oferi o înțelegere mai bună a ceea ce este comunismul anarhist sau libertar.

Instrumentul nostru de cercetare principal a fost rezumarea unor texte pe care le-am considerat importante pentru acest demers. Pentru că vorbim despre o tradiție de zeci de ani, uneori e destul să ne folosim doar de ceea ce s-a scris deja de către autori și autoare cu o experiență și cunoaștere mai vastă decât a noastră. E nevoie să începem de undeva, așa că metoda rezumării este, credem noi, un astfel de punct care poate fi făcut de către oricine, chiar și cu o cunoaștere minimă a istoriei și a teoriei libertare. Prin prezentul număr am dorit și să arătăm că nu e nevoie de o educație superioară pentru a putea produce texte istorice și teoretice, ci mai degrabă de perseverență, muncă în echipă, ceva timp și multă răbdare. De altfel, prin astfel de practici putem readuce teoria presupus înaltă înapoi în rândurile oamenilor obișnuiți: prin grupuri de studiu (ca al nostru), cercuri de lectură, școli populare etc.

Prin **editorialul-manifest** am încercat să prezentăm cum înțelegem noi comunismul libertar, dar și să definim instrumentele teoretice cu care operăm. Explicând ceea ce este anarhismul (ca o formă de socialism antietatist), am trecut ulterior la definirea statului și a punctelor comune, dar și a celor divergente dintre anarhism și marxism. În cele din urmă, am propus redescoperirea unui teren comun, în care să existe posibilitatea sintezei acelor părți care pot funcționa împreună.

Ulterior, în **secțiunea dedicată istoriei**, am încercat să prezentăm succint diversitatea mai multor curente antiautoritare ale socialismului. De la Rosa Luxemburg și comuniștii de consilii, la Mahno și platformism, **especificismo** și municipalism libertar, am putut observa că încă de la începuturile socialismului, a existat constant un dialog între cele două curente mari: anarhism și marxism. Multă lume spune

că nu pot exista legături între cele două tradiții socialiste, mai ales din cauza conflictelor și a „trădărilor” din timpul mai multor perioade revoluționare. Dar, precum am putut observa în text, asta nu i-a oprit pe unii militanți să lupte împreună și să ajungă la concluzii și practici comune, chiar și în situații de critică reciprocă.

La **secțiunea de teorie** am dorit să prezentăm cum înțelegem noi probabil unul din cele mai neînțelese concepte, cel al puterii. Am încercat să deconstruim viziunea conform căreia anarhiștii sunt împotriva oricărei forme de putere. Am arătat cum aceștia se opun mai degrabă dominației și cred în ideea de putere populară ca necesitate pentru crearea unei societăți libertare.

În cadrul **dosarului** am încercat să folosim o altfel de metodă de analiză. În ultimele decenii, analizele și textele venite dinspre zonele antiautoritare/libertare mai degrabă fondate pe teorie și practică au lipsit într-o proporție covârșitoare pe teritoriul României. În textele din dosar, ne-am concentrat și asupra istoriei curentului libertar, dar și asupra capitalismului și a statului (națiune/burghez), în încercarea noastră de a arăta că pot exista și alte moduri prin care să înțelegem lumea care ne înconjoară.

Ulterior am încercat să creionăm câteva dintre principiile și teoriile de bază ale comunismului libertar. Și, pentru a putea dezvolta unele dintre ideile principale, am ales să ne inspirăm și din alte texte mai recente. Am încercat să prezentăm într-un mod mai detaliat acest subiect, cu atât mai mult încât asupra unor puncte nu vom mai reveni în numerele ulterioare. Un astfel de punct este cel despre revoluție, așa cum este ea percepută ca o acțiune viitoare. Chiar dacă numărul 3 al revistei va fi dedicat în întregime mai multor momente revoluționare din trecut și prezent, nu vom reveni la teoria revoluției ca un proiect viitor, ceea ce ne-a determinat să sintetizăm cât mai multe aspecte ale acestui subiect în dosarul de față. Dar alte puncte vor fi detaliate în numerele ulterioare. Ca de exemplu, numărul 4 va fi în totalitate despre organizare.

În cele din urmă, ideea revistei s-a născut din necesitatea de a avea un spațiu unde putem discuta mai mult despre teoria și tradiția organizării comunist-libertare. În ciuda încercării noastre de a prezenta într-un mod cât mai detaliat unele concepte și principii esențiale, ar mai fi, bineînțeles, multe de spus și ne asumăm faptul că demersul nostru nu este unul exhaustiv. Aceste lipsuri sau subiecte care poate sunt absente din textele de mai sus pot constitui, însă, tocmai puncte de reflecție pentru discuții viitoare. De fapt, sperăm ca prin tot acest demers să se creeze mai mult dialog în spațiul local (dar nu numai) în jurul comunismului libertar, astfel încât să ne putem organiza împreună în viitorul apropiat, după principii marxiste și anarhiste, pentru lumile pe care ni le dorim.

BIBLIOGRAFIE

Editorial-manifest

- Baker, Zoe, *Means and Ends The Revolutionary Practice of Anarchism in Europe and the United States*, AK Press, 2023. Cartea poate fi citită și gratuit online: <https://libcom.org/article/means-and-ends-revolutionary-practice-anarchism-europe-and-united-states-zoe-baker>
- Baker, Zoe, „What is communism?": <https://libcom.org/article/what-communism-zoe-baker>.
- Daibhidh, *Anarcho-Hucksters: There is Nothing Anarchistic about Capitalism*: <https://theanarchistlibrary.org/library/daibhidh-anarcho-hucksters-there-is-nothing-anarchistic-about-capitalism>
- Davranche, Guillaume, *Ten Questions on Anarchism*, Active Distribution, 2026.
- Gil, Yásnaya Elena Aguilar, *A we without a state*, Active Distribution & Rupture Press, 2025.
- Guérin, Daniel, „Anarchism and Marxism": <https://theanarchistlibrary.org/library/daniel-guerin-anarchism-and-marxism>
- Guérin, Daniel, „Libertarian Communism, the Only Real Communism", în David Berry (ed.), *For a Libertarian Communism*, traducere de Mitchell Abidor, PM Press, 2017.
- Guérin, Daniel, „Three Problems of the Revolution", în David Berry (ed.), *For a Libertarian Communism*, traducere de Mitchell Abidor, PM Press, 2017.
- Khosravi, Shahram, „Defeat as Method. Thinking from within the ruins": <https://www.cabinetmagazine.org/issues/71/khosravi.php>.
- Kinna, Ruth, „Utopianism and Prefiguration", în S. Chrostowska și J. Ingram (ed), *Political Uses of Utopia: New Marxist, Anarchist, and Radical Democratic Perspectives*, Columbia University Press, 2016, pp. 198–218.
- Kropotkin, Piotr, *Pâine și libertate*, Editura Alexandria, 2022.
- Lawson, Tommy, *Foundational concepts of the specific anarchist organisation, 2022*.
- Löwy, Michael și Besancenot, Olivier, *Revolutionary Affinities: Toward a Marxist Anarchist Solidarity*, translated by David Campbell, PM Press, 2023.
- McKay, Iain, „Introduction", în *A Libertarian Reader*, Active Distribution, 2023 (pp. 7–56).
- Rusu, Bogdan, „Nicolas Trifon: A Franco-Romanian Aromanian Anarchist", în *Contradictions*, vol. 7, nr. 2, 2023, pp. 235-256.

Istorie:

- Anarchist Federation of Rio de Janeiro, *Social Anarchism and Organisation*, 2008, https://files.libcom.org/files/social_anarchism_and_organisation_farj_en.pdf.
- Arshinov, Peter, *History of the Makhnovist Movement (1918–1921)*, Black & Red, 1974.
- Arshinov, Pjotr, *The Two Octobers*, <https://theanarchistlibrary.org/library/pjotr-arshinov-the-two-octobers>.
- Baker, Zoe, *Means and Ends. The Revolutionary Practice of Anarchism in Europe and the United States*, AK Press, 2023.
- Bookchin, Murray, *Municipalismul libertar*, Pagine Libere, 2018.
- Ed, „Council Communism". <https://libcom.org/article/council-communism>
- Ganait, C., *Nestor Mahno în România (1921–1922)*, Pagine Libere, 2022.
- Guérin, Daniel, *Anarchism: From Theory to Practice*, traducere de Noam Chomsky, traducere de Mary Klopper, New York, Monthly Review Press, 1970.
- Gunaydin, Eda, *Să învățăm pacea de la Mișcările Kurde de Eliberare a Femeilor pentru a ne imagina dizolvarea sistemului statelor-națiune*, Pagine Libere, 2023.
- Heath, Nick, *Arshinov, Peter, 1887–1937*, <https://libcom.org/article/arshinov-peter-1887-1937>.

- Heath, Nick, *Ungaria 1956: Stalin împotriva socialistilor libertari*. <https://ro.theanarchistlibrary.org/library/nick-heath-ungaria-1956-stalin-impotriva-socialistilor-libertari>.
- Kokinis, Troy Andreas Araiza, *Anarchist Popular Power. Dissident Labor and Armed Struggle in Uruguay, 1956–76*, AK Press, 2023.
- Libcom, „Council communism - an introduction”. <https://libcom.org/article/council-communism-introduction>
- Löwy, Michael and Besancenot, Olivier, *Revolutionary Affinities: Toward a Marxist Anarchist Solidarity*, translated by David Campbell, PM Press, 2023.
- McKay, Iain, *The Spanish Revolution: Anarchy in Action*, <https://theanarchistlibrary.org/library/anarcho-the-spanish-revolution-anarchy-in-action>.
- Mechoso, Juan Carlos (Uruguayan Anarchist Federation–FAU), *The Strategy of Especificismo*, <https://theanarchistlibrary.org/library/juan-carlos-mechoso-uruguayan-anarchist-federation-fau-the-strategy-of-especificismo>.
- Öcalan, Abdullah, *Democratic Confederalism*, 2011, <https://www.freeocalan.org/wp-content/uploads/2012/09/Ocalan-Democratic-Confederalism.pdf>.
- Regeneración Libertaria, „Especificismo Before its Critics”. <https://www.blackrosefed.org/especificismo-before-its-critics/>.

Teorie

- Braidotti, Rosi, *Posthuman Knowledge*, Wiley, 2019.
- Colson, Daniel, *A Little Philosophical Lexicon of Anarchism from Proudhon to Deleuze*, trad. Jesse Cohn, Minor Compositions, 2019.
- Corrêa, Felipe, *Create a Strong People: Discussions on Popular Power*, <https://www.blackrosefed.org/create-a-strong-people-discussions-on-popular-power/>.
- Corrêa, Felipe, *Power and Anarchism: Approximation or Contradiction?*
- Holloway, John, *Change the World Without Taking Power: The Meaning of Revolution Today*, Pluto Press, 2010.
- Ibáñez, Tomás, *Por un poder político libertario. Consideraciones epistemológicas y estratégicas en torno de un concepto*, Libros de Anarres, Terramar Ediciones.
- López, Enrique Guerrero, *Libertarian socialism in Latin America. A roundtable interview*, 2019, <https://theanarchistlibrary.org/library/enrique-guerrero-lopez-libertarian-socialism-in-latin-america>.
- May, Todd, *Power*, 2012, <https://theanarchistlibrary.org/library/todd-may-power>.
- Mechoso, Juan Carlos, *The Strategy of Especificismo*, 2009.
- Meltzer, Albert, *Anarchism: Arguments for and against*, 2011.
- Price, Wayne, *Confronting the Question of Power*, 2006.

Dosar

- Anarchist Federation (UK), The, *Munca și societatea liberă*, 2009: <https://ro.theanarchistlibrary.org/library/anarchist-federation-uk-munca-si-societatea-libera>.
- Baryon, Daniel, *The State Is Counter-Revolutionary*, 2020.
- Berkman, Alexander, *ABC of Anarchism*, Londra, Freedom Press, 2006.
- Black Rose Anarchist Federation, *Turning the Tide: An Anarchist Program for Popular Power*, 2023, <https://theanarchistlibrary.org/library/black-rose-anarchist-federation-turning-the-tide>.
- Fontenis, Georges, *Manifesto of Libertarian Communism*, 1954: <https://theanarchistlibrary.org/library/georges-fontenis-manifesto-of-libertarian-communism>.
- Graeber, David, „Neoliberalism, or The Bureaucratization of the World”, în *The Insecure American: How We Got Here and What We Should Do about It*, ed. Hugh Gusterson și Catherine Besteman, University of California Press, 2009.
- Graeber, David, „Value as the importance of actions”: <https://davidgraeber.org/articles/value-as-the-importance-of-actions/>.
- Guérin, Daniel, “Three Problems of the Revolution”, în Berry, David, *For a Libertarian Communism*.
- Kropotkin, Piotr, *Pâine și libertate*, Editura Alexandria, 2022.
- Malatesta, Errico, *Anarhism și organizare*, 1897.
- Price, Wayne, *Organizații anarhiste, nu avangardism leninist*, 2006, <https://ro.theanarchistlibrary.org/library/organizatii-anarhiste-nu-avangardism-leninist>.
- Price, Wayne, *Should Anarchists Raise a Program of Demands?*, 2014.
- Shantz, Jeff, *Mutualism. Mutualist Anarchism*, 2001.
- Stănescu, Vasile, „How Industrial Slaughter Became the Blueprint for Modern Capitalism”, în *Current Affairs*, nr. 55/2025, <https://www.currentaffairs.org/news/how-industrial-slaughter-became-the-blueprint-for-modern-capitalism>.

A series of horizontal dotted lines for writing, spanning the width of the page.

Editorial-manifest	3
De ce această revistă?	3
Anarhismul – o poziție împotriva statului	4
Anarhism și marxism	7
„Libertarian”? „Anarho-capitalism”? Termeni furajați de dreapta!	9
A lua tot ce e mai bun și a pune în practică	11
Către un comunism libertar	12
Câteva (ultime) precizări	13
ISTORIE: O scurtă istorie a organizărilor comuniste libertare.	16
Marxism mai degrabă libertar decât autoritar	16
— <i>Rosa Luxemburg – o marxistă... libertară? — Comunismul de consiliu</i>	
Mahnovșcina și platformismul	19
— <i>A cui este Revoluția din Octombrie 1917? — Mahnovșcina, un experiment anarhist revoluționar — Platformismul</i>	
Revoluția Spaniolă	22
Ungaria 1956	24
Especifismul	25
Municipalism libertar, ecologie socială, confederalism democratic	27
TEORIE: Împotriva dominației. Pentru puterea populară	30
Împotriva puterii (?).	30
Dezbaterile despre putere	30
Tipuri de putere	31
Puterea populară	33
O revoluție fără preluarea puterii?	34
DOSAR: Comunismul libertar.	36
Introducere	36
Comunismul libertar	37
— <i>Cum a apărut comunismul libertar? — Muncă, proprietate, bunăstare — Abolirea proprietății private</i>	
Capitalismul și statul	40
— <i>1) Perioada pre-capitalistă — 2) Capitalismul clasic/ liberal/ privat — 3) Capitalismul de monopol sau imperialismul — 4) Capitalismul de stat — 5) Capitalismul neoliberal și statul-națiune — Caracteristicile de bază ale capitalismului și statului</i>	
Organizare.	45
— <i>Nevoia unui program anarhist revoluționar — Cum organizați revoluția? — Rolul avangardei: cooperare non-ierarhică (?) — Principiile interne ale unei organizații revoluționare</i>	
Revoluția	48
— <i>Către o societate comunist-libertară — Problema revoluțiilor politice — Contradicțiile revoluției — Perioada de tranziție — Dictatura proletariatului — Putere populară, organizare, prefigurare</i>	
Concluzii pentru Tendințe #1	58
Bibliografie.	60